II
Polit.
172
1310
ax

Nicolai Machiauelli Florentini

PRINCEPS,

EX

SYLVESTRI TELII FVLGINATIS TRADVCTIONE
diligenter emendatus.

Adiecta ſunt eiuſdem argumenti aliorum quorundam contra MACHIAVELLVM *ſcripta, de poteſtate & officio Principum contra Tyrannos.*

Quibus denuo acceſſit

ANTONII POSSEVINI IVDICIVM
de Nicolai Machiauelli & Ioannis Bodini ſcriptis.

FRANCOFVRTI.

Impenſis LAZARI ZETZNERI Bibliop. Arg.
M. DC. VIII.

TYPOGRAPHVS HVMANO LECTORI S. P. D.

RECTE *Saluſtius profecto, Lector humaniſſime, inquit:* Maiorum ſplendorẽ poſteris quaſi lumen eſſe: & neq; eorum benefacta, neq; malefacta in occulto pati. *Nam quorum virtus ſingularis aliqua fuit, eorum quoq; recens memoria quam diutiſſime ſolet conſeruari: cuius reſpectu diiudicari poſtea ſolent omniũ illorum facta atq; dicta, quos ſcimus ab illis excellentibus viris eſſe prognatos. Id ipſum quoque euenit omnibus in vniuerſum rebus magnis, illuſtrium præſertim virorum dictis factisque; inprimis vero iis quæ à ſummis ingeniis inuenta & excogitata fuerunt: quæ nequeunt vlla ratione in occulto contineri, ſed palam propoſita ſunt vniuerſo orbi: ceu ſcopus quidam, in quẽ multi tela ſua iacturi, collimant. Quamobrem nemini mirum videri debet, ſi de Nicolao Machiauello tam varia atque multiplices ſpargantur ſententiæ: & de eodem tam varia ſint hominum iudicia. Fuit enim is ſummo ingenio, vſq; adeo, vt poſt hominum memoriam, nul-*

lum exſtitiſſe tantum exiſtimem, cum quo Machiauellus ſuo quodam modo conferri nequiuerit. Hiſtoriarum omnium tantam cognitionem habuit, vt ceu rebus omnibus gerendis interfuiſſet, cauſas, conſilia, progreſſus euentusq; omnium, in animo promptos haberet: quæ res illi vna cum acutiſſimo ingenio coniuncta, ad Reipublicæ adminiſtrationem, vniuerſumque vitæ Politicæ vſum, tantum momenti attulit, quantum ratio cum experientia coniuncta, vnquam alicui in aliqua arte aut exercitatione prodeſſe potuerit. In conſiliis capiendis, ac rerum ſuſcipiendarum deliberatione, ſolus videtur Hiſtoriæ vſum intellexiſſe: tanta ſcilicet fuit eius ſolertia & induſtria in conferendo domeſtica exempla cum peregrinis; præſentia cum futuris atque præteritis; ſimilia cum ſimilibus, vt ex præteritis, rerum futurarum euentus præuidere perſæpe potuerit. Et quid multis opus eſt? Vnum ſufficit nobis argumentum, eius Diſputationes *nempe, quas Diſcurſus appellauit de rebus à Tit. Liuio prima Decade ſcriptis. In quibus antiquiſſimam illam veterum Romanorum virtutem, tanquam in compendio comprehenſam expreſſit, ad imitandum propoſuit, & ob quas cauſas noſtra ætate huiuſmodi præclara facinora nulla patrentur, tam euidenter demonſtrauit, vt totius Hiſtoriæ ſuccum in iis comprehendiſſe videatur. Adeo ſcilicet, vt ex earum lectione induſtrius Lector, qui vir bonus eſſe velit, ad vitæ politicæ vſum, plus vtilitatis, cognitionis ac experiẽtiæ, breui tem-*

ui temporis ſpatio ſibi comparare poſſit, quam ſi multos annos in euoluendis libris de Rep. ab aliis quibuſcunq; auctoribus ſcriptis, ſeſe macerauerit. Quæ cum ita ſint, tantumq; fuerit Machiauelli ingenium atq; virtus; quid mirum ſi aliqui eius errores deterioraq; conſilia, à toto propemodum mũdo reprehendantur, omneſq; clamitent ſi quid callidiori conſilio, aut perfidia in orbe Chriſtiano geſtum eſſe videatur, artes illas eſſe Machiauelli? Equidem omne vitium tanto conſpectius in ſe quanto maior qui peccat habetur: *atq; hinc fit, vt Magiſtratus omnes in vniuerſum, cum cætera vitia, tum crudelitatem maxime euitare ac fugere debeant. Sed idẽ ego contendo, poſſe etiam fieri, vt ſubditi magis intueantur Principũ ac Magiſtratuum errores, quam eorũ impellentes cauſas; quæ nonnunquam etiam ab ipſiſmet poſſunt dependere. Nõ dico ſubditorũ delicta, quamuis maxima, Principum ac Magiſtratuum tyrannidem aut crudelitatẽ excuſare. Nam debet omnis magiſtratus talis eſſe, qualem deſcribit Homerus Agamemnonem ſuum,* Ποιμένα λαῶν, *id eſt,* paſtorem populi. *Vt ſicuti paſtor omnes ſuas cogitationes atq; conſilia eo dirigit, vt paſcantur recte greges, & tuti ſint à lupis cæteriſq; feris animantibus: Ita magiſtratus ad ſubditorũ pacem, tranquillitatemq; conſeruandam, & vtilitatem promouendam noctes atq; dies intentus ſit. Sed interim tamen hoc aſſero: quod ſicuti Medici neque igni, neque ferro vtuntur, quandiu ſpes eſt, per leniora medicamenta morbum poſſe curari: cum*

A 3 id de-

id deſperant, miſericordia potius quam crudelitate ad vrendum & ſecandum permouētur. Qua in re, etſi quid vehementius aliquando fit quam neceſſitas poſtulare videbatur; tamen totum id attribuimus humanæ imbecillitati. Quod ſi quid tale igitur, etiam in adminiſtranda Republica, euenit, cum delicta puniuntur; ignoſcendum eſt perinde vt Medicis, ac humanæ imbecillitati tribuendum, quæcunque aliter, aut alio animo inſtitutoq; patrantur, crudelia ſunt, & abominanda merito. Neque vero in eum finem iſthac à nobis hic dicuntur, quod Machiauelli *viri clariſſimi laudes ex profeſſo perſequi cupiamus, multoque minus vt errores ipſius, quos in libro de* Principis Viri inſtitutione *habet nō paruos, defendere aut excuſare vllo modo velimus: aut Antagoniſtas eius refutare in animum vnquam induxerimus, ſed tantūmodo, vt inſtituti noſtri reddamus rationem. Conſtitueramus, Lector humaniſſime, ante aliquot annos, Virorum quorundam eruditiſſimorum inſtinctu & opera,* Nicolai Machiauelli *ſcripta omnia, quæ ſunt partim politica, partim hiſtorica, partim denique de ratione bellum gerendi, in Latinam linguā ex Italica transferre. Et cum, ſumptu non paruo, præcipuam fere eius operis partem abſoluiſſemus, & in reliquis pergeremus, viſi ſunt viri quamplurimi, & ex iis quoque aliqui doctiſſimi editis libris, omnium calamitatum, quibus hodie Chriſtianus orbis afficitur, cauſas in vnum Machiauellū transferre: quod is ſolus ad huiuſmodi ma-*

las

las artes & aſtuta perfidaque conſilia inſtituat, quibus Principes & Magiſtratus quoſdam vſi contendunt ad huiuſmodi turbas, bella & alias calamitates in orbe Chriſtiano excitandas. Nos vero, etſi ex doctiſſimorum virorum (quorum opera in edendis libris etiam vtimur) inſtitutione, exiſtimemus ſummam illius viri prudentiam fuiſſe, longo rerum vſu comparatam; eamque ſcripta ipſius legendo non admirari nequeamus; præſertim in Diſputationibus de Republ. *quarum prius fecimus mentionem: interim tamen errores ipſius, præſertim quos habet in libro De educatione Principis, nullo modo excuſamus neque defendimus. Sed interim tamen ſæpe venit in mentem, quod aliis in rebus accidere ſolet, hic quoque permultis hominibus euenire, vt nẽpe antequam videant, legant, lectaque iudicent, ſententiam pronuncient, vulgi famã potius ſequentes, quam certam rationem & argumenta. Nam quam prompti ſint homines, præſertim hoc noſtro ſeculo ad calumniandum & maledicendum, notius eſt, quam vt multis argumentis comprobari oporteat. At oportebat, vt Caius Cæſar apud Saluſtium recte docet, eum qui de re aliqua ſententiam ferre velit, ac recte iudicare, ab omni odio & amicitia, itemque ab omni inuidia eſſe alienum. Nunc vero cernimus, inuidia multos bonos viros opprimi, maledictis lacerari & traduci tantopere, vt admiratione dignum ſit, eos qui nihil iniuſte patrarunt, ſola malorũ hominũ inuidia & calũniis, in magnas ſæpe calamitates*

incidere. Quæ cum ſint noſtro hoc ſeculo admodum vulgaria, non exiſtimauimus ab incepto opere deſiſtendum: quoniam ſperamus, ſi vel omnia vel præcipua huius ſcriptoris opera in publicum prodierint, fore vt qui nunc pauca quædam certis de cauſis vituperant, ij poſtea laudent quamplurima. Cum igitur hoc tẽpore, tam multa variaq; in hunc ſcriptorem vltro citroque iactarentur, hunc modum eſſe putaui longe optimum, ad parandam editionem omniũ Machiauelli operum, ſi eam partem illorum, de qua maxima eſt concertatio inter eruditos, coniunctam cum Diſputationibus contrariis eorum, qui illum maxime oppugnarunt, primo omnium in lucem ederemus. Videlicet Principis viri inſtitutionem, quæ controuerſa eſt maxime, & proinde ipſi Machiauello, apud plurimos eruditiſſimos homines, maximam peperit inuidiam atque odium. Edimus ergo illam nunc, non quidem ex noua quam paramus, omnium Machiauelli operum translatione, ſed ex antiqua & accurate emẽdata Syluestri Telij Fulginatis translatione. Et vt omnes intelligant, nos hic nihil aliud ſpectare: quam vt Machiauelli ſcripta dijudicanda proponamus: huic operi maxime cõtrouerſo, coniunximus quæcunq; inuenire licuit eiuſdem argumenti ſcripta doctiſſimorum virorum cum Machiauelli in hoc doctrinæ genere diſſentientium; videlicet vt ingenioſus Lector vtriuſque partis argumenta ponderans commodius de hac controuerſia totoque Principum ac Magiſtratuum in ſuos ſubditos iure

tos iure ſententiam ſuam ferre ac dicere poſſet. Atq; hæc res eo pertinet, vt calumniis locus nullus eſſe poſſit, ſed iuſtæ tantummodo accuſationi ſimul & defenſioni. In qua accuſatione & defenſione, ſi euincere cauſam Machiauellū intellexerimus; Doctrinā ipſius ſiue vniuerſam, ſiue partem illius aliquā amplectemur: Sin cauſa cadere eum videamus, eandem repudiabimus. Idque in Republica ſemper obſeruandum, quantum fieri poteſt, vt accuſare quidem legitime liberum ſit; calumniæ vero impediantur. Differunt autem accuſationes à calumniis; quod calumniari poteſt vnuſquiſque quemcunque, & vbicunque voluerit: neque ad id probandum quod impingit aduerſario, probatione vlla aut teſtibus vtitur. Legitime accuſare difficile eſt, neque id ab vnoquoque præſtari poteſt: nam in legitimis accuſationibus requiruntur teſtes & probationes. Præterea non poſſunt legitimæ accuſationes inſtitui, niſi coram Magiſtratibus aut concione populi. Calumniæ nullum certū locum habent; quod vel in foro, vel hinc inde per plateas, per tonſtrinas & inter comeſſationes de hominibus ſpargantur: Et locum habent plerunque in Rebuſpublicis male inſtitutis, in quibus non exſtat ordinata quædam ratio accuſandi. Quo fit vt qui Rempublicam recte inſtituere velit, in id præ cæteris incumbere debeat quo liberum tutumque ſit, legitime ciuem quemcunque accuſare: atque id vbi legibus inſtitutum fuerit; ferri nullo modo debent calumniæ: ſed puniendi ſunt calumniatores, quod

cum liceret, eum quem calumniatur, legitime & ſine ſuſpicione accuſare: id non faciat calumniator, ſed clandeſtinas calũnias ſpargat. Quod ſi hiſce rebus in Republ. non recte proſpectum ſit, multa mala patrantur: quoniam locus datur calumniis, & ciues ob delicta nõ caſtigantur, ſed tantummodo perturbantur & ad calumniatores odio proſequendos incitantur: vnde ſeditiones & turbæ in Republica ortum habent. Et in Republica quidem Romanorum huic rei optime erat proſpectum, quo factum eſt, vt quandoque magna pericula, quæ Reipublicæ impendebant, propter calumnias excitata, iuſta accuſatione & defenſione, auerſa fuerint. Exemplum propenam ex libro 6. Liuij. Furij Camilli virtus liberata vrbe à Gallorum obſidione, apud ciues Romanos tantopere innotuerat, vt cæterorum nemo eſſet, qui illi non honorem quouis loco & tempore deferret. Solus Manlius Capitolinus hunc honorem illi atque gloriam inuidebat: putabatque ſe conſeruato Capitolio, æque bene de Republ. meritum; neq; etiam virtute bellica illo eſſe inferiorem. Ea inuidia commotus, cum apud Patres illum in odium trahere non poſſet, ad plebem ſeſe conuertit, & apud eam de Camillo cæteriſq; Patribus varia conqueri cœpit. Inter cætera autem aſſerebat, aurum quod ciuitas contribuiſſet, vt ſe à Gallis redimeret. Gallis rurſus ademptum, apud Primores Patrum conſeruari: quod quidem ſi recuperaretur ſufficere ad liberandam ære alieno plebem. Quibus verbis fides à multitudine habebatur,

bebatur, augebaturve Manlij exiſtimatio tantopere, vt ad illum iam concurſus fierent, liberèque per vrbem tumultuari inciperet. Quibus rebus cum Patres vehementer commoti eſſent, ac ſuſpicarentur, ne quid inde grauius oriretur, creant Dictatorem, eiq; mandant, vt cognita ea cauſa Manlij, impetum coerceret. Dictator viatore ad Manlium miſſo, illi diem dicit. Comparuit ille ad tribunal ingenti plebis agmine comitatus. Cumque iam conueniſſent, Senatusq; Dictatorem, plebs Manlium vt ducem ſuum in comitio intuerentur; Dictator ſilentio facto, ex Manlio quæſiuit, apud quem ex patribus theſaurus ille cuſtodiretur? Senatum enim æque atque plebem id cognoſcere velle. Ad id vero cum Manlius nihil certi reſponderet, ſed ſubterfugia quærendo, aſſereret, non eſſe opus, vt ea quæ ipſe ſciret, publice aperiret; à Dictatore in vincula duci iuſſus eſt: atque ita ipſius calumnias compeſcens, tumultus excitatos ſedauit, & inſontes Patres ſuſpicione liberauit. Quod certe non tam facile præſtitiſſet, ſi non fuiſſet Romæ hoc liberæ accuſationis præſidium. Econtra autem, in Florentinorum Republica, quæ olim & libera & præpotens fuit, nunc Ducum Florentinorum imperio paret, neglecta iſthæc libere accuſandi præſidia, & calumniis conceſſa libertas, teſte eodem hoc noſtro Machiauello, plurimum ſemper nocuit, & eam Rempubl. tandem etiam euertit: nam quicunq; è ciuibus Florentinis aliquid magni pro

patria geſſiſſent, ij omnes propter inuidiam inimicorum, calumniis obnoxij fuerunt: Et de vno ſpargebatur, quod pecuniam publicam in ſuos vſus conuertiſſet; de alio quod corruptus muneribus hoſtem non viciſſet; aut quod ambitionis cauſa hoc, aut illud perpetraſſet. Ex quibus clandeſtina odia, & ex odio inimicitiæ factiones, & tandem ſeditiones atque tumultus orti, quibus tandem euerſa fuit Reſpublica. Quæ omnia euitari potuiſſent, ſi Florentiæ ſtatuta quædam atque leges exſtitiſſent, per quas legitime accuſare reos & calumnias vitare licuiſſet. Nam quicunque accuſati rei, ſiue damnati, ſiue abſoluti fuiſſent; Rempublicam certe non euertiſſent: neque tutum fuiſſet tot inſtituere accuſationes quot calumniæ de variis ciuibus ſparſæ fuerunt: Exemplum vnum, idem Machiauellus adducit de Iohanne Guicciardino, qui copiarum Florentinarum ductor Lucam obſedit; eamque re male aut imprudenter geſta, nequiuit occupare. Quo factum eſt, vt de eo ſparſa fama fuerit, quod à Lucenſibus corruptus vrbem expugnare lubens noluerit. Quæ calumnia ab eius aduerſariis aucta atque approbata, Guicciardinum propemodum furiis exagitauit. Nam etſi ſeipſum in vincula tradere vellet, vt ſe purgaret à crimine quod impingebatur, tamen eam ſuſpicionem à ſe remouere non potuit: ob eam ſcilicet cauſam, quod Florentiæ non eſſet ratio quædam legitima audiendarum accuſationum & defenſionum, & calumnias puniendi. Itaque ortæ indignationes &

odia

odia inter ipſius familiares, qui erant totius Reipub. potentiſſimi, & eos qui tales calumnias ſpargebant, eo vſque proceſſerunt, vt cum ob hanc rem, tum ob alia quædam Reip. ruina ſubſequuta ſit. Itaq; orandus Deus opt. max. vt nos à calumniatoribus conſeruet & cuſtodiat. Vale.

QVOT SINT PRINCIPATVS FORMÆ, ET QVIBVS modis acquirantur.

CAPVT I.

QVÆCVNQVE fuit vnquam, aut eſt imperandi ratio, qua homines hominibus dominari conſueuere, ea aut *Reſp.* aut *Principatus* appellatur.

Principatus, aut iure hæreditario obuenerunt, quorum maiores eiuſdem generis diu principatum tenuerunt, aut noui ſunt: hique aut prorſus noui, vt Mediolanenſis Franciſco Sfortiæ, aut veluti pars principis occupantis hæreditariæ ditioni adiuncta, vt regnum Neapolitanum Hiſpaniarum Regi. Hi ſic quæſiti rerum ſtatus, vel aſſueti ſunt ſub principe vitam degere, vel immunes ſua libertate frui, quique acquiruntur alienis armis, aut propriis, vel fortuna, vel virtute.

CAP. II.

De iis, qui hæreditario iure obueniunt, principatibus.

OMITTAM de Rebuſpub diſſerere: De his alias fuſius diximus, nunc duntaxat ora-

tionem ad principatum conuertam,& quæ ſuperius iam orſus eram retexens (qua ratione ſcilicet principatus hi gubernari ac retineri poſſint) narratione inſtitutam diſputationem perſequar.

In iis igitur imperiis, quæ hæreditario iure obueniunt, quæque iam eidem familiæ parére ante didicerunt, minus difficultatis ineſſe dico, quam in iis, quæ recenter adepti ſumus. Satis eſt enim ne princeps ſuorum maiorum inſtituta tranſgrediatur, deinde tempori ad rerum nouos caſus inſeruiat, ſic vt ſi princeps huiuſmodi communi ſit, & vulgari ſaltē præditus in agendo induſtria, ſemper in principatu ſe conſeruabit; at ſi hac vulgari eareat, & vi ſumma ex eo deturbetur, poſtquam eo fuerit ſpoliatus,& ſi incommodum habeat occupantem,recuperat tamen.

Huius rei nobis in Italia princeps Ferrarienſis exēplo eſſe poteſt, qui nullis aliis de cauſis Anno 1484. Venetorum, & 151. Iulii Pontificis aggreſſionē ſuſtinere potuit,quam quod in eo genere dominatus, temporis diuturnitate conſenuiſſet. Qui enim natura eſt princeps, minus cauſæ, & neceſſitatis habet, vt lædat, quo fit, vt etiam plus ametur: & niſi extraordinariis, & præualidis vitiis in odiū offenſionemque populi incurrat merito naturali quodā iure à ſuis diligitur & in ipſa vetuſtate cohærēs, & continuati dominatus, obruta iacet memoria omnium mutationū & conuerſionum cauſæ. Sem-

ſæ. Semper enim quæ præceſſit mutatio, laterà ædificij proiecta, aptaque ad alterius ædificationem adnectendam relinquit.

CAP. III.

De ijs qui mixti dicuntur principatibus.

SEd in eo qui recens acceſſit principatu difficultates continentur, tum maxime ſi veluti pars adiuncta (vt ſic in vniuerſum mixtus dici poſſit) non penitus eſt nouus. Eius viciſſitudines & mutationes ex ea primum difficultate naſci videntur, quæ in vnoquoque nouo principatu cernitur. Spe enim meliora conſequendi illecti homines, libenter ſtatum rerum præſentium ſui principis mutatum volunt; eaque opinione adducti arma in eum, qui rerum potitur, capere ſtudent. Qua in re fallũtur maxime. Nam reipſa demum ſentiunt in peiora ſe eſſe delapſos conſilia. Et hoc ipſum item vt fiat, ex alia quæ à natura eſt & peruulgata accidit, quæ nouo principi, eos ad quorum procurationem eſt euectus, tum copiis alendis, tum variis incõmodis, & quas noua adeptio ſecũ trahit infinitis iniuriis ſemper lædendi cauſam affert: ſic vt & eos, quos in occupando imperio prius læſeras, infenſos habeas, & qui te in illud inuexerunt, in amicitia retinere non poſſis. Nam quomodo ſibi ſpem animo conceperant, eis ſufficere non potes, & quæ acriora fuiſſent in eos adhibenda remedia, tibi eis deuincto haudquaquam permittitur. Quamuis enim in copiis,

pijs munitiſſimus ſit quis & præpotens, prouinciam tamen vt aliquam ſubeat, ope indiget prouincialium, & fauore.

His de cauſis Ludouicus Galliarum rex XII. Mediolanum à ſe occupatum ſtatim amiſit, & Ludouici Sfortiæ priuatæ vires, vt ab eo adimeretur, ſatis ſuperque fuerunt. Qui enim vt paterent ei ingreſſus authores fuerunt, iidem populi (quod opinione, & futuri boni, quam animo conceperant ſpe fruſtratos ſe eſſe intelligerent) noui principis moleſtias ferre non poterant.

Illud tamen haud obſcurum eſt, populos jam ſemel ad defectionem prolapſos, vbi iterum ſub imperio fuerint redacti, maiori cum difficultate amitti. Princeps enim defectionis occaſione arrepta, liberius ſui propugnationem & defenſionem ſuſcipit, pœnas de defectoribus ſumens, ſuſpectos prodens, & ſibi debiliora loca præmuniens; ſic, vt ſi vnius Ludouici principis authoritas in confiniis arma ſtrepentis, tum primum ſatis ſuperq; fuit, vt à Gallo Mediolanenſe imperium adimeretur, vt deinde iterum auferretur, vniuerſo pene orbi fuit in eum conſpirandum, & eius copiæ tum fundendæ, tum ex Italia propulſandæ. Quod ſanè ex ijs cauſis profectum eſſe conſtat, quas commemorauimus: nihilominus tum ſemel atque iterum fuit illi ademptum.

Expendimus prioris difficultatis communeis cauſas; nunc reliquum eſt, vt eas etiã, quæ poſte-

poſterioris ſunt, videamus, ac explicemus, quæ remedia tum ille, & quæ quis nunc in eo ſtatu ſi eſſet, habere poſſet, quo melius quam Galliarum rex ſeſe in adepto imperio tueretur.

Eius generis, inquam, rerum ſtatus, qui ſic comparati, auito cuipiam alteri adſociantur, qui ſit eius principis, qui eum eſt adeptus, vel ſunt eiuſdē prouinciæ & linguæ ſocietate coniuncti, vel non. Si primū, facile admodum fuerit eos retinere, præſertim ſi eorum vitæ ratio ad libertatem non fuerit aſſueta; & vt tuto poſſideantur, ſatis eſt principis, qui in eos imperium tenuit, ſtirpem extinxiſſe. Nunc cæteris in rebus, modo auitæ leges non immutentur, tum morum diuerſitas abſit, quiete ſibi viuunt homines, vti Burgundos, Armoricos, Aquitanos, & Neuſtrios vidimus, cū Gallia diu conſociatos. Etſi enim linguarum inter eos nonnihil diſcriminis cernitur, facile tamen moribus & vitæ conſuetudine, non abſimiles ſeſe in ea re mutuo ferre poſſunt.

Verum imperia, quum cōparantur in prouincia, quæ lingua, moribus, inſtitutis diſcrepat: hic adſunt difficultates, hic labores, hic magna felicitate, ſummaque induſtria, quo retineantur opus eſt. Præcipuum vero illud & viuidioris remedii eſt, vt is qui ea eſt adeptus, ſua præſentia & domicilio fulciat. Id enim & ſecuriorem poſſeſſionem, & diuturniorē efficeret: Quemadmodū Turca ipſe in Græcia faciundum cenſuit, qui omnibus legibus ad illud

imperi-

imperium retinendum ſeruatis, non potuiſſet tamen illud retinere, niſi eo demigrandum, atque ibi inhabitandum ſtatuiſſet. Præſens enim & quæ perturbate fiunt, & confuſe cernit, ſtatimq; remediũ afferre poteſt: ſe vero abſente, audit quidem, & certior fit de eorum magnitudine, at id eo ſcilicet tempore, quum omnis remedii facultas penitus eſt adempta. Nec præterea miniſtrorum direptioni patebit vnquam expoſita prouincia. Tũ ſibi ſatisfactum putant ſubacti populi, vbi ad præſentis principis perfugium proximus eis patet acceſſus, quo maiorem etiam (ſi boni viri eſſe in eum videri velint) animandi occaſionem habent. Sin minus, timendi. Si quis exterorum huiuſmodi principatum cogitaret inuadendum, id maiori cautione tẽtabit: ſic deniq; vt ſi ibi maneat, ſumma cũ difficultate eum ſit amiſſurus.

Alterum, quod huic rei affertur ex præſentioribus remediis eſt, vt in vnum, aut alterum locum ditionis adeptæ, veluti claues, coloniæ mittantur. Neceſſarium eſt enim vel hoc fieri, vel vt multũ tum equitum ibi alatur, tum peditum copiarum. In coloniis non multum impẽdit princeps, & nullo aut exiguo ſumptu eas deducit & retinet: eos autem duntaxat offendit, à quibus agros aufert & domos, nouis coloniis aſſignandas, quiq; ad totius ditionis rationem minima pars cum cenſeantur, etiam diſperſi, & rerum egentes dimiſſi nocere non poſſunt. Reliqui vero omnes, partim iacturæ im-

ræ immunes (& propterea facilè cõquieſcunt) partim veriti, ne quid ſtultè committant, timens ne idem ſibi accidat, quod & alijs diſpoliatis.

Quapropter comprehenſum atque concluſum velim, colonias, quæ nihil impendij ſecum ferunt, fideliores eſſe, minus lædere: læſos vero, cum ſint inopes & vagi, obeſſe (vt dixi) non poſſe. Quoniam animaduertendum eſt homines, aut blanditijs deliniendos eſſe, aut prorſus extinguendos. Nam leuiores vlciſcuntur injurias, grauiores vlciſci nequeunt. Ob id, quæ homini affertur iniuria, talis eſſe debet, & quæ vindictam non reformidet.

Sed ſi coloniarum loco militum copiæ ſubſtituantur, maiorem in ea re princeps ſumptum faciet, cum in præſidijs id totum ſit illi abſumendum, quod ex ea ditione fuerat prouentus: ſic vt partum quod illi erat, diſpendio commutetur. Offendũtur præterea multo plures: nam tota prouincia caſtris mutandis læditur, cuius incõmodo cæteris omnibus affectis, in omniũ etiam odium & offenſionem incurrit: & eorum ſcilicet, qui verberibus excepti, nocendi facultatem (cum domi ſint relicti) habent. omni icciрco ex parte huiuſmodi præſidia ęque vtilia ſunt, atque coloniarum præſidia.

Impotentiorum præterea vicinorum caput & defenſorem ſe conſtituere debet qui huiuſmodi prouinciam, vt dixi, lingua diſſimilem incolit, ſtuderéq; , vt ij qui in ea ſunt potentiores infir-

infirmentur: tum caueat, ne vllo rerum euentu, exterorum quiſpiam ſe viribus non minus pollens, in eam irrepat. Semper enim vſu veniet, vt ab ijs, qui nimia ambitione illi ſunt offenſi, eo inducatur. Quemadmodum Romanos in Græciam ab Ætolis olim inductos eſſe conſtat, & quamcunque prouinciam ſunt ingreſſi, in eam à prouincialibus fuerunt inducti.

Natura enim ita comparatum eſt, vt vbi primum alienigenarum quis potens prouinciam aliquam ſubit, omnes in ea qui minus potentia valent, ei ſtatim ſeſe adiungant, odio quodam nimirum in eum adducti, qui in ſe potentiorem ſunt experti, ſic vt ad tenuiorem eiuſmodi rationem minus ſit laborandum, vt eos in ſuas parteis trahat: nam parto cum imperio vniuerſi ſtatim libenter coeunt. Id ei duntaxat cogitandum eſt, ne maiores accipiant vires & autoritatem: ſua namq; præcipua vi, atq; eorum ſtudio facilè eos deprimere poteſt, qui potẽtia valet, vt prorſus arbiter totius prouinciæ euadat.

Hac autem parte non commode tractata, id totũ perit, quod fuerat quis adeptus: quamdiu vero id retinetur, infinitis pene difficultatibus ac moleſtiis laborabit. Romani ſane in prouinciis ſubactis, probè obſeruarũt has partes, coloniis deductis, debilioribus ſeruatis, potẽtia pollentibus deiectis, nulla dignatione autoritateve, exteris præpotentibus ibi permiſſa.

Vnico Græciæ exemplo contentus ero: Achæi atq; Ætoli fuerũt ab eis ſeruati: Macedo-

num

num regnum, deiecto Antiocho, attritũ: Nec Achęorum merita, vel Ætolorum vnquam effecerunt, vt aliqua ſibi imperii fieret acceſſio: nec Philippi ſuaſionibus adduci potuerunt, vt eum non demiſſum in amicitiam reciperent: Nec Antiochi potentia fuerunt inducti, vt ſuo ipſorum conſenſu aliquam in ea prouincia poteſtatem haberet.

In his deliberandi occaſionibus id Romani egerunt, quod prudentes principes ſibi agendum putant, qui non modo præſentium lapſuum occaſiones cernunt, ſed & futurorum proſpiciunt, illisque omni induſtria occurrunt. Longe enim ſi prouideantur, facile aliquo remedio præcaueri poſſunt: verum, vt dũ te propius appetant cunčteris, nulla (morbo incurabili iam facto) opportuna curatione ſanantur.

Accidit autem de hac re quod in hectica febri aiunt medici, vbi ſcilicet primum, aliquem init, facilem eſſe curatu, ſed cognitu difficilem, progreſſu vero temporis non percepta nec curata, facilem eſſe vt cognoſcatur, at vt quis eam ſanet perdifficilem. Sic in rebus imperii, ſi in poſterum quam longiſſime proſpiciantur (quod non niſi prudenti viro conceditur) quæ in eo ſuboriuntur incommoda, illis expedita patebit curatio: verum ea non comprehenſa, ſi creſcere permittantur, quo omnibus perſpecta pateant, nullus amplius eſt illis medendi locus. Quare Romani in poſterum longe proſpicientes aduerſos caſus, ſemper remedia adhibue-

hibuerunt, nec vnquam paſſi ſunt, quo bellum aliquod detrectarent vt ea euenirent. Sciebant enim nõ ſubmoueri bella, ſed potius cum aliorum acceſſione trahi. Propterea bellum cum Philippo & Antiocho in Græcia geſſerunt, ne quid in Italia cum illis eſſet agendum: potuiſſent ſane tunc temporis vtrumq; vitare, quod tamen noluerunt.

V. D. Iustin. lib. 34 fr. 1

Nec id vnquam probatum eſt illis, quod omni omnium noſtri temporis ſapientum ore effertur, temporis liberalitate fruendum eſſe: at propriæ ſane, quod erat ipſorum, & virtutis & prudentiæ. Tempus enim omnia præ ſe agit; æque bonum ac malum, & malum æque ac bonum ſecum ferre poteſt.

Verum redeat oratio vnde digreſſa eſt, ad Galliam, & nunquid ex his, quæ dicta ſunt, aliquid præſtiterit, examinemus. Ne quid Carolus ipſe Galliæ Rex egerit, dicam, tantum de Ludouico loquar, cuius conſiliorum rationes, cum diuturniorem poſſeſſionem in Italia retinuerit, melius perſpici potuerunt: tunc facile quis intelliget eum, quæcunque agenda erant ad imperium retinendum, quod linguæ diſſimilitudine diſcreparet, neglexiſſe, diuerſumque abiiſſe. Ludouicus Venetorum ambitione in Italiam fuerat inuectus, qui eo aduentu dimidiam Ciſalpinæ Galliæ poſſeſſionem ſibi deſumere voluerunt. Hunc acceſſum, eiuſque conſilii rationẽ improbatam nolim. Nam cum in Italia pedem inferendi initium facere

vellet

vellet, nec in ea prouincia vllos haberet amicos; imo ex rerum geſtarum ratione Caroli regiś, præcluſas ſibi omnes cerneret vias, quas potuit amicitias coactus eſt comparare. Et breui vtique ex animo cecidiſſet conſilium, ſi in reliquarum adminiſtratione rerum non erraſſet. Parta itaque Ciſalpina Gallia ab ipſo rege, ſtatim eam exiſtimationē & dignitatē recuperauit, quam Carolus ſibi detraxerat (Genua ceſſerat) Florentini in eius amicitiam venerant: Mantuanus & Ferrarienſis principes, Forumliuij domina, Bentiuolus, Fauentiæ, Arimini, Piſauri, tum Camertium, & Traiani portus reguli: Lucenſes item, Piſcani, Senenſes: hi omnes obuiam ei proceſſerant, in eius amicitia futuri. Tum Veneti ſui initi conſilij temeritatem facile perſpicere potuerunt, qui vt duas in Ciſalpina Gallia vrbes ſibi adiungerent, regem maioris Italiæ partis dominum conſtituerunt.

Nunc igitur animo quis perpendat, quam potuiſſet minimo labore ſuam rex dignitatem in Italia retinere, ſi quas ſupra poſuimus adminiſtrandi leges ſeruare voluiſſet, & quos habebat amicos ſecuros reddidiſſet, eosq; defenſos curaſſet: qui numeroſiores & imbecilles cum eſſent, pertimeſcentes nonnulli pontificios, alij Venetos, cogebantur perpetuo ab ipſo ſtare, eorumque opera facile ab illis, qui potentiores reliquis eſſent, ſecuriorem ſe reddere.

Verum ipſe vbi primum Mediolanum venit, totus his contrarius iuit. Alexandro pontifice

tificee à ſe vt Flaminiam occuparet adiuto. Nec animo præſenſerat, hoc conſilio, ſublatis amicis, & iis qui in illius ſinum confugerant, ſe debilitatum iri. Sacricolas autem tanta rerum profanarum ad iuriſdictionem pontificiam, qua tanta eis defertur authoritas, acceſſione maxime proueh:atq; hoc pacto, cum labi cœpiſſet, pergendum fuit vſq; adeo, vt ad Alexandri ambitioni finem imponendum, ne totius Etruriæ dominus fieret, in Italiam ſibi contendendum fuerit. Nec ſatis habuit pontificios eo potentiæ euexiſſe, atq; amicos ab ſe alienaſſe, niſi etiam regnum Neapolitanum à ſe expetitum, cum Hiſpaniarum rege partitus eſſet, & arbiter totius Italiæ cum eſſet, ſocium ſibi adhibuit, vt illius prouinciæ viri ambitioſi, & ſibi offenſi haberent quo cõfugerent. Adhæc cum tributarium quempiam regem in eo regno dimittere poſſet, ipſe eum pepulit, altero inuecto, qui ſe inde deturbare poſſet.

Res ſane è natura eſt maxime, maximeque peruulgata, ſtudium nimirum acquirendi: idq; homines cum faciunt (modo poſſint) dabitur eis laudi, vel ſaltem vitio non vertetur. At quũ non poſſunt, & in id tamen incumbunt, hic vitium, hic error ineſt. Si Gallia ſuis virib. Neapolim inuadere poterat; id ſibi faciundum erat: ſin minus, non erat cur illud regnum diuideret. Atqui ſi Ciſalpinæ Galliæ cum Venetis facta diſtributio, quod per eam in Italiam pedem intuliſſet, excuſationem præmeruit, hæc

 (quod

(quod ea excuſatione haud excuſaretur) quominus eſſet in crimine, non eſt promerita.

Prolapſus itaque fuerat in hos quinq; errores Ludouicus rex: debiliores extinxerat, potẽtioris potẽtiam in Italia auxerat, & extero potentiſſimo in eam illato, coloniis item non deductis, eo nõ demigrarat ad habitandum. Qui errores poterant eo ſuperſtite non lædere, niſi & ſextum peccaſſet peccatum, à Venetis imperium auferendo. Nam ſi pontificios non promouiſſet, nec Hiſpanos in Italiam inuexiſſet, eos deprimere neceſſe fuiſſet. Verum ſuſceptis quæ primum intenderat, conſiliis, non erat cur ipſe in eorum ruinam conueniret. Nam quum illi potentes eſſent, facile reliquos oẽs à Ciſalpinæ Galliç expeditione auertiſſent: tum quod Venetorum ad id habuiſſent (nullo ibi quæſito ab illis imperio) aſſenſum: tum quod reliqui omnes à Gallis eam prouinciam nõ ademiſſent, illis tradituri. Vt autem vterq; in eos impetum facerent, non ſatis habuiſſent animi. Rationibus autem prænarratis reſponderem, ſi quis regem diceret, Flaminiam Alexandro, Hiſpanis vero regnum Neapolitanum vitandi belli occaſione ceſſiſſe. Non eſt mirũ quod quis, quid confuſe factum permittat euenire, quo bellum refugiat: non enim vitatur, ſed ſuo magno malo differtur. Si qui eſſent præterea qui afferrent Pontifici datam fidem à rege, de ea expeditiõne in eius gratiam facienda, quo ſuum matrimonium, & Rotomagẽſis galerus ſtatueretur:

Reſpon-

Reſpondeo eo in loco, vbi de principum fide, & illius obſeruatione infra tractatur.

Amiſit igitur Ciſalpinam Galliam Ludouicus rex, quum ad ea præſcripta non egerit, ad quæ cæteri, qui ſibi in adiungendis prouinciis, eiſque retinendis egerunt. Nec hoc mirum eſt, ſed rationi maxime conſentaneum, maximeq; peruulgatum. De hac autem, quam habui ſubiectam materiam, colloquutus ſum Cōdiuinci cum Rotomagenſi cardinale, Valentino (hoc enim nominis erat Cæſari Borgiæ Alexandri Pontificis filio) Flaminiam occupante. Italos enim aſſerenti belli imperitos eſſe, Gallos reſpondi, regnandi rationē non tenere. Ea enim ab eis ſi probe fuiſſet intellecta, ſacerdotū potentiam ad eam magnitudinem non ſiuiſſent euehendam. Et ſane re ipſa patuit, illam, & Hiſpanorum in Italia potētiam à Gallia eſſe profectam: eius denique caſus ab ipſis ſic euectis ortum habuiſſe.

Quare generalis elicitur ſententia minime fallax: AVTHOREM ALIENÆ POTENTIÆ SEIPSVM PERDERE. Nam eam potentiam, aut induſtria, aut vi ipſe author protulit, quarum vtranq; is ſuſpectam habet, qui eo proceſſit potentiæ.

CAP. IV.

Cur Darij regnum ab Alexandro occupatum, à ſucceſſoribus poſt eius mortem non defecit.

Admiratione quis duci poſſet perſpectis difficultatibus, quæ haberi videntur, quo nuper partum imperium retineatur, vnde ortum habuerit, Alexandrum Aſiæ paucis annis potitum eſſe, vixq; illo occupato diem obiiſſe: vnde merito videri poterat, totum illud imperium ad defectionem fuiſſe prolapſum, quum tamen eius ſucceſſores ſibi illud conſeruarint? Nec vlla alia difficultate ad illud tuendum laborarunt, quam quæ inter ipſoſmet præcipua eorum ambitione orta fuit. Reſpondeo, principatus, quorum memoria adhuc extat, duplici, eaque diuerſa ratione adminiſtratos inueniri: aut vnius principis arbitratu, cuius gratia & permiſſu reliqui omnes, qui conditione ſunt ſerui, ad regni procuratione̅ veluti adminiſtri opem ferunt: aut principis & procerum conſilio, qui nō gratia, ſed ſanguinis vetuſtate, illum gradum obtinent. Huiuſmodi proceres ditiones habe̅t, & qui ſibi ſubiiciu̅tur populos, qui eos in dominos agnoſcunt, & quodā naturali erga eos afficiu̅tur amore. Qui vnius principis ductu, ſeruorumque miniſterio reguntur principatus, illis princeps præeſt maiori cum auctoritate. Nemo enim in tota prouincia eſt, qui præter illum ſuperiorem alium agnoſcat, & ſicut alii morem gerit, id tanquam adminiſtro, adſcriptitioq; facit, nec ſunt illi vllo peculiari amore affecti. Horum duorum regni procurandi generum exempla in hæc noſtra tempora incidunt: Turca & Galliarum rex. Turcæ tota

tota imperii ſumma poteſtas, vnius principis nutu regitur, cæteri conditione ſerui: atque in præfecturas diſtributo regno, diuerſos allegat adminiſtratores, & pro animi ſui voluntate abrogat, ſubrogatque.

Verum Galliarum rex poſitus eſt in medio antiquæ multitudinis dominorũ, quos agnoſcunt populi eis ſubiecti, & beneuolẽtia complectuntur: retinent ſuam authoritatem, quam ab eis rex ſine periculo auferre non poteſt. Quocirca vtrumque eius generis ſtatum qui animo reputat, is Turcæ imperium occupaturus difficultates offendet: ſed eo deuicto, nulla eſt difficultas, quomodo retineatur.

Difficultatum cauſæ, quo minus Turcæ imperium occupari poſſit, in eo vertuntur, quod qui illud occupare molitur, haud poteſt à principibus illius regni eo vocari, nec in ſpem adduci eorum qui illum circumſtant defectione, inceptũ facilius reddere quod ex his, quas attigi ſuperius rationes proficiſci videtur. Nam quum omnes ſint eius mancipia, eiq; deuincti multo difficilius corrumpi poſſunt: & ſi quidem corrumperentur, parum inde tamen vtilitatis ſperari poſſet, cum ipſi ex allatis ſuperius rationibus, populos ſecum trahere non poſſint.

Quapropter Turcam impetituro, illum ſe collectum cogitandum eſt ſe eſſe inuenturum, & magis propriis viribus, quam aliorum ſtudiis, & ſeditionibus ſuperandum, eo autem de-

bellato, acieque fuſo, ſic vt exercitum reficere nequeat, nihil eſt, quod præter principis ſtirpem, ſit præterea timendum: qua extincta, nemo eſt (cæteris apud populos fide & auctoritate carentibus) de quo quis quem timeat reliquum. Et quemadmodum ante partam victoriam nullam in eis ſibi aſciſcendis poterat victor ſpem collocare, ita ſecundum illam, non eſt quod amplius de illis reformidet. His contrarium accidit in regnorum (vti Galliarum eſt) procuratione. Facilis enim tibi aſciſcenti aliquem ex primariis regiis patebit in illa acceſſus: in eis enim nunquam non inueniuntur, qui animo offenſi res nouas moliri ſtudeant. Hi ob eas, quas ſupra diximus, rationes, ad illud regnum viam tibi aperire, atque victoriam expeditiorem reddere poſſunt, ad quam poſtea tuendam difficultates iam adſunt pene infinitæ, nō modo cum eis, qui tibi fuerunt auxilio verum & cum illis, quos oppreſſiſti. Non ſatis habet principis ſanguinem extinxiſſe, ſuperſunt etiam primarii illi, qui nouarum ſtatus conuerſionum authores ſeſe conſtituunt, quibus quum ſufficere non poſſis nec extinguere illud quandocunque ſeſe occaſio obtulerit, amittis.

Nunc ſi ſpectes quo in genere adminiſtrationum fuerit illud Darii regnum, Turcæ admodum ſimile inuenies. Hac de cauſa Alexandrum oportuit in illud totum impetum facere, cumque caſtris exuere. A qua victoria mor-

tue

tuo iam Dario, ſecurum illud imperium, ex his quas ſupra collegimus cauſas, ad eum conceſſit. Succeſſores vero eius, ſi concordes fuiſſent, plane otioſi eo frui plane poterant: nam nihil tumultus in eo ſubortum eſt, quam quod ipſimet inter ſe excitarunt.

Verum qui inſtar Gallici regni ſic conſtituti ſunt dominatus, fieri non poteſt, vt tam pacate poſſideantur. Hinc crebræ Hiſpaniarum, Galliarum & Græciæ à Romanis defectiones, quod frequentiores eſſent in illis principum ditiones, quarum memoria quamdiu viguit, de earum poſſeſſione Romani ſemper incerti fuerunt. At potẽtia & diuturnitate imperii deleta earum recordatione, ſecurũ ius poſſidendi ſecuri habuerũt. Atq; deinde ſecundum quam quiſque illorum ſibi in partis prouinciis peperiſſet authoritatem (etiam inter ſe bellũ gerentes) illarum quoque partem ſecum trahere potuerunt: idque propterea, quod veteris principis ſublata ſtirpe, quam Romanos agnoſcebant neminem.

His itaque perſpectis, nemo Alexandri explicati commodo in retinendo Aſiæ imperio admiratione capietur, neque difficultatum, quas complures principes habuerunt (vt Pyrrhus & alii multi) in retinendo quod eſſet illis partum. Id enim non victoris aliqua exigua vel ſumma euenit, ſed pro rei ſubiectæ diſſimilitudine & varietate.

CAP. V.

Quomodo ciuitates, aut principatus regi debeant, qui ſuis legibus & libertate viuebant.

PArti dominatus, ſi ex veteri conſuetudin libera fuerit, & ſui iuris viuendi ratio, in eo vt ius tuum retineas, triplex affertur modus Primus, vt illum penitus euertas: alter vt eo ipſe demigres ad habitandum: poſtremus, v ſuis legibus & libertate (annuam dūtaxat pen ſionem exigens) ſinas illum vitam degere. Paucorum item ibi, qui illum dominatum tibi in amicitia conſeruatum curet, conſtituas: qu dominatus cum à principe ſit ibi locatus, no uit ſine eius amicitia & potentia ſe non poſſ conſiſtere, obnixeque omnia propterea ſibi fa cienda exiſtimabit quo illum illi tueatur.

Spartiatæ atque Romani exemplo nobis eſſe poſſunt. Athenas Spartiatæ obtinuerunt, 8 Thebas: ibiq; paucorum dominatu conſtituto, amiſerunt tamen. Romani Capuam, Carthaginem & Numantiam cenſuerunt delendas; non amiſerunt. Græciam fere ad Spartiatarum modum retinere voluerunt, nec abrogatis eius legibus, eorū votis reſpondit: ſic, vt ad eam retinendam coacti ſint multas in ea prouincia vrbes euertere. Quocirca nullū conſiliū tutius afferri poteſt, quo ſecure poſſideantur, quam euerſio. In cuius .n. poteſtatem venit

ciuitas

ciuitas, ſuis legibus quæ ſit aſſueta vitam ducere, nec is euertendam putat, illam ſe euerſuram expectet. Semper enim deſciſcendi tempore habet, quo cōfugiat; ad ſuos nempe illos priſcos ordines, qui nec temporis diuturnitate, nec beneficiorum collatione vnquam obliuioni tradi poſſunt, & vt quibus fiat, quicquid proſpiciatur (non diſtractis ac diſſipatis habitatoribus) nunquam illud libertatis nomen, inſtitutaque ex eorum animis excidunt, & ad omnem rerum euentum ſtatim eo ſit reditio: veluti à Piſanis poſt tot annos à ſeruitute illa, ad quam Florentini eos adegerant, factum vidimus.

Verum ciuitates, aut prouinciæ, quæ ſub Principe, cuius ſtirps tota perierit, parére ſunt aſſuetæ, liberam viuendi rationem non norunt, vt ad arma capienda tardiores habeantur, faciliusque princeps eos ſibi conciliare, & ab eis ſe ſecuriorem reddere poteſt. Partim enim obedire conſueuerunt, partim amiſſo veteri principe, in eius locum, quem alium ſufficiant, inter ſe conueniunt.

At in Repub. vita eſt diuturnior, odiū maius, maior vindictæ cupiditas, nec veteris illius libertatis memoria ſinit, aut eas ſinere poteſt, vt conquieſcant, ita vt ſecurior ſit ratio, qua aut excitantur, aut ibi reſideatur.

Cap. VI.

De nouo Principatu, qui propriis armis & virtute acquiritur.

NE quem capiat admiratio, ſi eam quam ſum de principatu prorſus nouo inſtituturus orationem, illuſtria cum principum tum principatuum proferam exempla. Cum enim homines aliorum peruagatas vias incedant, & imitatione in ſuis actionibus procedant, nec prorſus tamen aliorum vias tenere, aut quorum imitaris virtutem conſequi poſſis, viri prudentis eſt, ſemper præſtantium virorum iter ingredi, & qui excelluerunt eos maxime imitari; ne, ſi virtus propria eo non accedit, aliquid ſaltem odoris affletur, prudentium ſagittariorum exemplo, qui quo ad feriendum intendunt, longius eſſe coniectantes, ſuique arcus vi quouſque feriat cognita, altius ſibi ſcopum proponunt, quam vt ſit meta ad hoc deſtinata: non quo ad tantam altitudinem ſuo robore, aut ſagitta eo impellant, ſed vt ductu altioris ſcopi quo collimarunt, peruenire poſſint.

Principatum propterea omnino, qui in ditionem noui principis, cui iam procuratio eius eſt delata, conceſſit, plus minusve difficultatibus ad eius conſeruationem perinde conflictari dico, prout qui illum eſt adeptus, plus minusve virtute eſt cumulatus. Et quoniam talis

talis rei euentus, quo quis ex priuata ſtatus ſui conditione ad imperium erigitur, præ ſe fert virtutem quandam, aut fortunam, vtraq; harum duarum nonnihil ex difficultatibus, quibus afficitur mitigari videtur: tamē qui minus fortunæ inſedit fauori, is diutius ſeſe in principatu conſeruatum tenuit.

Parit etiam expeditiorem facultatem, quod princeps cum alibi ditionem vllam non habeat, adigitur, vt eo demigret præſens adfuturus ad habitandum. Verum vt ad eos, qui non fortuna, ſed ſingulari virtute in principes ſunt euecti, veniamus; excellentiores dico fuiſſe Moſen, Cyrum, Romulum, Theſeum, & id generis alios. Et ſi de Moſe non eſt quod loquamur (vt qui duntaxat, quæ ſibi diuinitus fuerunt à Deo præſcripta, pure fuerat exequutus) nihilominus ob eam gratiam, qua Dei colloquio dignabatur, merito quis eum admiretur. Atqui Cyrum & reliquos, qui regna ſibi pepererunt, & conſtituerunt, ſi quis conſideret, omnes admiratione dignos inueniet: ſique eorum cum Moſis, cui tantus contigit præceptor, actionibus & peculiaribus inſtitutis conferantur, haud diſſimilia videbuntur. Atque eorum rerum geſtarum, & vitæ ratione perpenſa, nihil quam occaſionem à fortuna eis fuiſſe oblatam ſentiemus, quæ occaſio facultatē præbuer t, quo eam formam inducerent, quam ſibi fore aptam iudicarunt. Qua occaſione ſemota eorū animi virtus extincta

iacuiſſet, & ſine virtute occaſio, fruſtra ſeſe obtuliſſet. Neceſſarium itaque fuerat, Iſraeliticum populum Moſi captiuum in Ægypto teneri, ab ipſiſq; Ægyptiis opprimi, vt duro ſeruitio ſi leuari voluiſſent, ad illum ſequendum eſſent animo iam affecti. Peropportunum fuerat Romulum vna Alba non capi, & recens à partu proiici & exponi, quo Romano imperio potiretur, & tantæ ciuitatis haberetur conditor.

Cyrum, neceſſe fuit Perſas Medorum imperio infenſos, Medosq; ipſos diutina pace & otio, tum molles, tum effœminatos offendiſſe.

Exercere animi ſui virtutem Theſeo non dabatur, niſi vagos diſperſoſque Athenienſes inueniſſet. Felices igitur hæ occaſiones, hos viros effecerunt: ipſa autem occaſio eorum animi virtute præſtanti, fuit perſpecta & cognita, ex quorum patria, tum nominis amplitudinem, tum ſummam felicitatem eſt conſequuta.

Qui horum exemplo virtutis ductu ad imperii procurationem euehuntur, labore rerum potiuntur quidem, at partum ſumma facilitate poſſident. Ex nouarum etiam legum ſanctione, & conſtitutionum modis aliqua ex parte ſuboriuntur, quæ habentur in acquirendo principatu difficultates, quod ſcilicet ipſis principibus neceſſitas illarum inducendarum affertur, quo eorum ditio & ſecuritas confirmata nitatur.

Con-

Conſiderandum quidem eſt, nihil difficilius ad tractandum, nihil incertius vt obtingat, nihil denique periculoſius vt ſeruetur, quam inducendarum legum nouarum ſeſe authorem conſtituere. Qui enim primus eas ſancit, infenſos omnes illos habet, qui ex antiquis inſtitutis commoda capiunt. Quibus vero noui rerum ordines vtilitati forent, frigidi defenſores apparẽt. Qui tepor, tum aduerſariorũ metu, quibus leges fructuoſæ ac beneficæ habebantur, tum ex hominum incredulitate, qui nunquam nouæ rei fidem habent, niſi firmam experiẽtiam inde profectam videant. Hinc ortum habet, vt quoties aduerſariis inuadendi occaſio ſeſe offert, id factioſe agũt: illi vero frigide defenſionem ſuſcipiunt, ſic, vt ſimul omnes periclitentur.

Expendendum eſt idcirco, ſi probe hanc partem diſcuſſam volumus, an iſti noui legum conditores, ſeipſis tantum nitantur, an ex aliis pendeant: id eſt, an vt poſſint quod inſtituunt, effectum reddere: an alios rogare ſit opus, an poſſint cogere. Si primum, nunquam non peſſum abeunt, nec quicquam ad effectum deducere poſſunt. Verum vbi à ſeipſis pendent, atq; cogere poſſunt, iam tum eſt, quum raro periclitantur. Hinc factum eſt, quos prædiximus armis inſtructos, eos omnes victoriam reportaſſe. Porro inermes, domitós periiſſe. Nam ſecundum ea, quæ dicta ſunt, populorum etiam ingenium eſt variũ & inconſtans, & vt aliquid

perſuadeatur, nihil eſt negotii: at in recepta perſuaſione vt perſtent, difficile eſt. Propterea ita inſtructum eſſe oportet, vt vbi eorum fides conciderit, hanc ipſam neceſſitas illis exprimat, viſque extrudat. Moſes, Cyrus, Theſeus, Romulus nunquam inermes ſua cõſtituta tam diu ſeruanda curare potuiſſent, vti noſtra tempeſtate *Hieronymo Sauonarolæ* accidit, qui ſtatim à multitudine fidem deſerente, cum non haberet quo illam in accepta fide retineret, nec nondum perſuaſos adigere poſſet, in ipſis legibus innouandis periit.

Quapropter huiuſmodi homines conando, agendoque maximis confligantur difficultatibus. Porro eorum pericula (quæ tamen animi virtute ſunt ſuperanda) in adminiſtratione conſiſtunt: verum illis exantlatis, ac veneratione digni haberi cœpti, extinctis tandem iis, qui ſua natura inuidia flagrabant, potentes permanent, omni periculo vacui, honorati & felices.

His tam ſublimibus exemplis vnum humilius adiiciam, ſed quod cum illis ſit proportionem habiturum. Id erit Hieron Syracuſanus. Is ex priuato in Syracuſarum principatum fuerat euectus, nec quicquam tamẽ habuit, quod fortunæ acceptum ferret, præter occaſionem. Syracuſani enim oppreſſi, ducem illum crearunt, id cauſam attulit, vt mereretur eorum decerni princeps. Qui etiam in priuata ita virtute excelluit, vt qui de eo ſcripſerũt, nihil ad regnan-

gnandum illi defuiſſe præter regnum afferant. Hic veterum militarem diſciplinam aboleuit, nouam inſtituit; antiquas amicitias deſeruit, nouas complexus. Atque vbi & amicitiam, & militum manum ſe habere in poteſtate cognouit, potuit his iactis fundamētis quicquid vellet extruere. Sic vt adeptio, magno; poſſeſſio, nullo ei ſteterit labore.

CAP. VII.

De iis qui noui ſunt principatibus alienis viribus, & fortuna quæſitis.

QVi duntaxat fortunæ afflatu poſita priuata conditione, in principes eriguntur, nullo, vt eo perueniant, at plurimo negotio fit ſeſe vt in principatu ſuſtineant, ac in ipſo progreſſu nullam incurrunt difficultatem, quandoquidem eo aduolant: at vbi aſſederint, tunc & laboris & negotii multum adnaſcitur. Hi ſane ſunt, quibus aut pecunia, aut donantis cuiuſpiam liberalitate, aliqua obuenerit iuriſdictio, vti compluribus in Græciæ, in Ioniæ & Helleſponti ciuitatibus accidit: vbi Darius ad ſuam ipſius ſalutem & gloriam, multos donaſſe principatu conſtat, quo etiam modo imperatores olim per ſordes militibus corruptis, ad imperii procurationem erigebantur. Hi ſane arbitrio, & eorum fortuna ſimpliciter pendent, qui eos in eum honoris gradum adduxerunt. Vtrumque plane res eſt

per-

perquam volubilis & inconſtans, nec præterea illum gradum tenere, aut ſciunt aut poſſunt: quandoquidẽ niſi quis ſummo ingenio, ſummaq; virtute ſit prçditus (priuata fortuna ſemper cum vixerit) è ratione non eſt, vt imperare ſciat. Nec, inquam, poteſt: nam viribus, quæ amicæ ſint, & fide penitus caret.

Ad hæc, rerum ſtatus, qui ſic repente & ſubito erumpunt, vti naturæ cætera omnia, quæ ortu & repentino quodam incremento fiunt, nec radices agere, nec quæ eo reſpondeant habere poſſunt, quominus primo quoq; aduerſo tempore extinguantur: niſi iam, vt dictum eſt, qui ſic in principatum ſunt elati, tanta virtute excellant, vt ſtatim norint ſeſe ita comparandos, vt quod fortuna eis in ſinũ demiſit cõplectendum, tueri ac ſuſtinere poſſint: atque, quæ alij ante delatũ principatum fundamenta poſuerunt, ea ipſi tandem poſtea curent iacienda.

In hunc duplicem modum, quo quis fortuna, aut virtute in principem erumpit, duplex exemplum memoriæ noſtræ temporibus excerptum, proferam: Franciſcum Sfortiam ſcilicet, & Cæſarem Borgiam. Franciſcus omnes modos perſecutus ad eam rem idoneus ſumma etiam virtute, è priuata conditione ad Mediolanenſis imperii faſtigium peruenit, quodque tot curis fuerat adeptus, minimo negotio tueri ac ſuſtinere potuit. *Cæſar* vero *Burgia* (cui vulgo cognomen *Valentino* fuit) etſi omnem operam adhibuit, & ea omnia curaſſet

raſſet facienda, quæ à prudenti fortiq; viro expectari poterant, vt in iis ditionibus, quas arma & aliena fortuna conceſſerant, radices affigeret, nihilominus cum paterna fortuna, qua ad principatum fuerat euectus, vna & ipſe cõcidit. Qui enim initio (vt dictũ eſt) fundamenta non ponit, poſſet quidem (licet non ſine architecti incommodo & diſcrimine) ſingulari quadam virtute in poſterum iacere. Si itaque principis Valentini progreſſus iacere conſiderentur, facile perſpicietur, quam optima ad futuram potentiam ipſe fundamenta ſubſtruxerit: quæ nequaquam ſuperuacaneũ eſt examinare. Quæ enim meliora nouo principi præcepta tradi poſſent, quam eius actionum exempla, equidem nõ video. Atqui ſi eius diſpoſitio rerum ei nihil adiumenti attulit, id non eius culpa accidit, ſed extraordinaria quadam, & extrema fortunæ malignitate.

Aliis ex aliis tum præſentibus, tum futuris difficultatib. Alexandri Sexti animus diſtinebatur, cum ſibi potentia auctum filium percuperet. Primum non videbat, qua ratione ille aliquo principatu, qui pontificiæ iuriſdictioni nõ ſubeſſet, ornari augeriq; poſſet: ſi vero, quæ pontificii iuris eſſent, ad ea ſurripienda ſe conuerteret, ſciebat, nec Mediolanenſem principem, nec Venetos id eſſe paſſuros: iamque Fauentia, atque Ariminum in Venetorum ditionem conceſſerant.

Perſpiciebat præterea Italica arma, & quæ pri-

priuatim ſuis commodis ſubſeruire poterant, in eorum manu eſſe, quibus Sacerdotum potentia, quominus illis fidere poſſet, formidabilis erat: in Vrſinorum nempe, & Columniorum familia, nec non eorũ ſectatorum poſita. Turbandi propterea fuerant ordines illi, atque Italicæ res confundendæ, quo aliquarum partium in ea prouincia dominus fieret: quod quidem nullius fuit negotii. Reperit enim Venetos, qui aliis de cauſis impulſi, animum eo verterant, vt Galli in Italiam iterum tranſmitterent: quod tantum abfuit vt Alexander ſit aduerſatus, vt Ludouici regis conſtitutione matrimonii, facilius reddiderit.

Auxilio itaque Venetorum atq; Alexandri conſenſu, rex Italiam repetiit: nec Valentinus primum Mediolanum appulit, quod ad Flaminiam expugnãdam ei authoritate regia adiudicatam, copias ab Rege obtinuit. Partá demum Flaminia, Columniisq; attritis, cupiens Valentinus illam tueri atque ad maiora, ſi qua poſſet progredi, duo illũ interturbabant: tum propria arma, quæ infida iudicabat, tum Galliarum regis ſibi dubia voluntas. Timebat nimirum Vrſinorum arma, quibus hactenus vſus erat, ne ſubtraherentur: nec ſolum impedirent quod ſibi adiungi moliebatur, ſed & quod eſſet partum, auferrent, Regemq; ipſum ne idem faceret, verebatur. De Vrſinis iam ſpecimen ceperat, cum expugnata Fauentia Bononiam eſt adortus: tunc enim illos frigide ſe

gerere

gereré conſpexit. Porro quid animi eſſet Regi, iam inde tunc præſenſerat, cum Vrbinatium principatu occupato, Etruriam inuaſerat: à quo incepto Rex eum reuocauit.

Hac de cauſa Valentinus animo ſtatuerat non amplius à fortuna, aut ab alienis armis ſibi eſſe pendendum. Quocirca Vrſinorum ac Columniorum parteis Romæ attriuerat. Nam omnes qui illis adhærebant, nobiles Romanos ad ſe pertractos, vberioribus ſtipendiis ac rerum gerendarum muniis, pro cuiuſque conditione excepit; vt paucis interiectis menſibus illa animi eorum propenſio partium refrixit, totaque ad Valentinum ſeſe conuertit.

Adhæc occaſionem, qua Vrſinos perderet (Columniis iam diſperſis) expectauit, qua feliciter oblata, felicius in rem ſuam eſt vſus. Cognito namque (ſed ſero) ab Vrſinis Valentini, atque Pontificis potentiam ſibi excidio fore, concilium Magione in agro Peruſino indixerunt. Quæ res Vrbinatium defectionem, Flaminiæ tumultum, ipſi vero principi Valentino infinita excitauit pericula; quæ omnia Gallorum auxilio ſuperauit. Verum vbi ad illum exiſtimatio ſe retuliſſet, Galliæ exterorumq; diffiſus opibus, ne amplius illas experiri cogeretur, totus ad fallacias, fraudeſq; ſtruendas ſe conuertit: ac eo vſque animum ſimulatum geſſit, vt Vrſini ſecum, authore Paulo, in gratiam redierint: erga quem Paulum nullum

officio-

officiorum genus, nullum neceſſitudinis ius quibus illum ſecurum redderet, omiſit, veſtibus, pecunia, equis donatum: ſic, vt eorum imperita ſimplicitas in illius poteſtatem, eos Senogalliam occidendos attraxerit.

His igitur primariis deletis, eorum partium ſectatoribus in ſuam amicitiam adductis, ſatis firma fundamenta ad potentiam comparandam ſubſtruxerat, Flaminia occupata, Vrbinatium principatu ſubacto, eorumque populis, quod nonnihil felicioris ſtatus (vt eis videbatur) deguſtaſſent, ad ſuam amicitiam adiunctis.

Et quoniam hic locus dignus eſt, vt quem quis obſeruet ac imitetur, prætermiſſum nolim. Poſtquam Valentinus Flaminię rerum eſt potitus, eamque à nonnullis tenuioribus tyrannis teneri offendiſſet, quique ſubiectos populos diſpoliatos citius, quam emendatos dimiſiſſent: diſcordiarum præterea quam concordiæ maiorem præbuiſſent licentiam, vt iam totam prouinciam latrociniis, rixis, & omnis inſolentiæ genere refertam cerneret, iudicauit aliquem ibi legitimum rerum ſtatum conſtituendum: quo illam pacatam regiæque veluti potentiæ morigeram redderet. Ob id Remerum Orcum virum crudelem ac promptum, penes quem eſſet ſumma poteſtas, illi præfecit. Hic breui tempore prouinciæ tranquillitatem, concordiamque ſumma cum exiſtimatione reſtituit. Ad hæc viſum eſt principi in rem

in rem ſuam non eſſe, immodicã illam ſui præfecti authoritatem. Timebat enim ne illa in odium incurreret: ea de cauſa in media prouincia, iudiciũ quoddam rerum ciuilium conſtituit, cui iuris & vſus fori peritiſſimus præeſſet aliquis, quo in loco ſingulæ totius prouinciæ ciuitates ſuum haberent aduocatum & cauſarum actorem.

Cum autem ſeueritatem illam nonnihil odii ſibi conflaſſe animaduerteret, vt illud ex animis multitudinis detergeret, ſeque purgaret, atque inprimis omnes ſui ſtudioſos efficeret, oſtendit, ſi quid ſæuitiæ in prouincia fuiſſet admiſſum, id non ſe authore, ſed adminiſtri acerbiore natura fuiſſe factum. Atque ad hanc rem ornandam occaſione arrepta iudicem illum in duas parteis diſciſſum, ſummo quodam mane fruſto ligni, ac cruento gladio ad eius latus aptato, in Cæſennatium medio foro ſtratum deponendum curauit. Ferum iſtud ſpectaculum momento temporis effecit, vt ſibi populi fuiſſe ſatis factum putarent, & in ſtuporem verterentur.

Verum vt eo redeat oratio, vnde digreſſa eſt, princeps ipſe cum ſe ſatis magna potentia auctum cerneret, & periculis præſentib. (quod ex animi ſententia probe armis ſeſe inſtruxerat, & quæ proxime ſibi nocitura videbantur extincta iacerent) aliqua ex parte liberatum, reliquus erat (ſi cum his, quæ ſibi partæ eſſent opes ad maiora progredi vellet) qui habebatur

ad Gallos reſpectus. Animaduertebat .n. Regem, qui ſero erratum ſuum agnouerat, id non cōceſſurum. Nouas idcirco amicitias comparare; ſub Gallorum aduentu in regnum Neapolitanum contra Hiſpanos, qui tunc Caietam obſidione premebant, cum Gallis vacillare, ac illud animo obſeruare ſuo, quo pacto ſe tutum ab illis præſtaret, quod ſane ex voto cecidiſſet, ſi Alexander vitam cum morte non commutaſſet. Hæc autem ad res præſentes fuerunt eius rerum geſtarum conſilia & adminiſtrandi rationes. Quæ vero ad futuras ſpectabant, illud ei dubium erat, an nouus pontificiæ dignitatis ſucceſſor ei futurus eſſet amicus: & quæ pater Alexander conceſſerat, is adimenda tentaret. Vt autem hoc ſe metu liberaret, quadruplici id ratione moliri cogitabat. Primum omnium, quos diſpoliaſſet nobiles, vt eorum totam ſtirpem excinderet: quo omnes lædendi ſui occaſiones futuro pontifici præriperet: præterea, vt omnibus Romanis patritiæ gentis ſibi amicitia deuinctis, eorum ope pontificis animum freno compeſceret: deinde Sacerdotum collegium ad ſe omni, qua poſſet, ratione pertraheret, ſibique conciliaret: tum demum tantum imperii ante obitum patris ſibi adiungeret, quanto ſuo Marte primæ cuiq; impreſſioni poſſet reſiſtere. Ad finem vſque, horum tria, cum Alexander mortem obiret, perduxerat: quartum pene confecerat. Quandoquidem quotquot potuit nobiles aſſequi, paucis elapſis,

pſis, omnes trucidauit. Iamque patritiam gentem Romæ ſibi deuinctam tenebat, tum Collegii maximam partem habebat ſibi ſuffragaturam. Porro animo ſtatuerat, quo noua ſibi imperii fieret acceſſio, totius Etruriæ principatum occupare. Iamque Peruſini in ſuam ditionem conceſſerant, & Traianus portus, Piſani autem in eius fidem & clientelam ſeſe contulerant, & tanquam nullam eſſet habiturus amplius Gallorū rationem (nec enim debebat illis iam ſpoliatis regno Neapolitano ab Hiſpanis; ſic vt vtrique adigerentur illum ſibi conciliare) protinus Piſas inſiliret. His peractis, Lucenſes, Senenſesque ſtatim cedebant, tum ob in Florentinos odium tum ipſius principis metu. Cæterum Florentinis nullus dabatur elabendi locus. Quod ſi eueniſſet, vti reuera eo ipſo anno, quo Alexander è vita diſceſſit, eueniebat, tantum virium ſibi adiunxiſſet & authoritatis, vt ſua ipſius potentia ſe ſuſtinere, ac tueri potuiſſet: nec fortunæ, nec aliorum opum, ſed ſuæ virtutis, & potentiæ auſpicia ſequuturus.

Sed quintum poſt annum, ex quo gladium diſtringere cœperat, Alexander naturæ conceſſit, illo duntaxat in Flaminiæ imperio probe firmato, cætera dubio, lethali morbo correpto, inter duos potentiſſimorum regum exercitus ſibi infenſos relicto. Inerat principi tanta animi ferocia & elatio, & vſque adeo probe tenebat, quibus artibus homines concilian-

ciliandi, quibusve perdendi eſſent, tamq; firma erant, quæ breui temporis ſpatio iecerat fundamenta, vt niſi in ſe illos ingruentes exercitus habuiſſet, vel ſaltem aduerſa valetudine non fuiſſet detentus, omnem difficultatem fuiſſet ſuperaturus. Quod autem eius fundamenta firma eſſent, illud perſpicuum facit, quod ad menſem totum Flaminia illum expectauit: Romæ admodum ſecurus manſit; aduentantibus item eo Balionibus, Vitelliis & Vrſinis; nemo tamen in cũ iam moribundum eſt repertus, qui ſe illis coniungeret. Potuit ſane, ſi non quem vellet, at ſaltem pontificem nõ creari, quem ipſe nollet. Atqui ſi cũ Alexander è vita diſcederet, ipſe proſpera fuiſſet valetudine, omnia explicata, omnia plana reddidiſſet. Iamq; eo tempore, quo Iulius ſecundus Pontifex Maximus fuerat creatus, mihi dixerat, ſe ad omnem rerum euentum, quem à patris morte futurum putaret, longe in poſterum proſpexiſſe, atque remedia comparaſſe: illud vnum duntaxat ſe præteriiſſe, quod ſcilicet nunquam putarat ſub eius morte, ſibi etiam cum morte eſſe confligendum.

Omnibus itaque principis Valentini harum rerum geſtarum rationibus in ſummam adductis non video, qua in re eum reprehendam: imo omnibus potius imitandum proponi illis exiſtimo (vt ego feci) qui ad imperia, fortuna duce, & alienis armis ſunt proucti. Aliter enim cum magnos & elatos animos gereret,

reret illum animi propoſitis ad altiora impellentibus, rem ſuam adminiſtrare non poterat. Vitæ dũtaxat Alexandri breuitas, eiuſq; ipſius infauſta valetudo illius conſiliis eſt aduerſata. Quamobrem qui in eo, quem recens eſt adeptus principatu, neceſſarium ducit ſe ab hoſtibus tutum aſſerere, amicos parare, vi aut fraude victorem eſſe, populi vel beneuolentiam allicere, vel eidem metum incutere, milites vt ſequantur, ſimulq; vt obſeruent eos qui poſſunt, aut ſunt nocituri perdere, nouis artibus veteres ordines & inſtituta inuertere; ſeuerũ eſſe & grauem magnanimum & liberalem, infidam militiam extinguere, nouam inſtituere; Regum & Principum amicitiam conſeruare, ſic vt grate te beneficiis cumulẽt, vel ſaltem timide offendant, recentiora exempla, quam huius principis rerum geſtarum conſilia & arteis, certe inuenire non poterit. Illud duntaxat ei crimini dari poſſe videtur, ꝙ in cooptatione ad ſummum pontificatum Iulii II. eligendi optionem arripuit non bonam. Nam ſi electionis pontificiæ, quam expetebat, compos eſſe non poterat, id ſaltem ſibi integrum relinquebatur, vt impedire poſſet quẽ ipſe nollet. Nec vnquam in eam ſentẽtiam adduci debuit, vt quiſquam ex eo Cardinaliũ numero in Pontificem Max. aſſumeretur, quẽ ipſe aliquãdo aliqua affeciſſet iniuria: quiq; in eã dignitatẽ euectus ab eo ſibi timendũ putaret. Exiſtunt enim hominum in homines iniuriæ, aut metu, aut odio quodam.

Quibus vero inter alios ipſe iniurium ſe præſtiterat, Cardinalis titulo diui Petri ad vincula erat,& Columnius,Cardinalis item Titulo diui Georgii & Aſcanius: cæteris omnibus id dignitatis faſtigium aſſequutis, timendus relinquebatur præter Rotomagenſi atq; Hiſpanis: his quidem ex officio, & ſanguinis cõiunctione; illi vero propter potentiam,quod eſſet Galliarum regi affinitate cõiunctus. Ob id Valentinus Hiſpanorum quempiam ad pontificium illud munus obeũdum creare debuerat: id autem ſibi minus dabatur in Rotomagẽſem ſuffragiis inclinandũ erat, nuſquam vero gẽtium in Card.T.D.Petri ad vincula:quandoquidem qui in ea eſt ſententia, vt exiſtimet magnorum virorum inueterato odio nouis beneficiis obliuionem induci poſſe, is vehementer fallitur.

In errorem igitur delapſus fuerat Valentinus in eo ipſo electionis genere,cauſamq; attulit, qua omnibus tandem bonis & fortunis ſuis euerteretur.

CAP. VIII.

De iis qui ſcelere ad principatum ſunt prouecti.

IAm vero cum duabus etiam rationibus è priuato quis ad principatum prouehatur, quæ non prorſus aut fortunæ, aut virtuti ſunt acceptæ ferendæ, haud illæ præteriri poſſe mihi videntur,& ſi de altera diffuſius diſſeri poſſet, vbi

de Rebuſpub. eſſet tractatio. Hæ autem ſunt cum aliquo ſcelerato conſilio, & nefario ad imperium aſcēditur: vel cum ciuis ſuorum ciuium fauore, patriæ principatum occupat. Atque de prima ratione differens, duplici ea exemplo, ne id ſubeamus laboris, vt de dignitate aut huius rei indignitate nobis ſit differendum, explicabitur: primo ex veteribus, ex recentioribus altero deſumpto. Imitari enim cupientibus (ſi rei neceſſitas ad id adegerit) ea ſatis eſſe iudico.

Agathocles Siculus, non modo è priuata, ſed abiecta & infima fortuna in Syracuſarum regem euaſit. Is figulo patre natus, per omnes ſuæ fortunæ gradus ſemper flagitioſam vitam, ac fœdiſſimam degit, ſua tamen ſcelera tanta cum animi & corporis virtute conſociauit, vt animum cum ad rei militaris diſciplinam appuliſſet, eo per eius gradus deuenit, vt Syracuſarum prætor fuerit creatus. In qua dignitate conſtitutus, cū iam in animum induxiſſet, ſuum vt principatum iniret, ac id, quod omnium conſenſu fuerat illi conceſſum, vt retinere nemini deuinctus ſtatuiſſet, ſuo conſilio cum Amilcare, qui tum in Sicilia cum copiis ſtipendia merebat, communicato, populum, Senatumque Syracuſanum die quodam coegit tanquam aliqua, quæ è Republica eſſent, deliberaturus: ac ad nutum ad id conſtitutum iuſſit, à ſuis militibus omnes ſenatores, omneſq; è populo ditiores

ad vnum interfici: quibus trucidatis, principatum illius ciuitatis occupauit, ac ſine vlla ciuili controuerſia illum retinuit. Et licet à Carthaginenſibus bis fuerit bello fractus, ac demum obſidione incluſus, ciuitatem tamen ſuam nō modo defenſam conſeruauit, ſed ſuarū copiarum parte ad eius propugnationē relicta, cum altera Africam eſt aggreſſus, ac breui temporis ſpatio Syracuſas obſidione exemit, & ipſos Carthaginenſes in extremam adduxit rerum difficultatem: ſic vt pace facta, Africa eſſent contenti, Agathocli vero Siciliam relinquendam decernerent. Qui itaq; huius viri rerum geſtarum rationes animo reputaret, nihil aut parum in eis, animaduerteret, quid fortunæ foret adſcribendum: quandoquidem, vti iam dictum eſt, non alienis auſpiciis, ſed militaris diſciplinæ gradibus, quos infinitis pene incommodis ac periculis conſcenderat, ad principatum peruenit: eumq; poſtea incolumē vt conſeruaret, tot animoſa conſilia, totq; rerum diſcrimina ſubire non recuſauit.

Cæterum virtutis nomine haudquaquam cohoneſtandum videtur ſuis ciuibus mortem attuliſſe, amicorum proditorem egiſſe: nulla fide, nulla pietate, nulla religione teneri. Imperia hæ rationes parare quidem poſſunt, at gloriam non item. In adeundis enim periculis, atque ipſis exantlandis: ſi Agathoclis virtus ſpectaretur, ac eius animi in perferendis, rebuſque aduerſis ſuperandis magnitudo, non

videtur

videtur cur inferior quouis ducum excellẽtiſſimorum haberi poſſit. Nihilominus eius animi efferа ſæuitia & inhumanitas, cum infinitis pene ac fœdiſſimis eius flagitiis cõiuncta, non patitur, vt inter viros virtute præſtantes celebretur. Quare fortunæ aut virtuti acceptum ferri non poteſt, quod ipſe ſine earum auſpiciis eſt conſequutus.

Ætate noſtra Alexandro VII. Pont. Max. Oliuerottus Firmanus cum ſuperioribus annis ætate puer eſſet relictus, à materno patruo, cui Ioanni Fogliano nomen erat, educandus ſuſcipitur: ac ab ineunte adoleſcentia Paulo Vitellio in re militari inſtituendus traditur, vt illius diſciplina cumulatus, ad aliquem militiæ præſtantiorem gradum perueniret. Paulo deinde vita functo, auſpiciis Vitelloccii eius fratris ſtipendia meruit, atq; breuiſſimo temporis ſpatio, quod ingenio ſolerti eſſet, & corpore & animo acer, inter primarios ſuæ militiæ, locum obtinuit. Verum cum illiberalis & ſeruilis animi eſſe exiſtimaret, ſub alieno imperio ſtipendia facere, ſubijt eius animum ea cogitatio, vt ſubſidio nonnullorum ciuium, quibus patriæ ſeruitus libertate charior eſſet, ac Vitelliorum fauore Firmum vrbem occuparet, ac literas ad Ioannem Foglianum dedit, ſe complures annos alienum à patria fuiſſe, cupere & illum & patriam ſuam, atq; etiam aliqua ex parte, quæ ſibi obtigiſſent patriæ bona obire ac reuiſere. Cumque non alio conſilio labores ſuſcepiſſet,

quam honoris cauſa adipiſcendi, vt ciues intelligerēt à ſe nec tranſmiſſum, nec vllum tempus vacuum prætermiſſum: deſiderio teneri, eo honorifice centum ſuorum amicorum, ſeruorumq; equitibus comitatum remeare: Rogare itaque, vt cum Firmanis agere ne grauaretur, quo illum honorate exciperent. Id enim non ſolum ſibi, ſed & illi præcipue, vt qui fuerit alumnus, honori futurum.

Quamobrem Ioannes nullum erga nepotem prætermiſit, quod illi deberet officium: ac à Firmanis ſummo cum honore eius opera exceptus, ad proprias ædes diuertit: vbi aliquot interiectis diebus, iiſq; omnibus, quæ ad futurum facinus patrandum forent neceſſaria, diligenti cura ſtructis lautiſſimum conuiuium inſtituit: ad quod Ioannem Foglianum, vna cum ciuitatis primariis omnibus inuitauit, ac epulandi cum iam finis eſſet, cæterisque omnibus, quæ in conuiuiis oblectamenti cauſa adhiberi ſolent, lætitiæ irritamentis ſemotis, ſermones Oliuerottus aſtu quodam intulit graues de Alexandri Pont. Max. deq; eius filii potētia, atq; de eorum rebus geſtis: quos excipientibus Ioanne, & reliquis omnibus, aſſurgit ille ſtatim. Hæc ſunt, inquit, de quibus in ſecretiore loco eſt diſſerēdum: atq; in cubiculum ſeſe recepit, quo Ioannes & reliqui oēs illum ſunt ſequuti. Nec dum conſederant, cum ecce è cubiculi ſecretioribus locis proſilientes milites, qui Ioannem & quotquot ibi aderant trucidarunt.

Poſt

Poſt patratam cædẽ, equum Oliuerottus conſcẽdit, ac vrbem totam excurrit, ſupremumq; magiſtratum in curia obſidione cinxit: ſic vt metu adactus eius imperia detrectare haud potuerit, ad eiuſq; voluntatem rerum ſtatum, cuius ipſe principem ſe cõſtituit, ordinauit. Interfectis autem omnibus, qui aut læſi, aut offenſi ei nocere poſſent, nouis legibus ciuilibus ac militaribus ſeſe muniit: ſic vt interiecto dũtaxat anni ſpatio quo principatum tenuit, non ſolum ſecurus agebat in Firmana ciuitate, verum omnibus, qui circumſtabant, populis factus eſt formidabilis. Eius autem expugnatio difficilis admodũ fuiſſet æque ac Agathoclis, niſi in fraudem à Valẽtino ſiuiſſet ſe illici, cum Senegalliæ, vt dictũ eſt, Vrſinos cepit & Vitellios: vbi annum poſt patratum parricidium, & ipſe captus vna cum Vitelloccio, quem ſuarum virtutum & ſcelerum præceptorem habuit, fracta gula interiit.

Poſſet quis in dubitationem venire, qui factum ſit, Agathoclem & eius generis alios, poſt tot proditiones, & immania facta, ſecuram vitam degere in patria potuiſſe, ac ab exteris inimicis defenſos ſeſe ſeruaſſe, nec vnquam à ciuibus ſuis fuiſſe in eos conſpiratum? cum alii complures propter crudelitatem, nunquam potuerint, ne pacis quidem, nedum belli tempore ancipiti rerum ſtatum tenere. Arbitror hoc vſu venire ex crudelitate, qua quis recte vel perperam eſt vſus. Recte eam adhibitam

eſſe dici poſſet (ſi quod malum eſt, de eo quid boni pronunciari daretur) cum quis neceſſitate adactus ſemel tantum, quo ſecurum ſe reddat, crudelitatem exercet: nec amplius in poſterum in ea inſiſtendum ducit, ſed in ſubiectorum maiorem vtilitatem vtcunque fieri poſſit, commutat. Quæ autem perperam adhiberi dicitur, ea eſt quæ initio, & ſi rara eſt, multiplicatur tamen temporis progreſſu citius quam exſtinguatur. Qui priorem rationem ſeruandam iudicabit, is tum penes Deum, tum homines aliquid remedii, vti Agathocles, habere conceditur: reliqui vero, vt ſeſe ſuſtineant, haudquaquam poſſunt. Quapropter in occupãdo principatu, illud animaduerſum occupanti eſſe debet, vim omnem ſæuiendi ſemel tantummodo effundendam, ne perpetuo eo ſit recurrẽdum, vt ipſa ab immanitate ceſſatio homines ad ſecuritatem alliciat, & beneficiorum collatio in amicitiam adducat. Qui autẽ hoc vel timiditate, vel inconſulto faciundum refugit, in eam ſemper neceſſitatẽ incurrit, qua eductum gladium nunquam è manu deponat, nec vllum in iis, quos ſubiectos habet, populis fundamentum ſtabiliat; cum nec illi ex recentioribus iniuriis ſecuri eſſe poſſint. Quandoquidem iniuriæ, ſimul omnes, & ſemel ſunt effundendæ, quo minus guſtatu perceptæ minus etiam feriant. Beneficia vero ſenſim ſunt inſtillanda, quo melius ſenſu capiantur. Eam quum primis inſtitutionem vitæ apud ſuos princeps com-

complectendam iudicet, qua nullus rerũ fortuitus euentus, ſiue ad voluntatem fluat, ſiue aduerſetur, de gradu deiiciat fluctuantẽ. Nam ſi turbida tempora neceſſitatem in illum deriuent, ſæuiendi iam tempus aberit: benigne vero ſi quid fecerit, nihil prodeſt: id enim inuito animo feciſſe ducetur, vt nihil inde gratiæ ſit relaturus.

CAP. IX.

De ciuili Principatu.

VErum ad alteram partem accedẽtes, cum princeps, qui ciuis cum ſit non ſcelere aliquo, nec quapiam non ferenda violentia, ſed ſuorum ciuium fauore in patriæ principatum abit, qui *ciuilis* appellari poteſt, neque item vt eo perueniat neceſſarium eſt, vt ipſa omnino virtus vel fortuna deducat; ſed potius fortunata quadam aſtutia, in eum, inquam principatum, vel populi, vel optimatum fauore aſcenditur. In omni enim ciuitate hæc duo inter ſe diſſidentia ſtudia inſunt, ſuboriunturque, quod populus ſcilicet cupit ſibi non imperatum, neque à potentioribus opprimi: potentiores vero id cum primis obnixe ſtudent, quo imperitent, populumq; deprimant: atq; ex his inter ſe pugnantibus cupiditatibus id horum trium in ciuitatibus ſurgit, aut principatus, aut libertas, aut licentia. Principatum vel populus

vel optimates, ex oblata alteri harum partium occaſione, inducunt. Cum enim optimates vident ſe populo reſiſtere non poſſe, omnem exiſtimationem in aliquem ſui ordinis deriuant, atq; eum in principem attollunt, quo eius obtẽtu ſuos animi impetus efflare poſſint. Populus item nuſquã perſpecta, qua poſſit potẽtioribus ratione occurri, deuoluta ad vnum quempiam ex ſuis autoritate, ad principatum illum euehũt, cuius potentia ſe defenſum iri ſperant.

Qui optimatum ſubſidio principatũ ſubit, difficilius, quam qui populi ſuffragiis eo euehitur, ſeſe ſuſtinebit: quoniam cum multis, qui ſe circumſtant Principem agit, qui ſe ei pares eſſe exiſtimant. Quapropter in eos, nec plenã, vt eſſet in votis, adminiſtrandi poteſtatem, nec imperandi habet. At qui populari fauore ad principatum accedit, rerum ſummam in ſe vnum verti cernit, nec vllum habet, vel pauciores, quibus ſe circumſeſſum videt, qui non prompto animo eius imperata ſint facturi.

Adhæc, potentioribus, nec digne ſatisfieri poteſt, neq; ſine aliorum iniuria, ac multitudini poteſt quidem maxime. Honeſtior enim finis eſt populi, quam quem ſibi ſtatuunt optimates: cum ii opprimere, illi ne opprimantur obnixe contendant.

Accedit etiam, quod aduerſante populo nihil ſecuritatis polliceri ſibi poteſt Princeps, cum nimium multi ſint: de optimatibus vero, cum pauciores habeantur, ſane poteſt. Quod omnium

omnium incommodorum grauiſſimum à populo ſibi infenſo expectare poteſt Princeps, eſt, ne ſe deſertum negligant: at à potentioribus, qui hoſtes ſint, non ſolum ne ſe deſtitutũ patiantur, ſed etiam ne illi ipſi in ſe impetum faciant. Cum enim perſpicacia maior ſit in illis, & aſtutia, ſemper anteuertunt tẽpus, quo ſe tutos fore ſperant: ac eos gradus apud illum quęrũt, quem ſpes ſubindicat ſuperiorẽ fore. Cum eodem præterea populo cogitur Princeps perpetua vitæ cõſuetudine vitam traducere, cum optimatibus non item: cum in eo genere multos ſubrogare & abrogare, eiſq; dignitatem deferre, eaq; auferre quandocunq; velit poſſit.

Verum vt pars hæc melius explicetur, duobus modis potentiores in conſiderationem cadere poſſe videntur: *an ſcilicet in eorum rerum adminiſtrandi ratione penitus principis fortunæ ſe committunt, an non.* Qui ita principis fortunæ ſunt addicti, nec rapinis inhiant, ii digni ſunt, qui honorentur ac diligantur. Qui vero ſeſe haud obſtringere volunt, ii in duplicem conſiderationem veniunt: aut enim animi quadam deiectione, & naturæ vitio ducuntur, vt hoc faciant, & tunc eorum opera in rem ſuam tuto Princeps vti poteſt, tum præſertim ſi conſilio polleant. In rebus enim quæ ad voluntatem fluunt, ſunt ſibi honori: in aduerſis vero, non eſt quod ab illa ſit timendum: aut aſtu & ambitioſo conſilio ſeſe obligari nolunt: ꝙ quidem planum facit præmeditatos animos

geſtare, quibus ſui magis, quam principis rationem habendam iudicarunt. Ab iſtis Princeps ſibi cauendum putet, ac inter eos, qui iam aperti ſunt hoſtes, ducat accenſendos. Semper enim cum quid aduerſi accidat, opem ferent, quo illum præcipitem agant.

Qui igitur populi ad principatum exigitur, æquum eſt, vt illum in amicitia retineat: quod quidem (cum nihil is quam ne opprimatur in votis habeat) ſine vllo negotio fiet. Verum optimatũ ſtudio (populo aduerſante) cui defertur principatus, in id curæ omnium maxime eſt incumbẽdum, vt populum ſibi adiunctum habeat: id quod etiam factũ eſt perquã facile, ſi illum defendendũ ſuſcipias. Et quoniam homines cũ de ſe eos benemeritos videant, à quibus damnum aut malum ſe accepturos putabant, propenſior in eũ fit qui ſubiectus eſt populus, quã ſi ſuis maxime ſtudiis ad principatũ fuiſſet euectus. Multis porro modis eũ ſibi Princeps conciliare poteſt: qui cũ pro ſubiectæ rei natura maxime varient, nõ poteſt de eis certa tradi regula. Omittẽtur itaq; : duntaxat illud comprehenſum velim, principi nimirum maxime fore omnium neceſſarium, vt populum retineat in amicitia ſibi deuinctum, alioquin in perturbatis rebus nullum habet perfugium.

Nabides inter Spartiatas Princeps, totius Græciæ, & inuictiſſimi Romani exercitus in ſe obſidionem ſuſtinuit, ab illiſq;, & patriam, & rerũ ſuarum ſtatum defenſum tenuit: atq; ingruenti

gruenti periculo, illud vnum ei ſatis fuit, paucorum inſidias cauere: quod ſi populum habuiſſet inimicum, id ſane non fuiſſet ſatis.

Nec vero meæ huic opinioni quis contrarius eat illo iã tuto ſermone prouerbio. QVI POPVLARI *innititur aura, domum in luto extruit.* Illud enim locum habet, vbi ciuis, qui priuatæ ſit conditionis, populo nititur atq; ſibi perſuaſum habet, cum ab hoſtibus, aut magiſtratu i ipſe foret opprimendus, populum ſe habiturũ liberatorem. Hoc modo ſæpenumero ſe deceptum ſentiet: quemadmodum Romæ Gracchis, Florentiæ Georgio Scalæ factum accidit. At ſi principatum iam poſſidet, qui eo innititur, atq; penes illum ſit imperandi facultas, quique vir ſit ingentis animi, ac nullis rebus aduerſis exanimetur, nulloque aliarum rerum careat apparatu, & animi magnitudine, nec non ſuis inſtitutis multitudinem vniuerſam retineat animatam, hãud ſe deceptum intelliget, ſentietq; quæ iecerit fundamenta ſtabili in loco locaſſe.

Periclitari quidem ſolent eius generis principatus, cum è ciuili ad abſolutum imperandi gradum altius euolare contendunt. Quoniam hi Principes, aut per ſe imperiũ exercent, aut magiſtratu adminiſtro. Hoc poſterius imbecilliorem, & magis periculis obnoxium reddit eorum principatũ. In eo enim gradu conſiſtunt voluntate omnino eorum ciuium, qui cum poteſtate ſunt: quique tum maxime cum

difficilia tempora incidunt, illos ab imperio nullo negotio ſummouere poſſunt, vel eis aduerſando, vel eorum iuſſa detrectando.

Princeps vero, cum res iam in diſcrimen venit, in tempore adeſſe non poteſt, vt abſolutum occupet imperium. Ciues enim, quique magiſtratuum iuſſa capeſſere ſolent, haud ſunt in ea rerum perturbatione & turba parituri. Summa etiam laborabit perplexis illis temporibus eorum penuria, quibus tuto fidere poſſit. Nam quod pacatiore tempore Princeps videt, haud eo inniti poteſt: cum ciues indigeant, qui Rempublicam regat. Tunc enim omnes adcurrunt, omnes promittunt, omnes pro eo, cum mors longius abeſt, volunt oppetere. Cæterum tempeſtatibus contra ſæuientibus, cum Reſpublica ciuium opera indiget, tunc eorum mira eſt paucitas; eoque magis harum rerum experientia eſt periculoſior, quo ſemel duntaxat experiri licet. Eam igitur, Princeps, qui ſit vir prudens, ineundam rationem cogitet, qua ciues ſemper, quouis modo, quauis temporum conditione ſua adminiſtrandi opera indigeant. Tunc ſane eos in ſe animo fideli futuros intelliget.

CAP. X.

Qua ratione Principatuũ vires metiendæ ſint.

ILlud etiam Imperatorum naturam examinanti in conſiderationem cadit, *tantumne*

Princeps

Princeps ditionis poſſideat, qua neceſſitate premente ſuis viribus ſe ſuſtinere poſſit, an ad alienas opes ſit & perpetuo confugiendum. Verum vt hæc pars magis perſpicua fiat, eos ſuis viribus ſe tueri poſſe exiſtimo, qui aut multitudine hominum, aut pecuniæ vi, iuſtum exercitum colligere, atque in quoſuis ſe armis impetum facturos prœlium committere poteſt. Eis contra ſemper aliena iudico inuocanda ſubſidia, quibus credita campo, ac producta in aciē prodire non datur, ſed intra mœnia confugere, atq; ea defendere coguntur. Primum illud iam expendimus, plura, quæ occurrent infra, dicturi: ſed ad hoc poſtremū nihil etiam adiici poteſt præter id, quod adhortādi ſunt Principes, vt ſuam ipſorum præcipuam vrbem muniendam atque firmandam ſtatuant, nulla reliqui agri, aut regionis habita ratione. Quicunq; enim vrbem ſuam prope munitam habet, atq; cum iis, qui ſuo parent imperio, ita ſe in cæterarum rerum (vt iam dictum eſt) adminiſtratione præſtiterit, nunquam niſi ſui maxima habita ratione quis adoriri tentabit. Semper enim homines ea auerſantur aſſumere tractanda, quæ pericula ſecum & difficultates afferunt. Nec ſane vlla certa agendi ratio cerni poteſt, vbi quis alium, qui præmunitam vrbem poſſideat, quiq; apud multitudinem inuidia non laboret, aggrediundum putet.

Germaniæ ciuitates, maxime liberæ ſunt, agri parum admodum poſſidentes, & tamen

vbi

vbi volunt Imperatori parent: nec illum, nec alium quempiam, qui propius ſe circumſtet, timent: quoniam ita munitæ ſunt, vt nemo ſit, qui earum expugnationem difficilem, tædiiſq; plenam fore non exiſtimet: foſſis idoneiſque muris cum ſint circumſeptæ. Quod ſatis eſt etiam habent æneorum tormentorum, atque in annum totum in publicis cellis penariis aſſeruant commeatum, & ad focum paratam materiam. Ad hæc, quo multitudinem ſine Reip. diſpēdio refectam teneant, ex publico habent, quo artificum operę in iis rebus impēdantur, quæ illarum ciuitatum nerui ſint, & vita, quarumq; induſtria multitudo ipſa alatur, ac ſuſtentetur. Rerū prætereа bellicarū ſtudia ſummo habentur in honore: in quibus retinendis, multæ ſunt leges, multæ inſtitutæ rationes.

Proinde Princeps, qui ciuitatē egregie munitam habet, nec odii in ſe conciliandi materiam præſtat, non eſt quod quis in eū impetum facere velit: & ſi quis eſſet, ignominia affecto diſcedendum foret. Quæ enim in rerum natura, totoque hoc mundo conſtant humanæ res, tanta varietate, atq; inconſtantia commutantur, vt vix fieri poſſit, vt aliquis ſuis copiis annum totum poſſit eum interclusum habere.

Si quis excipiat, cum populus ſuos agros extra vrbem incendio abſumi videat, fracto animo patientiam abrumpet, longaq; obſidione, & rerum ſuarū amore principis cogetur obliuiſci. Ego vero principem qui ſit vir potens,

& animi

& animi magnitudine acer, omnes illas difficultates ſemper iudico eſſe ſuperaturum, partim ſpem, quod non forent diuturniora mala, eis, qui ſuo ſubiiciuntur imperio, afferendo: partim ex hoſtium ſæuitia timorem incutiendo, tum quadam in agendo dexteritate, ab iis qui paulo plus videntur animi confidentiores, ſe tutiorem aſſerendo. Ad hæc incendia & vaſtitates, ſub ipſo aduentu, obſidioniſq; initio, cum adhuc ardent animi, & ad defenſionem ſunt accenſi (vti belli ratio poſtulat) inferri ſolēt: quo minus propterea principi erit dubitandum. Aliquot enim dies poſtquam ardor ille animi eſt reſtinctus, detrimenta ſunt illata, damna accepta, cū malis nulla ratione remedium afferri iam poteſt: ac tum maxime ſeſe cum Principe cōiungunt, vt quem (quod ſua ipſius cauſa ædes incenſas, omneſq; eorum fortunas euerſas intelligant) ſibi deuinctam exiſtimant. Ita enim fert hominū natura, vt beneficiis vltro citroq; datis æque hominibus inter ſe deuinciantur homines atque acceptis.

Quapropter rei natura diligenter perſpecta, minimi negotii fuerit principi ſuorum ciuium animos conſtantes, confirmatoſque tum ante, tum poſt obſidionem retinere, commeatu modo, & reliquis quæ ad defenſionem ſpectare videntur, non intercludatur.

CAP.

CAP. XI.

De pontificio & ſacerdotum principatu.

NVnc de pontificio ſacroq; principatu nobis duntaxat reliquum eſt, vt diſſeramus: quem difficultates oẽs priuſquam poſſideantur circumſiſtunt. Aut enim virtutis, aut fortunæ fauore quæritur: harum tamen neutrius opera conſeruantur. Inſtitutis enim, quæ iam in religione ipſa vetuſtate conſenuerunt, continentur, quorum omnium vis & natura tanta eſt, vt ſuos principes, quomodocunque ſe gerant, aut vitam inſtituant, in imperio tueantur. Hi vni omnium dominatum habent, nec illum defendunt. Habent & qui ſubiiciuntur populos, quorum tamen regendi cura nulla tanguntur. Eorum prouincias, indefenſæ cum ſint, qui ab eis auferat nemo eſt. Populi item ſub eorum adminiſtratione cum ſe neglectos ſentiant, nihil morantur. Vt autem ab eis ſeſe ſubtrahant aut explicent, tantum abeſt vt cogitent, vt ne poſſint quidem. Hi vni omnium itaque dominatus ſecuri ſunt & felices.

Verum cũ cœleſti quodam numine regantur, ad quod hominum mentes non attingunt, de illis loqui ſuperſedebo. Deus enim ipſe eos cum ſublimes ferat ac ſuſtineat, arrogantiæ ac temeritatis foret, ſi quis de iis diſquirere tentaret. Attamen ſi quis me roget, vndenam pontificatus eo magnitudinis in profanis rebus euectus ſit, cũ ante Alexandri quidẽ tempora oẽs,

qui

qui in Italia eſſent potentatus: nec ſolum qui hoc nomine dicerētur, ſed & quæcunq; minora regna, & reguli omnes nullius fere authoritatis in iis rebus, quæ profanæ eſſent, parui eius rationem pendebant: quem tamen hoc quidem tempore Galliarū tantus rex extimeſcat? & quem ex Italia exturbare, & Venetis excidiū inferre, potuerit: quod ſane omnibus, etſi perſpicuum eſt, aliqua tñ ex parte, eius memoria ſi renouetur, ſuperuacuum fore non puto.

Antequam Galliarum rex in Italiam tranſmiſiſſet, Pontificis Imperio, Venetorū, Neapolitani Regis, Mediolanenſis Principis, tum Florentinorum tenebatur Italia. Hi dominatus in eam omnium maximam curam oēs incumbere debebant, ne exterorum cuiquam in Italiam armata ingreſſus pateret: deinde ne eorū inter ſe quiſquā maiores opes ſibi vendicandas tentaret. In quos aūt acriter animo intendendum erat, ii Pontifex erant & Veneti. Rem Venetam auertiſſent, ſi vna omnium inter ſe facta in eam coniuratione, omnes, vti in Ferrarienſi defenſione, conſpiraſſent. Quo autem Pontifex auocaretur, Romanorum procerum opera maximo ſibi vſui fuiſſet. Illis enim in duas factiones diuiſis, Vrſinorum ſcilicet, & Columniorum, ſemper inter eos turbarum cauſæ, & offenſionum excitabantur: atq; cum ob oculos Pontificis illi arma inter ſe ferrent, rem Pontificiam imbecillam atq; infirmam reddebant. Et quanquam Pontificū quis iniicitaretur, qui acer (vti Xyſtus)

Xyſtus) & animi ingentis eſſet, nihilominus neq; fortunæ fauor, neq; rei gerendæ vlla peritia ab his incommodis illum liberare potuerunt. Huius autem rei cauſa erat, Pontificum vitæ breuitas. Decennium enim vitæ, qua ſuperſtites erant æquatum, vix ad alteram factionum deprimendam ſatis erat. Atqui eorum qui iis (exempli cauſa) Columnios fere ſi extinxiſſet, alter ſtatim prodibat Vrſinis infenſus, qui eos erectos curabat, nec in tempore aderat, quo penitus illos extingueret. Id itaque cauſæ erat, cur Pontificum vires in iis rebus, quæ profanæ eſſent, parui apud Italicos Principes pendebantur.

Emerſit poſtea Alexander VI. qui vnus omniũ, qui vnquam fuerunt pontifices, oſtendit quantum & pecuniarum & virium potentia ſacerdotum Rempub. valeret, effecitque Valentinus tanquam iuſtrumento, & Gallorum in Italiam opportuna tranſmiſſione abuſus, ea omnia, quæ in eiuſdem Valentini rebus geſtis ſuperiori oratione examinanda ſuſcepimus. Et licet Alexandri cõnſilium non eo ſpectaret, quo pontificiam iuriſdictionem proferret: nihilo ſecius quicquid geſtum fuerat à principe Valentino, id totum ad amplificationem pontificii regni redundauit. Quod regnum poſt eius mortem, Valentino extincto, in eius labores omnes ſucceſſit hæres.

Subiit deinde pontificatum Iulius, reperitque Rempubl. pontificiam (quod tota ei ſubacta

acta eſſet Flaminia, & qui Romæ eſſent primarii extincti iacerēt, atq; Alexandri verberib. factiones illæ eſſent attritæ) mirū in modum euectam. Nactuſq; eſt etiam aditū rationis cōgerendæ pecuniæ, quæ ante Alexandri quidem tempora erat inuſitata & noua: quæ omnia Iulius non ſolum ſequutus eſt, verum etiam obnixe curauit augenda, atque animo ſtatuit Bononiam ſuo imperio adiungere, Venetos delere, Galloſq; ex Italia protrudere. Quæ omnia illi pulchre ceſsére ex ſententia, ac maiore cum laude, quod non ad priuatum quempiam, ſed ad Remp. pontificiam locupletandam, id totum curauit agendum. Parteis etiam Vrſinas, atque Columnias, in quo inuenerat ſtatu, retinuit: inter quas licet eſſet, factionū ad res nouas, qui ſe caput conſtitueret, tamen duo eos in officio retinebant: quorum alterum amplitudo ſacræ Reip. erat, qua deterrebātur: alterum, quod in ampliſſimi ſacerdotii ſenatum neminem ex ſuis inter pontificios purpuratos haberent: qui quidem omniū inter ipſos motuum authores eſſe cōſueuere: nec vnquā hæ factiones conquieſcent, dum purpureo galero inſignes habebunt. Hi enim Romæ, foriſque partium ſtudia fouent, quos defendere ac tueri eius generis proceres adiguntur. Ab horum igitur ambitione, diſcordiæ, tumultuſq; inter illuſtres viros enaſcuntur.

Leo itaq; Pont. Max. hunc dominatum nactus eſt potentiſſimum, de quo ſpes omnibus

ſubiit,

ſubiit, vt ſi armis illum extulerunt alii, ipſe tum morum integritate, tum pene infinitis virtutibus ſublimem ferat, ac inter mortales auguſtum conſtituat.

CAP. XII.

Quot ſint militaris diſciplinæ formæ, deq; militibus mercenariis.

DIſquiſitis ſingulorum principatuum rationibus, de quibus initio diſſerendū propoſuimus, eorumq; tum boni, tū mali cauſis, aliqua ex parte perſpectis: explicatis denique modis, quibus multi eos conſequi ac retinere ſunt conati, id mihi duntaxat ſit reliquum, vt generatim ea perluſtrem, quæ vel ad offendendum, vel ad ſeſe defendendum ſpectare videntur, quæq; in eorū quemlibet cadere poſſunt.

Dictum eſt ſupra neceſſariū fore, vt qui principem agit, probe firma habeat fundamenta, alioquin vt corruat neceſſe eſt: præcipua vero fundamenta, quibus imperia tum nuper, tum olim parta, & ex his quæ mixta ſunt, continentur, ſunt *bonæ leges & bona arma*. Bonæ autem leges eſſe non poſſunt, vbi bona non ſunt arma: ac vbi bona vigent arma, ibi neceſſe eſt, vt bonę etiam ſint leges: quibus in præſentia præteritis, de armis orationem inſtituam.

Arma igitur, quibus Principes ditionē ſuam tuentur, dicuntur eſſe vel propria, vel mercede conducta, auxiliaria aut mixta. Mercenaria

ria & auxiliaria, inutilia ſunt prorſus & pericu-
loſa. Imperio enim in armis mercenariis con-
ſtituto, qui præeſt, nihil firmitatis, nihil ſecuri-
tatis habet: diſiecta enim ſunt, ambitioſa, nul-
lius diſciplinæ, nullius fidei, inter amicos acer-
rima, in hoſtes inertia, & ignaua, nullo Dei me-
tu, nulla hominum fide tenẽtur: tamdiu ruina
profertur, dũ impreſſio prorogatur. Pacis qui-
dẽ tẽpore illi ipſi, belli vero, hoſtes tui te diſpo-
liant. Huius rei cauſa eſt, quod neq; beneuo-
lentia, neq; vlla cauſa in caſtris retinentur, quã
ſtipendiolo quodam, id quod ſatis non eſt ad
eos impellendos, vt tua cauſa mortem ſibi op-
petendam putent. Cupiunt ſane in tuum ex-
ercitum allegi at vbi eſt cum hoſtibus congre-
diendum, tunc aut fuga, aut diſceſſu (te deſer-
to) ſibi cõſulunt: id ſane nullo negotio perſua-
dere poſſem. Nam Italiæ præſens excidium a-
liunde patet non eſſe inuectum, quam quod
mercenaria arma ſequuta, in ipſis iam multis
annis ſpem ſuam collocauerat: quæ quidem
nõnihil retroactis temporibus vſui fuiſſe qui-
buſdam, atq; valida inter ſe videbãtur quidem:
at præpotente extero aliquo aduentante, tunc
apertum fecerunt, quid viriũ haberẽt. Quapro-
pter Carolo regi integrum fuit Italiam gypſo
occupare. Qui aũt hominum errata eius mali
cauſam fuiſſe aſſerebant, ii, quod res erat, affir-
mabant: ſed tamen non illa erant, quæ crede-
bantur, verũ ea de quib. iam dixi. Et quoniam
principum erant errata, luerunt & ipſi pœnas.
Inſe-

Infelicitatem adhuc huius generis armorum melius oſtenſam volo. Mercenarii duces aut ſunt viri virtute præſtantes, aut non: ſi virtute excellant, iam eorum te fidei tuto committere neutiquā potes. Semper enim vel tui, cuius ſub imperio degunt, vel aliorum præter animi tui propoſitum oppreſſione, ad ſuam ipſorum amplitudinem augendam aſpirabunt: ſin vulgares & ignaui, tunc te procul dubio in ruinam trahent.

Si quis excipiat hoc idem eſſe facturos quicunq; iam arma tenent, ſiue ii mercenarii ſint, ſiue non: Reſponderem, arma vel tractantur à Principe, vel ab aliqua Republ. Principis eſt ipſum præire, atque imperatoris obire parteis: Reipubl. vero ſuos ciues mittere: quorum ſi quem induſtria & virtute parum reſpōdere videat, illum ſubmouēdum curet: ſi expectationem explet, tum legibus illum, ne officii fines trāſiliat, cohibeat. Atqui re ipſa cernitur, Principes, ac Reſpublic. duntaxat armis inſtructas, maximos feciſſe progreſſus: mercenaria autem arma, aut damnū aut malum ſemper dediſſe. Ad hæc, maiori cū difficultate Reſpub. ſuis armis munita adigitur, vt ſui ciuis admittat imperium, quam quæ extero milite vtitur. Roma & Sparta per multa ſecula armis inſtructa floruerunt, & liberæ manſerunt: Heluetii armatiſſimi ſunt & liberrimi.

Cuius naturæ antiquitus fuerunt arma conductitia, Carthaginenſes nobis exemplo eſſe

eſſe poſſunt: qui ſtatim à primo contra Romanos confecto bello, parum abfuit quin à militibus, quos mercede cõduxerant, fuerint oppreſſi, licet ſuos ciues copiarum haberẽt præfectos. Philippus Macedo à Thebanis poſt Epaminõdæ mortẽ creatus imperator, parta ex hoſtibus victoria eorũ libertatem ſuſtulit. Mediolanenſes, mortuo Philip. principe decreuerũt ſtipendiũ contra Venetos Franciſco Sfortiæ, qui ad Carauagium deuictis hoſtibus adiunxit ſe illis, vt Mediolanẽſes ſuos dominos opprimeret. Eius pater Sfortia cum Ioan. Neapolitanorũ reginæ ſtipendia mereret, repente illã inermẽ deſeruit, ſic vt ne regnũ amitteret, in Aragoniorũ regis ſinum coacta fuerit ſeſe coniicere. Si quis obiiciat, Venetorum atq; Florẽtinorum imperium his armis retroactis tẽporibus fuiſſe propagatum, nec illud eorũ præfecti in ſuam poteſtatem redegerint: reſpõdeo Florẽtinos ſuam quandam fortunam in ea re fautricem habuiſſe. Quandoquidem ex eorum ductoribus qui ſtrenui eſſent, & à quibus ſibi metuendũ fuiſſet, nonnulli aduerſis prœliis ſunt vſi, nõnullis fuit repugnatum, reliquos ambitio alio deuoluerat: qui infeliciter bellum adminiſtrauit, is fuit Ioan. Acuthus: cuius fides amiſſa victoria cognoſci non potuit: at nemo non fatebitur ſi victoriam reportaſſet, Florentinorum rem ſuo arbitratu fuiſſe adminiſtraturum. Sfortiæ perpetuo Brachiani ſunt aduerſati mutuo ſeſe obſeruantes. Franciſcum ambitio totum

in Galliam Ciſalpinã pertraxit: Brachius vero contra ſacerdotum Rempubl.atque Neapolitanorum regnum ſe conuertit.

Verum ad id accedamus, quod nuper contigit. Imperium belli gerendi Florentini detulerunt Paulo Vitellio, viro inſigni prudentia, qui ex priuata fortunæ conditione, maximum ſibi nomen pepererat: is ſi Piſas expugnaſſet, nemo inficias fuiſſet iturus, Rempub. Florentinorum eius imperium fuiſſe ſubituram. Nam ſi in hoſtium parteis ſtipendia facturus tranſiiſſet, nullus erat euadendi locus: ſi vero eũ retinuiſſent, illius iuſſa capeſſere cogebantur.

Venetorum ſi progreſſus examinentur, facile quis intelliget eos tutiſſime ac feliciſſime tunc ſe præſtitiſſe, cũ ex Veneta gente collecti eorũ exercitus, bella gerebãt. Qui mos eis fuit antequã ad terreſtres expeditiones ſua ſtudia conuerterent: quo quidem tempore patritiæ gentis & vrbanæ plebis inſtructi armis, fortiſſime ſe geſſerunt. At vbi primum terra bellũ gerere cœperunt, hanc virtutem neglexerũt, moreſq; Italicos ſunt ſequuti: atque in continenti augendi imperii initio, tum quod non ita longe Reipub. fines protuliſſent: tum etiam quod in magna eſſent exiſtimatione non erat quod valde à ſuis præfectis foret ſibi timendũ: at propagatis imperii finib. quod Carmignola exercitus imperator factus eſt, tũc eius erroris ſpecimen ceperũt. Nam cũ illum acerrimum ducẽ cognouiſſent, poſtquã eius ductu, Mediolanen-

nenſium regulum verberaſſent, illum vero remiſſiorem in bello gerendo factum cernerent, nullius amplius victoriæ eo ductore ſe fore cõpotes ſunt rati. Quare ne quod partum fuerat totum periret, eũ miſſum facere nec volebant nec poterant. Vt tutos itaq; ab eo ſe aſſererent, eum interfecerunt. Declararũt deinde ſuarum copiarum imperatorem Bartholomæum Bergomatem, Robertum Seuerinatem, Comitem item Petilianum, & id generis alios: quibus ducibus metuendum erat, ne detrimentum citius quam emolumentum ſuæ Reipublicæ importarẽt. Id quod in eo, quod geſtũ eſt ad Vailam bellũ, accidit: vbi vnico cũ hoſtibus congreſſu id totũ periit, quod DCCC. annis tot laboribus fuerat quæſitũ. His .n. armis lentæ duntaxat, ſeræ ac exiguæ fiunt rerũ acceſſiones: at ſubitæ & repẽtinæ erũpunt iacturæ & calamitates.

Et quoniam his exemplis eo deuenimus, vt de Italia nobis eſſet ſermo, quam Italiam multos annos his armis mercenariis inſtructam, ac procuratam vidimus, de his altius diſquirendũ cenſui: ſi forte eorum & origine, & progreſſu perſpecto, conſilia in melius referre diſcat.

Animo comprehenſum velim, quod vbi primum Romanorũ imperium ex Italia alio trãſlatum fuit, ac Pontifex in iis quæ profana erant maiorem indies authoritatem ſibi aſſumeret, tota Italia in plures dynaſtias diſſecta eſt. Celebriores .n. vrbiũ in ſuos primarios, quib. antea Imperatorũ fauore oppreſſæ parebãt, arma

ſumpſerant: ad quod etiam pontificii, vt inde exiſtimationem ſibi in iis quæ ſacra non erant, cõpararent, opem ferebant. Ex his etiam nonnullæ in ditionẽ, & dominatum ſuorum ciuiũ ceſſerunt. Ex quo cum Italiæ rerum procuratio in manus ac poteſtatem pontificiorum & nonnullarũ Rerumpub. deueniſſet, cumq; huius generis homines, hiq; ciues omnino rei bellicæ expertes & ignari eſſent, cœptũ eſt ab ipſis ſtipendia militib. perſolui. Qui primus omniũ huic militiæ exiſtimationem attulerit, is fuit Albericus Comenſis è Flaminia. Prodierunt ex huius diſciplina Brachius, & Sfortia: qui ſua tempeſtate rerum in Italia arbitri fuerunt. Hos reliqui omnes ſecuti ſunt, qui ad hæc noſtra vſq; tempora res bellicas in Italia procurarunt: quarum rerum bellicarum virtutem eo notabili exitu vidimus concluſum: vt Carolus Italiam percurrerit, Ludouicus diripuerit, Ferdinandus oppreſſerit, Heluetii deformauerint.

In eum finem hunc militandi morẽ inuexerant, vt ſibi id nominis atq; exiſtimationis conciliarent, quod peditũ copiis detractum volebant: idq; etiam eſt factũ, quod nullo imperio, nullave ditione eſſent ditati, militariq; duntaxat induſtria & conatu, foret ſibi victus quæritãdus: peditũ paucitas nihil nominis afferebat, copioſiorem exercitũ alere nõ poterant. Quapropter tota res militaris in equitatum per eos abiit: cuius duces mediocri numero, ali poterant, ac in honore retineri. Ita demũ rediit res,

vt in exercitu 20. millium hominum, vix duo millia peditum inuenirentur. In illud præterea maxime incumbendum omni induſtria contenderant, vt à ſe atque à militibus omnem laborem & metum adimerent, ne vllæ cædes fierent, capi tantummodo vtrinq; liceret, & ſine vllo pretio dimitti. In obiecta ſibi oppida noctu tormenta bellica non emitterentur; nec item qui in oppidis eſſent, in tentoria iacerent. Caſtra præterea nullo vallo, nullave foſſa cingebantur: nec illa hybernis temporibus habebantur. Hæc autem omnia in eorum militaribus, atq; ab ipſis inuentis inſtitutis permiſſa erant: in eum nempe finem (vt dictum eſt) quo laborem & vitæ diſcrimen omne deuitarent: ſic, vt per eos nunc Italia captiua iaceat, ac fœdiſſime deformata.

CAP. XIII.

De auxiliariis militibus, atque de iis qui mixti, quiq; proprij dicuntur.

AVxiliaria arma, q̃ & ipſa inter inutilia recenſentur, ſunt, cum præpotentẽ aliquem, vt ſuis armis nobis ſuccurrat, noſq; tueatur, accimus. Quemadmodũ proximis temporibus, à Pontifice Iulio II. eſt factum: qui mercenarii perſpecto ſui exercitus triſti euẽtu ad auxiliaria arma ſe conuertit, pactuſq; eſt cum Ferdinando Hiſpaniarum rege, vt ſuis copiis ſibi o-

pem ferret. Poſſunt quidem id generis arma ſua natura, & vtilia, & bona eſſe: at illa in euocantem nunquam non pernicioſa ſunt habita: quandoquidem iis fractis, euerſum: victricibus vero, eorum te captiuum ſenties.

His exemplis, & ſi vniuerſæ pene hiſtoriæ antiqua monumenta ſunt referta, tamē ab hoc Iulii exemplo, quod adhuc recens ſit, non diſcedam: cuius conſilio nihil inconſideratius ad ad Ferrariam occupandam eſſe potuit, quam ſe totum alienæ potentiæ committere: ſed eiu proſpera fortuna effecit, vt tertiæ cuidam cauſæ naſceretur locus, ne ſuæ temeritatis in eligendo fructum capere poſſet. Nam fractis ac Rauennam ſuis ſubſidiariis copiis, ac irrūpentibus Heluetiis, qui pręter animi, & ſui, & aliorum opinionē victores eiecerant: factum eſt, n in hoſtium manus, qui iam in fugam ſe cōuerterant, captiuus deueniret, nec etiam in eiu auxiliarium, cum iam victoria aliis armis, no ipſorum potitus eſſet. Florentini penitus armi exuti Gallorū ad decem millia, ad Piſas expugnandas ſtipendiis conduxerant: cuius rei conſilio grauiora ſubierunt pericula, quam vnquam antea in omnibus eorum aduerſæ fortunæ caſibus. Conſtantinopolitanus Imperator, vt vicinis hoſtibus occurreret, ad decem millia Turcarum in Græciam immiſit, qui cōfecto bello, illinc abire noluerunt: quod (tan futuræ ſeruitutis totius Græciæ cum Chriſtianæ Reipub. hoſtibus initium dedit.

Cu

Cui itaq; ſtat ſententia, vt velit nõ poſſe vincere, hæc arma in vſum adhibeat:nam iis, quæ mercenariæ ſunt, copiis, lõge periculoſiora iudicantur. Quandoquidem in iis, iam illatum omnino excidiũ vertitur, vt quæ in vnum ſint coniuncta:atq; in id maxime ſint intenta, quo aliorum, non tuo pareant imperio. Vt autem te offendant conductæ copiæ poſt adeptam tibi per ſe victoriam, longioris temporis & maioris occaſionis indigent. Nõ enim omnes in vnum coaleſcunt corpus, tum quod à te accitæ atque ſtipendio cum ſint affectæ, ſi tertiũ quempiam illis in ducem præficias, non poſſunt tantum ſibi authoritatis ſtatim conciliare, vt offenſionem tibi afferre queant. Summa illa ſit, in mercenariis ignauiam, atque negligentiam militandi periculoſiorem eſſe, in auxiliaribus autem bellicam virtutem.

Princeps igitur ſapiẽs ſemper hæc arma neglexit: atque ad propria procuranda animum cõtulit, maluitq; ſuis armis vinci, quam alienis victorẽ eſſe: alienis ſcilicet armis partam victoriam haud verã exiſtimans. Nunquam verebor in exemplum Valentinũ ſubiicere. Is in Flaminiam cum auxiliari exercitu, eoq; toto è Gallica gente collecto eſt ingreſſus, atq; eorũ ope Forum Cornelium & Forum Liuiũ cepit. Verum cũ parum fida ea arma cerneret, ad mercenaria, vt quibus minus periculi ineſſe iudicabat, ſe contulit: ex Vrſinis propterea & Vitelliis copias cõſcripſit. Verũ ex vſu & tractatione cũ

dubia, infida, & periculoſa offenderet, opprimenda curauit, ad ſua procuranda cum animum appuliſſet.

Quid autem diſcriminis hæc inter ſe habeant vtraque armorum genera, facile perſpicuum fiet, cognita differentia inter eam Ducis Valentini exiſtimationem, quam habuit cum Gallicis tantum ſubſidiariis, aut Vrſinorum & Vitelliorum mercenariis copiis inſtructus eſſet, & eam, qua floruit, cum ſolus propriis armis, & virtute ſeptus remanſit: hoc enim tempore nunquam non auctam reperiemus: nec vllius vnquam magni nominis eſt habitus, niſi cum omnes eum integrũ poſſeſſorem, & ſuarum copiarum dominum agnouerunt.

Nolebam ab Italiæ ſumptis exemplis, iiſq; recentibus diſcedere: nihilominus ex iis vnum eorum, de quibus ſupra facta eſt à me mentio, Hieronem Syracuſanum præteritum nolim. Is (vt dixi) à Syracuſanis exercitus declaratus imperator, ſtatim ſenſit militarem illam pretio merentem diſciplinam non fore vtilẽ: cum iam in ea duces æque eſſent cõparati, atq; nunc noſtri Itali. Sed tñ cum videret eos ſe nec retinere, nec miſſos facere poſſe, ad vnum interficiendos curauit. Ex eo poſtea tempore neglectis alienis armis, ſuis opibus bellum adminiſtrauit. Ad hoc inſtitutũ exemplum ex veteri lege in memoriam reuocatum volui. Cum in prouocatorem Palæſtinum Goliam Saulo Dauid dimicaturum ſeſe obtuliſſet, ei vt Saulus animos adderet

deret, ſuis eũ armis inſtruxit: quæ in humeros vbi Dauid ſibi iniecta ſenſit, reiecit, nullũ eſſe cum illis, inquiens, ſui corporis ad pugnam expeditum vſum: hoſti propterea, qua eſſet ſolitus funda, & gladio congredi, ſtatuiſſe. Summa illa ſit, aliena arma, aut ex humeris decidunt aut ſunt tibi oneri, aut te conſtrictum tenent.

Carolus VII. Aloiſii regis pater, cum Galliam fortuna & virtute duce ab Anglis liberaſſet, hanc ſui muniendi propriis armis neceſſitatem ſenſit: inſtituitq; per totũ regnum & equitum, & peditum ordines: cuius filius Aloiſius pedeſtrium copiarum ſuſtulit ordinem, atque Helueticæ genti ſtipendia dare cœpit. Ex quo errore, quẽ poſteri eius (vt nũc re ipſa conſtat) ſecuti ſunt, omnia eius regni pericula emanarunt. Nobilitatis enim Heluetiis, viliorẽ prorſus omnem ſuam rem militarem effecit: peditatum vero in vniuerſum ſuſtulit, equitatum autem alienis armis alligauit. Militare enim cum Heluetiis cum ſint aſſueti, nunquã ſe vincere poſſe ſine ipſis exiſtimant. Hinc fit quod Gallis aduerſus Heluetios non ſatis viriũ ſuppetit, & in alios ſine ipſis periclitari nolũt. Gallici itaq; exercitus mixti ſunt ex mercenariis, & propriis. Quæ quidem arma in vnũ coniuncta meliora ſunt iis, q̃ mercenaria ſimpliciter ſint, aut auxiliaria, longe tamen propriis inferiora: cuius rei exemplum ſatis ſit, quod eſt ſuperius adductum. Nam Galliarum regnum ex Caroli aucto, vel ſaltem retento inſtituto, fuiſ-

ſet inuictum. At hominum minuta prudentia aliquid inceptat, quod quia boni nonnihil tũc præ ſe ferre videtur, non aperit ibi (vt ſupra de hectica febri eſt dictum) quod delitéſcit venenum. Quapropter ſapiens vere dici non poteſt Princeps, qui non niſi mala cum naſcuntur, agnoſcit: id autem longe anteuerti poſſe, paucis conceditur.

Iam vero Romani imperii prior euerſio ſi conſideretur, non aliunde initium ſumpſiſſe quis intelliget, quã quod Gothi mercede conduci cœperunt. Ab eo enim principio vires Romani imperii infirmiores ſunt redditæ: & quæ illi adimebatur virtus, ea Gothis tota tribuebatur. Dictũ ſit igitur, nullum principatũ propriis armis deſtitutum vnquam fore ſecurum: imo à fortunæ inconſtantia (quod virtute careat, qua protegatur) totum pendere. Atqui in ea ſemper & opinione & ſententia fuerunt ſapientiſſimi viri, nihil leuius, nihil ea potentiæ fama infirmius, quam quæ non propria ſit ſuffulta virtute. Arma itaq; propria ea ſunt, quæ cõſtant aut ex iis qui tuo ſubiiciũtur imperio, aut ex ciuibus, clientibusve, reliqua omnia aut in mercenariis, aut in auxiliariis numerantur.

Iam vero modus ad ornandam, diſtribuendamque domeſticam militiam facilis inuentu fuerit, perſpecta ordinum, quæ à nobis ſupra poſita eſt, diſtributione, atq; quo pacto Philippus Alexãdri Magni pater, nec nõ multę Reſp. & Principes ſeſe armarunt ac inſtruxerunt, ad quam

quam ordinum deſcriptionem prorſus lectorem remitto.

CAP. XIV.

Quid ad militiæ vſum habere principem conueniat.

NIhil aliud itaque ob oculos ſibi ſtatuendũ ducat Princeps, nihil curę, nihil quo ſe exerceat artis, quam bellum, quam militares ordines, quam deniq; ipſam militarem diſciplinam. Ea enim ſola ars eſt imperantis. Eſt autem tantæ virtutis, vt non ſolum eos qui è principũ ſanguine genus ducunt, ſuſtineat; verum & qui priuatæ fortunæ inter mortales habentur, ad eum gradum ſublimes ferat. Contra vero perſpicuũ eſt, Principes, qui magis delitias quam bellicas arteis procurarunt, principatum amiſiſſe: eius autem amittẽdi prima cauſa eſt huius diſciplinæ neglectus, vt acquirendi, eiuſdem eſt profeſſio. Franciſcus Sfortia armis inſtructus, è priuato fortunæ ſtatu in Mediolanenſiũ principatũ fuit euectus: cuius filii militiæ moleſtias atque incommoda detrectantes, è principibus ad priuatam conditionem reciderunt. Nam inter alias malorũ, quæ te armis denudatum circumſiſtunt cauſæ, ſubeſt ẽt illa, quæ tui contemtũ parit. Quod ſane ex iis præcipua eſt turpitudinis nota, q̃ ſunt principi (vt dicetur) ſummo ſtudio effugiendæ. Nullus .n. proportionis modus inter armatum cadit, & iner-

mem: nec ẽt ratio ipſa patitur, vt qui inermis ſit, ſecurus inter armatos ſeruos verſetur, quoniam fieri non poteſt, vt inter eos recte agatur, in quorum alteris indignatio, in alteris ſuſpicio reſideat. Proinde nulla dignatione apud milites haberi poteſt princeps, qui militiæ ſit ignarus, quod ad alias (vt dictũ eſt) infelicitates accedit: nec tuto ſe illorũ fidei committere. Nunquam propterea cogitationẽ ab hoc belli ſtudio auertendam exiſtimet: & pacis quidẽ tempore acrius in eo quã belli ſeſe exercere debet. Id aũt duplici ratione efficere poteſt, re ipſa ſcilicet & animi cogitatione. Quod aũt ad rei vſum attinet, præter id ꝙ quibus præeſt ita retinere debet, vt probe ſint ordinati & exercitati, tum ẽt venandi ſtudiis iugiter ipſe incumbat: vt & corpus laboribus aſſuefaciat, & locorum naturã addiſcat: tũ quo modo aſſurgant montes: vallũ item ora quo pacto aditũ admittant: diffuſi campi vti pandantur: fluminũ præterea naturam, & paludũ intelligat, atq; in hoc ſummam iudicet adhibendam curam. Quæ cognitio duplicem affert vtilitatem, tũ quod explorata ſibi pateat tota eius ditionis regio, meliorem notitiam præbeat, qua parte illa defendi poſſit: tum ex illius iudicio, & locorum vſu, facile ſitum alium quempiam recenter ſpeculandum ſibi propoſitum, animo complecti poteſt. Nam qui in Etruria (verbi gratia) ſiti ſunt colles, valles, camporũ æquatę planities, flumina, & paludes, habẽt cum iis q̃ cæterarũ ſunt prouincia-

uinciarũ, ſimilitudinem quandam: vt ex vnius prouinciæ ſitu in aliarum etiam cognitionem deuenire poſſit. Princeps autẽ qui hac careat, præcipua denudatur, qua parte belli Dux inſtructus eſſe debet: Quoniam hæc hoſtẽ inuenire, caſtris locũ capere, exercitũ ducere, diem indicere pugnæ: vrbes deniq; docet cum vtilitate, obſidione cingere. Philopœmenis Achęorum principis, inter alias quæ à ſcriptoribus ei tribuuntur laudes, ea vna eſt, quod pacis tempore nihil quam de rebus bellicis animo obuerſaret, atq; campos cũ amicis peragrans, ſæpius gradum ſiſteret, vnaq; cũ ipſis diſſereret. Eho quæſo inquiens, ſi forte collem hoſtes illũ tenerenr, noſq; hic cũ exercitu conſiſteremus, vter noſtrum ſuperior eſſet? Quo pacto ſeruatis ordinibus, tuto eos aggredi poſſemus? cupientibus item nobis pedem referre, quo id conſilio eſſet agendum? Cõtra ſi ipſi reuocare gradum vellenr, qua ratione inſequi poſſemus? Atque ita proficiſcens, omnia quæ in exercitu caſu euenire ſolent, illis proponebat, eorumque ſententias intelligebat, ſuam afferebat, ac rationibus confirmabat: ſic, vt ex hac iugi cogitatione nunquam poſſet inter ductandum exercitum aliquid aduerſi caſus ſuboriri, cui ipſe non haberet quo occurreret remedio.

Iam vero quod ad mentis agitationem ſpectat, principi euoluendæ ſunt hiſtorię, in illiſq; præſtantium virorũ res geſtas inſpicere, quidque in bello gerendo conſilii tenuerint: victo-

riæ item, & detrimenti accepti cauſas diſquirere, quo & has fugere, & illas imitari poſſit. Illud in primis faciundum curet, quod olim cuidam ex præſtantibus viris factitatum eſt, qui ſi quem ante ſua tempora laudibus & gloria ornatum audiuiſſet, eum ſibi imitandum propoſuit, illiusq; ſemper & res geſtas & actiones apud ſe retinuit, quemadmodum Achillis Alexandrum Magnũ, Cæſarem Alexandri, Cyri Scipionem imitatorem fuiſſe dicunt. Atqui à Xenophonte deſcriptam vitam quicunque legerit, facile inde intelliget in Scipionis vita, quantum ei ex imitatione illa gloriæ acceſſerit, quamque in caſtitate comitate, humanitate & liberalitate Scipio ad ea, quæ à Xenophonte de Cyro prodita ſunt, ſeſe conformauerit. Id generis modos rerum peritus Princeps obſeruare debet, nec vnquam tranquillo aut pacato tempore otioſam vitam traducere: verũ ſummo ſtudio eos omnes in pretio habere vt in rebus aduerſis ſibi vſui eſſe poſſint, atq; fortuna reſtante, ad omnes eius ictus declinandos, propulſandoſq; inſtructum ſe ſentiat.

Cap. XV.

De iis rebus, quibus homines, tum maxime principes aut laudantur aut vituperantur.

RElìquum eſt, vt videamus quænã inſtituta Principis eſſe debeant, quæq; vitæ quoti-

diana

diana cõſuetudo eſt iis qui ſuo addicti ſunt imperio populis & amicis. Et quoniã multos non ignoro in hoc genere ſcribẽdi operam dediſſe, vereor ne & ipſe ad ſcribẽdum animũ de eiſdẽ rebus ſi intendam, id arroganter eſſe factũ dicant, alienam præſertim, ſi à cõmuni aliorum ordine de hac re diſputationem inſtituam. Verum cum animus ſit ea ſcribere, quæ intelligẽti vtilitatẽ afferant, magis conſentaneum viſum eſt, veritatẽ rei, quam vel eius ſimulacrum vel imaginem quandam ſequi. Et ſane complures Reſp. & principatus quoſdã animo effinxerũt, qui nunquam ſub aſpectum vllũ venerũt, tantum abeſt, vt reuera extiterint. Nã tantum abeſt ratio, qua homines viuunt, ab ea qua æquũ eſſet vt viuerẽt, vt qui negligit quod fit, ſequuturus quod eſſet faciẽdum, is ſibi ruinã potius in addiſcendo accerſit, quam quod ſuæ ſaluti cõſultum velit. Qui enim ſe virum bonum omnib. partibus profiteri ſtudet, eum certe inter tot non bonos periclitari neceſſe eſt. Neceſſarium eſt itaq; principi, vt perceptũ habeat (ſi ſe ſaluum velit) qua ratione poſſit eſſe nõ bonus, idq; pro rei neceſſitate, in ſuum conuertat, vel non conuertat vſum. Quapropter poſthabitis, quæ de principe duntaxat animo ſunt efficta, deq; iis quæ vera ſunt differẽs, dico omnes homines (cum de his eſt ſermo) principes præſertim, ꝙ editiore in loco poſiti ſunt, harũ rerum notari aliqua ſolere: vt alius liberalis, reſtrictus & tenax alius dicatur: quidã munificus, raptor alius

alius; nonnulli crudeles,alii clementes: aliqui fœdifragi, religioſi alii; partim effœminati & molles, contra alii viri fortes & feroces, multi humani, ſuperbia tumidi alii; complures libidinoſi, caſtitate præditi nonnulli: in non paucis vitæ integritas, fraus nocentiſſima in multis cernitur; moribus aſperi ſint quam plurimi, facilitate & lenitate quidam ornati, nonnulli graues & ſeueri,ex contrario qui leues ſint,diſſoluti: pietatem colant multi, contra ſunt qui plurimum aduerſantur,& his ſimilia.

Nemo non fatebitur ſcio, fore rem ſummis laudibus celebrandam, ſi omnibus his princeps eſſet ornatus, quæ ex iam dictis bona exiſtimantur. Verum cum nec haberi, nec aduerſante humanæ vitæ conditione, ſeruari poſſint, neceſſarium eſt vti ea prudentia, qua eorum vitiorum infamiam fugiat, quibus illi imperium adimi poſſet. Caueat etiam ab iis, ſi fieri poſſit, quæ nihilominus non auferent: ſed ſi effici non poſſit, minore detrimento omitti poſſunt. Nec multum ſane laboret, ſi in eorum vitiorum infamiam incurrat, ſine quibus dominatum non facile tueri poſſet. Nam ſi diligenter animo vſque quaque reputabitur, reperientur quædam, quæ virtutem præ ſe ferre dicantur, quæ tamen ſi ſequaris, id tuo magno malo fiet: contra vero nonnulla deprehendentur aſpectu vitioſa, quæ ſi aſſumas, in tuam & ſecuritatem, & incolumitatem ſint reditura.

Cap.

CAP. XVI.

De liberalitate, & parſimonia.

INitium itaque mihi ſumens ab iis, quæ inter iam dicta primum locū ſunt ſortita, non negatim fore optimum, vt Princeps habeatur liberalis: nihilominus ita liberalitate vti, vt metuaris, ſane obeſt. Nam ſi ex virtute, vtque par eſſet benigne quis cui gratificatur, id obſcurū iacebit, nec contrarii vitii infamia ab eo decidet. Quapropter, vt apud homines beneficentiæ nomen quis retineat, neceſſarium erit, vt nullius generis luxum omittat, adeo vt qui ſic fuerit comparatus Princeps, nunquam non opes ſuas & fortunas ſit profuſurus, adigeturq; tandem (ſi beneficentiæ nomen ſibi conſeruatum velit) vt mirum in modum in ſuos populos grauem ac moleſtum ſe exhibeat, nec non exactorem agat: tum demum omnia moliatur, quibus pecunias ſibi congerere poſſit. Inde initium ducitur, vt ſuis, qui ſuo parent imperio, maxime ſit infenſus, atque ad inopiam redactus, in minore apud quoſcunque habeatur exiſtimatione, ſic, vt compluribus hac ſua liberalitate læſis, paucis contra beneficio affectis, ad primum quodque incommodum permoueatur, atque vbi primum diſcriminis quid ſeſe offert, ſtatim pereat: id quod cum ipſe intelligat, & ab incepto deſiſtere cum velit, in id confeſtim auaritiæ crimen incurrit, vt habeatur reſtrictus & tenax. Proinde Princeps ſi hac benefi-

beneficentiæ virtute (ſic vt omnibus perſpicua fiat) ſine detrimēto vti non poteſt, ſi ſapiet, parſimoniæ notam non reformidabit. Nam progreſſu temporis, cum perſpectum fuerit ex eius parſimonia abunde ſibi vectigalium ſuppetere: eum poſſe rem ſuam ab iis qui bellum eſſent illaturi, tueri, nō grauata multitudine res aggredi inſignes, tunc, inquam, munificentior habebitur, ideo vt in omnes illos beneficus cenſeatur (qui pene infiniti ſunt) à quib. nihil ademerit: in reliquos aūt, qui pauci ſunt, dicetur fuiſſe parcus, quod in eos nihil contulerit. Ætate noſtra nihil laude dignum vidimus eſſe factum niſi ab iis qui perpauci ſunt habiti, reliquos autem extinctos eſſe. Iulius II Pont. max. poſtquā liberalitatis nomine ad pontificatū aucupandum ſatis ſuperq; cognoſceret ſe fuiſſe perfunctum illius conſeruationis poſtea ſecurus abiit Galliarum regi bellum illaturus, totque bellis geſtis, nihil aut tributi aut vectigalis extra ordinem quod eſſet, eſt vnquam imperatum: nam immoderatis ſumptibus ſubminiſtrauit eius diutina parſimonia. Hiſpaniarum qui nunc regnum obtinet, ſi magnificentiæ nomine commendari voluiſſet, nunquam tot res gerere, victoriisq; potiri potuiſſet. Proinde Princeps, ne ſuos diſpoliet, vtque ſeſe tueri ac ſuſtinere poſſit, ad pauperiem item, ſuiq; contemptum, aut ad rapacitatem ne adigatur, auaritiæ crimen parui faciēdum ducet. Nam vitiorum id eſt vnū, quod minime impeditur dominandi ratio.

At ſi

At ſi quis C. Cæſarem diceret ſua liberalitate ad imperium perueniſſe, alioſq; complures, quod & eſſent, & haberentur liberales, ad altiſſimos honorum gradus fuiſſe euectos, dicerem te, aut eſſe iam principem, aut ad eum dignitatis gradum iter eſſe ingreſſum. In priore ratione hæc tua liberalitas tibi foret fraudi, in altera neceſſarium ſane eſt, vt liberalis habearis. Cæſar aũt ex iis erat, qui ad Romanũ imperiũ aſpirabãt: verũ eo occupato, ſi ſuperſtes fuiſſet, nec ſumptibus fuiſſet temperatũ, totum illud imperium profudiſſet. Atq; iterum ſi quis diceret multos extitiſſe Principes, qui ſuis exercitibus res magnas geſſerunt, qui tamen illa beneficentia excelluerunt: dicendũ eſt principẽ vel de ſuis, vel de aliorum bonis ſumptus facere. Si primum, parcus eſſe debet: ſi ſecũdum, neceſſe eſt vt nullam partẽ liberalitatis prætermittat. Atqui principi in expeditionem exercitus educẽti (qui exercitus præda, direptionibus, tributis ſint alendi) alienaq; tractanti, neceſſaria eſt hæc liberalitas, alioquin milites illũ nõ ſequerentur. Quod aũt non eſt tuum nec tui populi, id liberalius conferri poteſt: vti à Cyro, Cæſare & Alexandro factũ conſtat. Nõ enim id, quod de alienis bonis inſumis, tibi exiſtimationẽ adimit, imo cumulatiorem reddit: ſed à propriis opibus abſumptis tibi detrimentum venit. Atque nihil eſt ꝙ magis ſeipſum conficiat, quam liberalitas, qua inter vtendum facultatẽ vtendi amittis, atque ad egeſtatem redigeris, aut ad

tui

tui contemptum: vel ſi pauperiem iudicas vitandam, tunc ad rapinas te conuertis; atque ad odium tibi conciliandum. Iam vero quod omnium maxime principi eſt vitandum, illud eſt, ne aut neglectui, aut odio habeatur, ad quorum vtrumq; beneficentia illum facile impellit. Quare ſapientius eſt nomen *perparci* ſuſtinere (quod infamiam abſque odio parit) quam vt *beneficus* dicaris, velle raptoris nomine notari, quod quidem infamiam ſummo cum odio coniunctam contrahit.

CAP. XVII.

De crudelitate & clementia: atq; ſatiusne ſit amari, quam metui.

IAm ad alia eorum quæ ſupra receſuimus deuenientes, vnicuiq; principi optabile foret, vt clemẽs, nõ crudelis haberetur: nihilominus cautio adhibenda eſt, ne hac abutatur clementia Valẽtinus immanis exiſtimabatur: eius tamen immanitas totam Flaminiam in integrũ reſtituit, eamque in vnum collegit, atq; ad pacem & fidem redegit. Quod ſane ſi probe cõſideretur: Florentino populo deprehendetur illũ mitiorem fuiſſe: qui vt crudelitatis nomen effugerent, ſiuerunt Piſtorienſium vrbem euerti. Parui itaque ducat Princeps ſæuitiæ nomen, quo cõcordes ſuos in fide retineat. Pauciſſimis enim exemplis clementior eris, quam qui nimia

mia lenitate permittunt, vt rerũ perturbationes ſequãtur: vnde cædes aut rapinæ naſcãtur. Totam enim multitudinẽ hæ offendere ſolent, vbi illę animaduerſiones, quæ à Principe proficiſcuntur, prçcipuum quendam, & ſingularem tantum lædunt. Atqui inter alios Principes, ille potiſſimum qui nouus eſt fieri non poteſt vt inclementiæ nomen effugiat, cum noui dominatus adeo periculis ſint referti. Hinc Virgilius ſub Didonis perſona ex nouitate regni inhumanitatem excuſat:

Res dura, inquit, *& regni nouitas me talia cogũt*
Moliri, & late fines cuſtode tueri.

Nihilominus grauitatẽ quandam adhibeat, quo minus temere omnia credat, aut moueatur, aut ſibi ipſi metum iniiciat: verum ita rerum adminiſtrationem prudentiâ & humanitate temperet, ne nimia confidentia incautum aut diffidentia non ferendum efficiat.

Oritur ex hoc quæſtio, *ſatiusne ſit amari, quam metui, an metui, quã amari?* Vtrumq; dici poſſet fore neceſſariũ: verũ difficile cũ ſit ambo ſimul coniungi, tutius eſt (ſi altero eſt carendũ) metui, quam diligi. Nã de hominibus vniuerſe hæc affirmari poſſunt, eos ingratos eſſe, inconſtantes, ſimulatores, periculorum fugitantes, lucri cupidi: dumq; de eis benemeritis, ac neceſſitas procul abeſt, tui oẽs ſunt ſtudioſi, ſanguinẽ pro te effundendũ offerunt, fortunas, vitam, liberos. At ea premente, vt ſupra docuimus, cõfeſtim deſciſcunt: Princeps vero, qui omni

mni alio apparatu nudus, eorũ pollicitationibus verbotenus factis penitus nititur, in præceps defertur: quandoquidẽ amicitiæ, quæ nõ animi magnitudine & præſtantia, ſed pretio comparantur, debẽtur quidem meritis: at quo eas poſſideas, aut in tempore in vſum tuũ adhibere poſſis minime habetur. Homines præterea minore reſpectu offendunt, qui ſtudent, vt diligãtur, quam qui metuantur. Nam amor quadam officii lege continetur: at homines cũ omni improbitate laborent, ad quamcunque proprii commodi leuem occaſionẽ, illam perfringunt. Cõtra metus, formidine perpetua inſtantis pœnæ, nunquam non animo obſeruans retinetur: ita tamen ſe metuendum exhibeat Princeps vt inde ſi beneuolentia non concilietur, odium tamen vitetur. Nam ſatis pulchre cohærere poſſunt, timeri, & in odio non eſſe: quod quidem nunquam non erit, ſi ſuorum ciuium, & populorum bonis abſtineat, & mulierum pudicitia. Quod ſi quando in vitam alicuius fuerit animaduertendum, id tunc ne vereatur facere, cum & facti ratio, & quæ deceat manifeſta purgationis cauſa afferri poteſt.

Sed illud omnium maxime tenendum erit, vt fortunis alienis temperatũ fuiſſe cognoſcatur. Nam citius parẽtum cædẽ obliuioni dant homines, quam fortunarũ ſuarũ direptionem. Ad hæc eripiendi aliena nunquam non adeſũt cauſæ. Qui etiã rapinis victitare incipit, perpetuo cauſas exquiret, quibus alienas opes occupet.

pet. Contra, ſanguinis effundendi rariores ſunt cauſæ, citiusque prætereunt, atque deficiunt. At principi iam in exercitu verſanti, atq; multitudinis procurationem habenti ſtatuẽdum omnino eſt, vt inhumanitatis nomen pro nihilo ducat. Nam huius nominis expers, nunquam exercitũ coniunctum, nec ad aliquid aggrediendum inſtructũ retinere poteſt. Inter alia digna omni admiratione quæ geſſit Annibal, illud quoq; recenſetur, quod cũ copioſiſſimum, peneq; infinitis gentibus refertum duceret exercitũ, in alienas terras militaturus, nulla vnquã aut inter ſe aut in ipſum ducẽ fuerit ſuborta ſeditio, idq; conſtanter in vtraque fortunæ conditione tũ aduerſæ, tum proſperæ fuiſſe factũ. Quod ſane quam ab illa eius efferа ſæuitia aliunde proficiſci non potuit: quæ vna cũ cæteris eius virtutibus, in conſpectu totius exercitus auguſtũ atq; terribilẽ reddidit. Ad quam quidem rem cæteræ illi virtutes ſine hac ſatis nõ fuiſſent. Cæterum ſcriptores parum conſiderate has eius res geſtas admirantur quidẽ, cũ ex altera parte potiſſimam earũ cauſam accuſent. Cæteras autẽ illius virtutes ad id nõ ſuffecturas, facile eſt id in Scipione viro ſingulariſſimo perſpicere; nec ſolum eius tempeſtate, verum in omni rerũ quæ ſciũtur memoria, cuius exercitus in Hiſpaniis ab eo deſciuerunt. Quæ res aliunde non fuerat profecta, quã ab ea quæ licentiores, quam militari diſciplinæ par eſſet, milites effecerat lenitate nimiũ eius nimia: id quod

quod poſtea in ſenatu à Fabio Maximo fuit illi exprobratũ Romanæ militiæ corruptorem illum appellante. Locrenſes à Scipionis quodam legato euerſos non vindicauit, nec de illius legati inſolentia pœnas ſumpſit, quod omnino ex illius facilitate ingenii naſcebatur: adeo vt illum excuſandum quidem cum ſuſcepiſſet, multos, inquit, eſſe homines, qui melius errata vitare, quam aliorum errata corrigere noſſent. Quod quidem ingeniũ temporis progreſſu violaſſet Scipionis & nomen & gloriam, ſi cum eo in imperio retinendo perſeueraſſet: ſed ſenatus decretis parenti, hæc vitioſa eius affectio non ſolum latuit obſcura, verum maximæ gloriæ fuit.

Vt autem eo noſtra redeat oratio, ad metum ſcilicet, & amorẽ, quo quis aut diligi, aut metui debeat, dico: cum homines ad arbitrium ſuum ament, metuant autem ad principis voluntatem: Princeps, qui ſapiẽtia valet, eo quod ſuæ eſt, non alienæ facultatis, niti ſtudeat. Illud duntaxat omni diligentia curet, ne in aliorum odium, aut offenſionem incurrat.

CAP. XVIII.

Quo pacto fides à Principe ſit ſeruanda.

QVam ſit omni laude dignum in principe pactam fidem ſeruare, atq; vitæ integritatem ſine vllo dolo malo retinere, nemo eſt qui non intelligat.

Verum

Verum, cum ſint duo genera decertandi, v-
um iure legum, alterum per vim: cumq; illud
roprium ſit hominis, hoc belluarum, confu-
iendũ ad poſterius, ſi non ſatis eſt vi ſuperio-
e. Proinde neceſſarium eſt, vt Princeps rectum
triuſque, & bellux & hominis vſum teneat.
nuolucro quodam hæc pars principibus eſt à
eteribus ſcriptoribus tradita, aſſerentibus A-
hillem compluresq; alios ex priſcis illis prin-
ipibus, Chironi Centauro educandos, atq; in
ius diſciplinã fuiſſe creditos. In eo enim quod
præceptorem mixti generis, & hominis & bel-
uæ habuiſſe dicunt, nihil quam principi fore
neceſſarium docẽt vtriuſq; naturæ vſum. Cum
taque principem magni referat belluinum in-
genium ſcite inducere, ei tum vulpis, tũ leonis
mores aſſumendi erunt. Nam leo ſibi à laqueis
non cauet, lupos vero vulpecula reformidat.
Quo itaque laquei ſentiantur, vulpeculam a-
gere oportet; lupi vero quo deterreantur, leo-
ninum ingenium eſt ſubeundum. Qui igitur
leonis veſtigiis ſimpliciter inſiſtunt, ii ſane rem
ipſam non tenent. Princeps propterea qui ſa-
pientia ſit præditus, debet ea promiſſa vitare,
quæ ſuis commodis contraria fore videt. Atqui
homines ſi probi fuiſſent oẽs, præceptum hoc
plane fuiſſet inutile: verum cum improbi ſint,
diligenter eorum improbitas perfidiaque erit
eludenda. Iam vero nunquam hominib. defu-
turæ ſunt cauſæ, quibus in violatam fidem co-
lorem inducant. In hanc rem fere infinita poſ-

E ſent

ſent recentia proferri exempla, atq; oſtendere, quot pacis fœdera, quot promiſſa & conuenta fuerint perfidia irrita & vana: qui vero ſagacior fuit, vt vulpinum ingenium melius exprimeret, ei felicius omnia ceciderunt.

Verum hanc naturam plurimum refert, vt quis recte norit colore veſtire, cum ſimulando, tum diſſimulando: homines enim adeo ſimplices ſunt, adeo præſentibus neceſſitatib. obſequentes, vt qui fallax, & ſimulationis artificio eruditus ſit, ſtatim ſit habiturus qui ſe illi decipiendum tradat, quo magis tales homines cauendi erunt, eorumque artificium arte fruſtrandum.

Nolim Alexandri ſexti Pontific Max. recẽs exemplum ſilentio præteritum. Is nihil quam mortalium impoſtorem egit, nihil quam ad omnem malitiam & fraudem (quo hominum genus falleret) mentem ſuam exercuit. Atqui reperit ſubiectam quam tractaret materiam. In aſſeuerando autem qui magis fuerit efficax, aut qui ſpecioſius iurauit iuſiurandum, viciſſimque qui minus præſtiterit, nemo vnquam fuit: nihilo ſecius doli nunquam non commode ei ceſſerunt. Hanc enim fallendi artem, moreſque hominum probe callebat. Proinde non eſt quod Princeps eas omnes ſuperius deſcriptas virtutes oſtentet: ſunt enim aduerſus tales diſſimulandæ ſæpenumero, callideque tegendæ. Quocirca ad omnem ventorum & fortunæ conuerſionem verſatile inge-

ingenii Princeps habeat, eſt neceſſe, & (vt iam dictũ eſt) ab eo, quod bonum eſt, ne diſcedat: at ſi neceſſitas vrgeat, edoctꝰ ſit, & malũ auertere.

In id itaq; Princeps acrem curam, diligentiamque omnem adhibeat, ne quid ex eius ore excidat, ꝙ quinq; illis iam numeratis partibus non ſit refertum, atq; ita conſpiciendum, audiendumq; exhibeat, vt pietatem, fidem, integritatem, humanitatem, religionem ſanctè colere videatur. Atqui nihil eſt, quod magis prę ſe ferre oporteat, quam poſtremam hanc virtutẽ: fere enim homines magis ſpecie & colore rerum, quã rebus ipſis permouentur, & iudicant. Nam videndi facultas, omnes attingit; attrectandi vero, paucos duntaxat. Nemo nõ videt quid præ te feras: at pauci ſunt q, quod ſis, ſenſu percipiant. Qui quidem pauci nec audent multorum opinioni, qui defendantur imperii maieſtate, aduerſari. In hominum autem, præſertim principum actionibus, vbi nullum habetur conſtitutum, ad quod vocẽtur iudicium, rerum euentum pleriq; obſeruantes expectant. Vitam igitur Princeps tueatur, curetque imperium cõſeruare: quib. autem id fiat rationibus, eæ, modo honeſti ſpeciem præ ſe ferant, nunquam non honore dignæ, laudibuſq; exiſtimabuntur. Ducitur namque captiuum perpetuo vulgus ſpecie recti, & rerum euentu, & plane nihil quam vulgus toto in orbe verſatur. Illi vero pauci ibi locum obtinent, vbi plurimi non habent quo nitantur.

CAP. XIX.

Principi tum contemptum ſui, tum odium eſſe fugiendum.

ET quoniam inter diſſerendum de principis dotibus, quarum ſuperius mentionem fecimus, de iis duntaxat tractatum eſt, quæ maioris viſæ ſunt eſſe momenti, reliquas nūc breuiter ſub vniuerſa quadam tractatione diſquiſiā: vt Princeps ſcilicet cogitet (vt nonnihil ſuperius attigi) ea fugienda, quæ infenſum & neglectum eum reddere poſſunt. Quoties autem hoc declinauerit, ſuas plane parteis abſoluerit, neque à cæteris infamiæ notis vllum, quod ſibi immineat periculum, offendet. In odium omnium maxime, vt dixi, adducunt bonorum direptio, &, quo cuique temperandum eſt, ſuarum raptus mulierum. Quotieſcunque bonis parcitur multitudinis, & honori, præclare ſecum agi ducunt homines: & id duntaxat fit reliquum oppugnandum, ambitio nimirū paucorum, quæ multis modis, nulloq; negotio reprimi poteſt. Spretum deinde & contemptum reddit, ſi varius, ſi leuis, ſi effœminatus, ſi timidus, ſi deniq; habeatur animi dubius & incertus; quæ omnia tanquam ſcopulos fugere ſtudeat Princeps, adnitaturque, vt in omni curatione & adminiſtratione rerum, animi magnitudo, ſpiritus ingens, grauitas, fortitudo eluceat: nec nō apud eos qui inter reliquam ſuorum multi-

multitudinem digniores habentur, ita ſententiam ſuam, quam ſemel pronuntiarit, ratam ac firmam haberi velit, vt ab ea nunquam deduci aut dimoueri poſſe pro certo teneant: ac talem de ſe opinionem ſuſtinere ac retinere ſtudeat, vt illorum nemo eo veniat, vt illum aut decipi, aut flecti poſſe cogitet.

Ille igitur Princeps, qui talem de ſe ſententiam & exiſtimationem in hominũ mentes inſerit, ſemper habetur maximi. Iam vero in eũ, quem omnes magnifaciant, difficilis eſt coniuratio, difficilis oppugnatio, difficilis irruptio: modo fama ferat eum apud ſuos longe excellere, & ſumma obſeruantia coli. Duplici enim metu teneri principem oportet: altero interiore & domeſtico, eorumq; cauſa, quos ſuo moderatur imperio; altero exteriore & alieno propter eos, qui potentes ſunt, extraneos. Ab hoc ſe aſſerit bellicis armis probe inſtructus, & amicis. Quæ arma ſi adſunt, nunquam non bonos amicos habebit. Domi autem firma erunt omnia, vbi firma ſint, quæ foris geruntur, niſi aliqua perturbentur coniuratione. Et tamen ſi quid nouarum rerum molirentur quæ foris ſunt, iam ipſe, ſi ita inſtructus eſt, & vitæ rationem talem inſtituit, qualem præſcripſimus, ſemper (modo ſeipſum non deſerat) omnem impetum feret ac ſuſtinebit: quemadmodum Nabidem Spartiatam feciſſe oſtendit.

At ab iis, quibus imperat populis, ſi quando externa quieſcant, illud timendum eſt, ne qua

per eos coniuratio fiat : à qua quidem ſe facile ſecurum vendicabit, contemptu & odio vitato, populiſque per eum cumulate ſibi ſatisfactum aſſerentibus. Quod vt ſequatur (vt latius ſupra patuit) neceſſarium eſt. Atqui omnium quod maximum conſequi poſſet Princeps in coniuratores, remedium, illud vnum & præcipuum eſt, odii & contemptus à multitudine vitatio. Semper enim qui in aliquem conſpirat, is ſibi perſuadet principis morte multitudini ſe ſatiſfacturũ. At ſi in ea fuerit opinione, vt credat id fore apud eum ſibi offenſioni, nunquam id audaciæ ſumeret, vt talia aggrederetur moliri cõſilia. Coniuratorum.n. quę ſibi immineant difficultates, pene infinitæ ſunt. Re ipſa profecto cernitur, multos quidem coniuraſſe: quibus vero feliciter ceſſerit, perpauci admodum fuerũt. Qui enim coniurat, nec ſolus eſſe, nec ſocium ſibi aſciſcere poteſt, niſi ex iis, quos offenſos exiſtimat. Verum vbi primum offenſo cuipiã animi tui conſilium aperueris, facultatem concedis, qua ſibi cumulate ſatisfieri poſſit: quandoquidem detecto animi tui cogitato, in eam ipſe ſpem venit, vt omnia ſibi inde commoda polliceri queat. Hic itaque quæſtum ratum & certum cum videat, illic vero incertum, & periculis plenum, par eſt, vt aut rarus ſit amicus, aut quo tibi fidem ſeruet, peruicaci odio in principem ſit affectus.

Vt autem rem ipſam ad pauca redigam, coniuratorum partes metum duntaxat, ſolicitudinem,

tudinem, pœnæ formidinem, perpetuos comites habent. At à principis partibus ſtant imperii maieſtas leges; ab amicis & toto principatu defenſiones: quæ omnia adeo illũ tutum reddũt, vt ſi his popularis accedat beneuolentia, fieri non poteſt, vt quis eo temeritatis erumpat, vt in illum conſpirare velit. Nam fere aſſolet, vt coniurato cum ante admiſſum facinus ſit timendum, in hac re eius cauſa ea eſt, vt poſt patratum ſcelus, etiam ſit illi extimeſcendum: tam iam ex commiſſo ſcelere infenſam habeat multitudinem, nec propterea poſſit ſperare vllum perfugii locum. Poſſent in hanc ſubiectam materiam infinita exempla proferri: ſed illud vnum, quod patrum noſtrorum memoria contigit, ſatis mihi fuerit propoſuiſſe. Annibale Bentiuolo, huius Annibalis qui nunc eſt, auo, penes quem ſumma rerum apud Bononienſes erat, à Canneſchis, qui in illum coniurarunt, interfecto, nec vlla ex ſe quam Ioanne tunc in cunis agente relicta prole, ſtatim à patrato homicidii ſcelere excitata eſt multitudo, quæ totam Canneſchorum familiam cæde ſuſtulit. Quod ſane à populari illa in Bentiuolam gentem, qua illam complectebantur beneuolentia, profectum eſſe conſtat. Quæ quidem tanta fuit, vt cum nemo ad principatum regendũ ſupereſſet, indicio accepto, quod Florentiæ eſſet, qui è Bentiuolorum gente genus duceret, ad illud vſque tempus fabri filius habitus, eo illum accerſitum profecti ſunt Bononienſes,

eiquc ſuæ ciuitatis adminiſtrationem detulerunt: quam quidē iamdiu eſt moderatus, quoad Ioannes ad ætatem imperio regendo idoneam perueniſſet. Dico itaque coniurationes omnes principi paruifaciendas eſſe, vbi populi in eum fuerit propenſa voluntas: at eo infenſo, & qui ſui hoſtili odio flagret, omnia ſunt & ab omnibus timenda.

Principatus præterea, qui bene ſunt conſtituti, principeſque ipſi omni diligenti cura ſtatuerunt, ne eorū viri primarii ſua cauſa ad deſperationem adigerentur: nec quicquam quo multitudinem æquam ac tranquillam retinerent, negaretur: nam hæc omnium grauiſſima eſt, quam tractet Princeps materia.

Inter ea regna, quæ hac noſtra ætate bene conſtituta ſunt, quæque prudenter procurata, Galliarum regnum annumeratur: in quo multa ſunt ſapienter præſcripta, à quibus regis & libertas, & ſecuritas pendet: quorum primum eſt ipſe Senatus, eiuſque authoritas. Quandoquidem qui illud regnum inſtituit, cognita potentum ambitione, eorumque inſolentia, cenſuit aliquo freno eſſe corrigendam: cæterum animaduertens quo odio eſſet multitudo in potentiores metu duntaxat innixo, cupiens eos ſecuros reddere, noluit id muneris regis eſſe proprium, vt omni apud regni proceres liberaretur inuidia, ſi multitudini faueret: & apud multitudinem, ſi procerum partes complecteretur. Ob id tertium quendam conſtituit iudicem,

qui

qui ſine Regis inuidia proceres cæderet, & tenuiores tueretur. Nihil melius, nihil ſapientius hoc decreto eſſe potuit: nec regni, aut ipſius Regis potior ſecuritatis cauſa. Hinc alterum, quod notandum eſt, elici poteſt: vt nimirum *ea Princeps aliis procuranda decernat, quæ inuidiam parere poſſint: ſibi vero quæ grata ſint reſeruet.* Concluſum denuo ſit, exiſtimationem ſuorum procerum principi in pretio eſſe habendam, ita tamen ne populi ſibi odium conciliet.

Compluribus fortaſſe videri poſſunt, huic meæ opinioni pugnantia exempla, cum ex Romanis multorum imperatorum vita, & morte perſpecta, aliquem inuenerint, qui, & ſi egregie vixerit, & ingentem animi magnitudinem præ ſe tulerit, imperium tamen amiſerit: aut à ſuis, qui in illum conſpirarunt, fuerit interfectus. Cupiens itaque ad hæc, quæ obiici poſſent, reſpondere, nonnullorum imperatorum mores & ingenium diſquiram, & cauſam cur perierint, examinabo, quam cauſam non diſſimilem his, quæ propoſita ſunt, oſtēdam. Tum ea cōſideranda proponam, quæ res geſtas illorum temporum legentibus digna ſint, quæ notentur. Mihi vero ſatis eſſe velim, eos omnes imperatores oratione cōplecti, quibus imperii ſucceſſio obuenit, à Marco Philoſopho ad Maximinum vſq; initio ducto, qui quidē hi recenſentur: Marcus, eiuſq; filius Commodus, Pertinax, Iulianus, Seuerus, & Antonin⁹ Caracal-

la eius filius, Macrinus, Heliogabalus, Alexander, & Maximinus.

Illud principio obſeruandum eſt, cum vnicum certamen duntaxat in omni procuratione principatus cernatur, potentiorum ſcilicet ambitio, & populorum inſolens ingenium, Romani Imperatores tertia quadam afficiebantur difficultate, quod illis fereda eſſet militum crudelitas & auaritia: idq; cum difficile eſſet, cauſam exitii multis attulit. Nam factu haud facile eſt, militum & populorum votis ſatisfacere. Hi enim quietam & otioſam vitam traducere cupiunt, ob idque principes, qui modeſti ſint, complectuntur: milites vero eorum ſtudioſi ſunt, qui bellicoſo animo, inſolenti, crudeli, & rapace ſunt inſignes. Quæ omnia in populos cupiebant ab imperatoribus exerceri, quo ſibi duplicatis ſtipendiis, auaritiam & ſæuitiam ſuam explere poſſent. Hinc factum eſt, vt qui talem de ſe natura, vel arte partam opinionem imperatores, non afferrent, qua vtrũque hominum genus freno compeſcerent, ii ruina oppreſſi interibant. Atqui eorum maxima pars (illi præſertim, qui tanquam noui principatum inibant) perſpectis vtriuſq; gentis diuerſis ingeniorum naturis, eo animum inclinarunt, quo militibus gratificarentur, iniurias populi contemnerent. Quod quidem conſilium neceſſarium erat. Nam cum principes vitare non poſſent, quin in aliquorum odium incurrerent, illud in primis contendendum

dum erat, ne multitudinem ſibi infenſam facerent:id autem ſi obtinere non poſſent, in id omnium maxime incumberent, vt eius multitudinis offenſionem declinarent, quæ eſſent potentiorum.

Hac de cauſa imperatores, qui ob principatus nouitatem ſtudiis & fauore extra ordinem opus habebant, militibus libentius, quam populis ſeſe adiungebant. Id tamen vel damnum, vel commodum illis afferebat, vt Princeps ipſe dignitatem ſuam & auctoritatem retinendi peritus erat. Ab his cauſis profectũ eſt, vt Marcus, Pertinax, Alexander, viri modeſtioris vitæ, & iuſtitiæ cultores, crudelitatis hoſtes, humanitate & comitate præditi, triſteis exitus ſint conſequuti, præter vnum Marcum, qui quidem longe honoratior vixit, & idem obiit. Imperii enim ſucceſſio hæreditario iure ei cũ obtigiſſet, non erat cur aut militibus, aut populis acceptum ferret. Tanto præterea virtutum comitatu, quæ illum venerandum & auguſtum effecerant, ſeptus cum eſſet, ſemper quoad vixit, vtrumque ordinem, ab omni odio, & ſui contemptu liber, intra officii fines continuit. At Pertinax repugnante exercitu fuerat ad imperium euectus: qui exercitus, cum ſub Commodo aſſuetus eſſet diſſolute viuere, non poterat id genus honeſtæ vitæ, ad quod illum cupiebat adduci, æquo animo ferre: hinc odio ſibi eorum conflato, cui odio ſui neglectus (ꝙ iam ſenex eſſet) cum acceſſiſſet, inter initia

delati imperii concidit. Hinc & illud animaduertere licet, honeſtæ æque ac turpis vitæ factis odium cõciliari. Quocirca Princeps imperium qui ſaluũ velit, cogitur nõnunquam eſſe non bonus: quandoquidẽ, ſi ea multitudo; quæ ſit populi, aut militum, aut optimatum, cuiuſque opera ad imperium ſuſtinendum ſe indigere cognoſcat, fuerit deprauata, obſequi eius ſtudio, atq; illi morem gerere neceſſe eſt. Quo quidem tempore; quæ factu forent honeſta, principi vehementer eſſent contraria.

Sed veniamus ad Alexandrum, in quo vis tanta extitit probitatis, vt inter alias laudes, quæ illi tribuuntur, illa accenſeatur, quod toto illo 13. annorum ſpatio, quo imperium fuerat moderatus, nemo vnquam indicta cauſa fuerit interfectus. Nihilominus cum effœminati animi fuerit habitus, & qui maternis conſiliis ſineret ſe duci, ob idque in contemptum delapſus, ab exercitu in eum conſpirante fuit interfectus.

Nunc viciſſim mores & ingenium Commodi, Seueri, Antonini Caracallæ, & Maximini examinantes, atrociſſimos illos deprehendemus, rapinis inhiantes. Qui vt militum cupiditatem explerent, à nullo iniuriarum genere, quod in populos committi poſſet, fuit ab illis temperatum. Omnibus tamen, Seuero excepto, triſtes obtigerunt vitæ exitus. Seuerus enim tanta excelluit animi virtute, vt militum animos in ſe propenſos poſtquam cõtinuiſſet,

tametſi populi eſſent à ſe duriter oppreſſi, pótuerit tamen imperium feliciter, ſemperque retinere. Illius namq; virtutes ita illum in conſpectu cum exercitus, tum reliquarum gentium ſuſpiciendum efficiebant, vt hi attonitis quodammodo hærẽtes animis, & ſtupore perculſi, illi vero eius reuerentia tacti æque quieſcerent.

Et quoniam huius viri res geſtæ præclaræ fuerunt, paucis oſtendam, quam pulchre vulpeculæ perſonam, & leonis in vſum ſuum induerit: quorum ingenia & naturam, principi imitanda (vt dixi) exiſtimo.

Seuerus cognita Iuliani imperatoris ignauia, perſuaſit exercitui, cuius ipſe in Illyrio ductor erat, optimum fore, vt Romam Pertinacis imperatoris cædem vindicaturi proficiſcerentur: à prætoriana enim militum cohorte fuerat interfectus. Sub hac itaque ſpecie, ne ad imperium aſpirare videretur, exercitus contra Romam mouit: ac prius in Italiã tranſmiſit, quam de illius ex Illyrio diſceſſu fuerit reſcitũ. Cum autem Romã deueniſſet, Senatus metu adductus, imperatorem illum, Iuliano vita functo, declarauit. Poſt hæc principia duo ſupererant Seuero ad abſolutũ imperium occupandum: alterũ in Aſia, vbi Niger exercituum Aſiæ præfectus, imperatorem & ipſe ſe ſalutare iuſſerat: alterum in occidẽte ab Albino, qui viciſſim de imperio occupando animo cœperat agitare. Verum cum perſpiceret periculoſum fore ſi ſe

in vtrunq; hoſtem declararet, ſtatuit Nigrum adoriendum, Albinum verum dolo circumuenire: ad quē propterea literas dedit: cum ab ſenatu imperii procuratio fuiſſet ſibi delata, ſe ſtatuiſſe eam dignitatem vtriq; communē fieri: atq; Cæſaris titulo ad illum miſſo, ex Senatus decreto illum ad imperii procurationem collegam ſibi adiunxit. Quæ omnia ab Albino pro veris bona fide fuerunt accepta. At Seuerus, deuicto atq; interfecto Nigro, orientiſq; rebus probe compoſitis, Romam reuerſus, contra Albinum, (quod beneficii à ſe accepti immemor, in ſuam cædem per proditionem perpetrandā eſſet molitus) apud ſenatum cōqueſtus eſt: ob idq; ſibi fore neceſſarium, vt eo ſe conferret, & de illius ingratitudine meritas pœnas ſumpturus: inde in Galliam ad illum profectus, vna cum imperio vitam illi ademit.

Qui itaq; huius viri res geſtas exacte animo reputabit, eum leonem ferociſſimū dicet, vulpeculamq; maxime ſubdolam: aduerſuſq; eum & timorem, & reuerentiam ab omnibus fuiſſe adhibitam: & ab exercitu nec ſpretum, nec cōtemptum vnquam fuiſſe intelliget: deſinetque mirari, ſi homo nouus cum eſſet, tandiu imperiū retinere potuerit. Nam ſumma eius dignitas & exiſtimatio ſemper illum ab omni populorum odio, quod ex rapinis in ſe concipi potuiſſet, vendicarunt.

Eius filius Antoninus, æque ac ipſe pater, vir præſtantiſſimus habitus eſt: ac multis rebus excel-

excelluit, quæ illum in omnium gentium conſpectu maieſtate cõſpicuum reddebant, & exercitui ſumme gratum. Erat enim vir plane bellicoſus, omnium laborum patientiſſimus, & qui omnem ciborum lautitiam, vitæq; mollitiem vniuerſam ſummopere aſpernaretur. Quod ſane militum animos erga ſe beneuolos, ac propenſos efficiebat. Nihilominus tanta extitit ferocia, & inaudita eius crudelitas (nam præter alias, eaſq; multiplices, præcipuaſque cauſas, maiorẽ populi Romani partem, Alexandrinã vero vniuerſam multitudinem cæde ſuſtulit) vt omnium pene mortalium in ſe concitarit odiũ: cœperatq; iis etiam terrori eſſe, qui illum medium ſepſerant, ſic, vt à centurione in medio ſui ipſius exercitus fuerit interfectus.

Qua in re illud conſiderandum venit, id generis cædes, quæ ab obfirmati & obſtinati animi propoſito accidũt, vitari à principe non poſſe. Qui enim inſtructus eſt ad mortem cõtemnendam, ei factu perquam procliue id fuerit. Verum hoc mortis genus minus eſt principi timendum, quod longe rariſſimũ ſit. Videndum eſt duntaxat, ne quempiam ex iis graui aliqua iniuria laceſſat, quorum opera ipſe vtatur, quoſq; ad imperii procurationem circa ſe retineat. In quod erratum Antoninus prolapſus eſt, qui centurionis prædicti fratrem contumelioſiſſime interfecerat, eiq; quotidie minabatur: nihilominus inter ſui corporis ſtipatores retinebat. Cuius quidẽ conſilii ratio temeraria

raria erat, atq; (vti poſtea accidit) in ea pereundum fuit.

Sed ad Commodum noſtra redeat oratio. Is nullo fere negotio imperium retinere poterat. Iure enim hæreditario, quod Marci filius eſſet, obtigerat: ſatiſque fuiſſet ſi paterna veſtigia inſtitiſſet, quo vniuerſis populis fuiſſet etiam cumulatiſſime ſatisfactum. At animo truculento cum eſſet, & effero, totum ſe conuertit ad exercitus, quem licentiorem effecerat, gratiam retinendam, quo ſuas poſſet in populos exercere rapinas. Cæterum dignitatem, & amplitudinem ſuam cum nec tueretur, nec conſeruaret, atq; in theatra cum gladiatoribus decertaturus ſæpenumero deſcendiſſet, aliaq; ſordidiſſima indigniſſimaque imperii maieſtate admiſiſſet, deſpicabilem prorſus in militum conſpectum atq; abiectum ſe præbuit: atque cum partim odio omnibus eſſet, partim neglectui: in eum conſpiratum eſt, & interfectus.

Reliquum eſt, vt de Maximini ingenio diſſeramus. Is bellicoſiſſimus fuit, atque Alexandri, de quo iam ſuperius narrauimus mollicies, cũ ſummo eſſet omnib. faſtidio, hoc vita functo, illum ad imperium euexerũt: quod tamen non diu retinuit. Nam duo illum infenſum ac contemnendum effecerant. Alterum quod ignobiliſſimus eſſet. Pauerat enim ouiũ gregem in Thracia, quæ res vbique gentium erat notiſſima, atque ob id omnes illum abhorrebant: alterum erat, quod cum ingreſſi ſui prin-

principatus Romam profectionẽ ſuam diſtuliſſet, atq; in poſſeſſionem imperii veniret, opinionem quod crudeliſſimus eſſet, attulit. Nam & Romæ, & per totam imperii ditionem, à ſuis præfectis multiplici immanitate ſæuitum fuerat grauiter: ſic, vt totus pene orbis ira in eum, tum ex generis obſcuritate permotus, tum odio, quod efferati eſſet ingenii metuens, primum Aphrica, deinde Senatus vna cum vniuerſo populo Romano, atque Italia tota in illum conſpirarunt. Ad hæc exercitus ipſe, qui ad Aquileiam cum eſſet in caſtris, expugnationem difficiliorem nactus, illiuſq; ſæuitiæ pertæſus, totque in illum hoſtes cum cerneret, minus illum timens interfecit.

Omittam de Heliogabalo, Macrino ac Iuliano dicere, qui contempti, ſpreti, atque abiecti cum eſſent, ſtatim fuerunt oppreſſi. Sed ad huius propoſitæ rei narrationem totam peroraturus accedam: Qui noſtrorum temporum ſunt Principes, minus dico hac difficultate premi, quam militibus in imperii ſui adminiſtratione teneantur extra ordinẽ ſatisfacere. Nam etſi illorum aliqua eſt habenda ratio, id tamen paulo momento definitur, cum nemo horum principum collectos in vnum exercitus habeant, qui vna cum gubernatione, & prouinciarum procuratione, vti imperi Romani exercitus, conſenuerint. Quare ſi tunc militibus citius, quam populis erat ſatisfaciendum, id erat quod milites, quam populi potentiores eſſent:

nunc

nunc vero longe magis eſt neceſſarium, vt populis mos geratur (ſemper Turcarum imperatorem, & Ægypti, Syriæq; Sulthanum excipio) quam militibus. Populi nam q; copiarum exercitibus potentia (Turca excepto) facile præſtant. Hic enim Turcarum imperator peditum XII. millia, equitum autem XVI. ſemper qui ſe circumſtent, cum retineat, à quibus regni ſecuritas, & robur pendet, neceſſarium eſt, vt populorum neglecta, quæ habenda eſſet, ratione, ſibi propenſos foueat. Huic perſimile eſt Sulthani regnum: quo in militum manu conſtituto, neceſſarium eſt, vt & ipſe nulla populorum habita ratione, eos ſibi in amicitia firmos cõplectatur. Atqui illud videre licet, hoc Sulthani regnum longe diuerſum à cæteris principatibus eſſe. Accedit namque quam maxime ad Chriſtianorum pontificatum, quẽ nec hæreditariũ, nec nouum appellare poſſumus. Principis enim iam demortui, qui liberi ſuperſunt, nec teſtamento relinquuntur hæredes, nec principatum domini: ſed ille, qui in eum gradum per eos, penes quos eſt eligẽdi poteſtas, eligi ſolet. Qui mos vna cum tempore cum inueterauerit, recens dominatus dici non poteſt. Nulla enim earum difficultatum afflictatur, quib. noui obnoxii patent. Nam & ſi nouum eſt imperium, illius tamen dignitatis decreta antiqua ſunt: atq; in eum finem facta, vt illum tanquam hæreditarium admittant, & complectantur dominum.

Verum

Verum ad noſtrum redeamus inſtitutum. Si quis, inquam, ea quæ iam ſupra expendimus, animo reputabit, facile intelliget ab eo, quod odio flagrarint, nec non quod contēpti & ſpreti fuerint imperatores illi, eorum calamitatem eſſe profectam. Perſpicuum & illud fiet, qui factum ſit, quod eorum nonnulli, adminiſtrandi rationem quandam ſequuti, cui contrariam alii cum inierint, in vtraq; tamen parte eiuſdem adminiſtrandæ rationis reperti ſint, tum quibus felix, tum quibus triſtior contigerit vitæ finis. Inutile namq; fuit, & noxium pertinaci, & Alexandro, principes noui cum eſſent, Marcũ imitari voluiſſe, non ſecus atq; Caracallæ, Cõmodo, & Maximino perniciosum, Seueri voluiſſe veſtigiis inſiſtere. Non enim tanta præditi erant virtute, quæ ad eorum veſtigia implenda ſatis eſſet. Quapropter nouus Princeps in imperio retinendo non poteſt Marci res geſtas imitari: nec etiam neceſſarium eſt, vt quæ Seuerus egit, ipſe curet præſtanda: verum eas Seueri parteis complectatur, quæ ad imperiũ confirmandum fuerint neceſſariæ: à Marco autem eas mutuetur, quibus imperium iam ſtabilitum & confirmatum, digne ac glorioſe tueri ac ſuſtinere poſſit.

CAP.

CAP. XX.

Sintne arces, & quæ ad dominatum retinendum, à principibus plerunque fieri ſolent, vtiles, an noxiæ.

QVo tuto dominatum retinerent nonnulli principes, populos, qui in eorum ditionem conceſſerant, armis ſpoliarunt: Alii in factiones diſciſſas vrbes continuerunt: inimicitias in ſeſe fouerunt quam plurimi: arces item fuerunt qui extruxerint, vbi nonnulli ſuas iam extructas euerterunt. Nam pauci in id animum intenderunt, vt qui ſibi initio principatus initi, ſuſpecti eſſent, eos in ſuam ipſorum amicitiam adiungerent. Quare etſi de his omnibus definita ferri ſententia non poteſt, niſi ad præcipuam quandam horum principatuum formam deducatur, quæ eſſet tractanda quæſtio: tamen perinde vniuerſam de iis orationem inſtituam, atque ſubiectæ rei materia patietur.

Nunquam itaque eſt factum, vt qui nouus ſit Princeps, arma ſuis detraxerit: imo inermes nactus, ſemper armis inſtruendos curauit. Ea enim arma quibus inſtruūtur, iam tui iuris eſſe cœperunt. Qui tibi ſuſpecti habentur, ii fideles euadunt: in fide aũt qui hactenus perſtiterunt, confirmantur. Iam quibus imperio præes, tui adhærẽtes fiunt. Et quoniam quæ in tuam poteſtatem ceſſit multitudo, vniuerſa amari non

poteſt,

poteſt, ſi de iis qui iam armis ſunt inſtructi, bene merearis, ſecurius cum reliquis agere potes, & diuerſitas illa inter adminiſtrandum, quam liberaliorem erga ſe agnoſcunt, eos tibi deuinctos reddit: reliqui qui ſunt, excuſationem pro te defendēdo afferunt: iudicantes neceſſarium fore, vt qui periculorum plus ſubeunt & oneris, eos etiam videri plus iure meritos eſſe. Verum cum illis arma detrahis, iam illis iniurius eſſe incipis, atque oſtendis, quod animi tui vel abiectione, vel in eos exigua fide illis omnino diffidas: quarum vtraque opinionum odium in te concitant. Cum autem ſine armis eſſe nequeas, ad mercenariam militiam te conuertis, de qua cuius virtutis eſſet, ſupra diſſeruimus. Quæ & ſi bona eſſet, non ea tamen eſt virtute, quæ te à præpotentibus hoſtibus, & ab ea quam ſuſpectam habeas, multitudine tueri poſſit. Quocirca nouus Princeps (vt dixi) in nouo, cui præeſt, principatu nunquam non deſcripta ac diſpoſita habebit arma. Harum rerum exemplis hiſtoriæ pene omnes ſunt refertæ.

At principe noua aliqua prouincia aucto, quo veluti pars veteri ſuo adiungatur imperio, tunc neceſſarium eſt, vt ſic parta prouincia, armis exuatur, in qua illi excipiātur, qui in ea occupanda ſui ſe ſtudioſos declararunt: qui quidem tamen tēporis progreſſu & occaſionibus molles reddendi ſunt & effœminati: atque ita ſeſe comparet Princeps, vt totius ditionis arma

in iis

in iis militibus collocentur, qui proprii ſint, & qui in veteri principatu vitam apud illum traducunt.

Maiores noſtros, & qui ſapientes habebantur, ſolitos dicere accepimus, *Piſtorienſium ciuitatem factionibus, Piſas vero arcibus retinendas eſſe.* Hinc factum eſt, vt in nonnullis, quæ eorum ſubiiciebantur imperio vrbibus, diſſidia fouerint, quo earum poſſeſſionem facilius retinerent. Recte hoc factum eſſe poterat, dum Italia ſurſum deorſum quodammodo ferebatur: at hoc tēpore id præceptum præſcribi poſſe nō arbitror. Nam quod diſſidia aliquid commodi ex ſe vnquam pariant, certe non puto: imo neceſſariū eſt, vt ad hoſtium acceſſum, vrbes factionibus diſtractæ, ſtatim amittantur. Semper enim debilior pars viribus externis ſeſe adiunget: cum altera nec tueri, nec ſe ſuſtinere poſſit. Veneti ſuperioribus rationibus adducti (vt ego exiſtimo) Guelforum factiones, & Gibellinorum in ciuitatibus ſui imperii alebant: & tametſi nunquam permittebant, vt in cædes faciendas irrumperent, nihilominus huiuſmodi diſſenſiones fouebant, vt ſic controuerſiis occupati populi, haud in illos motum aliquem excitarent. Quod ſane, vti poſtea patuit, ex ſententia illis non ceſſit. Nā ad caſtellum, quod *Vaila* appellatur fractis, ſtatim partium altera audentior facta, omne imperium illis ademit. Hæ rationes igitur adminiſtrādi, principis imbecillitatē arguunt: quandoquidem virib. potens

tens imperium, nunquam id generis vrbiũ diſtractiones feret. Pacis quidem tempore dũtaxat vſui eſſe poſſunt, cum per eas facilius, qui in tua ſunt poteſtate, homines regi poſſint: at bellum ſi inſtet, tunc ſuam declarat id genus conſilii fraudem. Haud dubie ſuperandis difficultatibus, & quæ ſtruũtur rebus aduerſis, clari euadunt principes: ob id fortuna, cum aliquem præſertim principem nouum euehendum curat: quique maiorē, quam qui hæreditario iure principatum tenet, neceſſitatem habet hoſtes illi excitat, expeditiones parat: quo illas ex oblata occaſione ſuperet, atque quos ad aſcendendum gradus hoſtes attulerunt, per eoſdem altius euolare nitatur. Quare multi ſunt, qui ſentiunt, vt rerum peritus Princeps ſi quando occaſio datur, aſtu aliquid inimicitiarũ in ſe alere debeat, vt illis oppreſſis, maior illius nominis ſubſequatur & dignitas & amplitudo.

Nacti ſunt maiorem fidem & vtilitatē principes, præſertim noui in iis, qui in principatu ineundo iudicabantur ſuſpecti, quã in iis, quibus maxime initio confidebant. *Pandulfus Petruccius* Senēſium princeps per eos magis principatum adminiſtrabat, quos ſuſpectos habuit, quam per quoſuis alios. Verum de hac rerum adminiſtrandi ratione quod ex ſubiectæ rei natura varia ſit, haudquaquã fuſius diſſerere poſſum. Illud duntaxat dictum velim: ſi homines, qui initio principatus hoſtes fuerũt, eius generis ſunt, vt quo ſe ſuſtineant auxilio indigeant,

nun-

nunquam non principi facta perquam facile fuerit, eos ſibi amicos conciliare: ipſi vero eo magis cogũtur principi inſeruire, quo opinionem de ſe inique conceptam, factis delendam eſſe cognoſcunt. Ita fit, vt maior inde fructus ad principem redeat, quam ab iis, qui nimia à ſecuritate illi inſeruientes res illius negligunt.

Cæterum poſtquam res ipſa poſtulat, prætermiſſum nolim, quominus in memoriam reuocem principi, cui nuper prouincialiũ fauore parta eſt aliqua prouincia, vt probe conſideret, quæ cauſa impulerit, vt ei fauerent, atque ſtudium illud in ſe, niſi à naturæ quadam propenſione profectum eſſe cognoſcat (ſed quod tantum illa rerum prior adminiſtrandi ratio non placeret) negotii plurimum & difficultatis erit, eos in amicitia retineri poſſe: vt enim illis ſatisfaciat, fieri non poteſt. Atque huius rei cauſa per ea exempla, quæ ex vetuſtis & recentioribus rebus colligi ſolent, probe perſpecta & examinata, longe facilius eos Princeps intelliget in ſuam amicitiam pertrahi poſſe, qui in primo illo dominatu quieſcebant, & qui propterea hoſtes in ſe fuerunt, quam eos, qui quod illis diſplicebat, in ſuam amicitiam inclinarunt, atque ad eam prouinciam occupandam ſtudium ſuum omne, & fauorem ei præſtiterunt.

Conſuetudo inualuerat apud principes, vt quo tutius principatum obtinerent, arces erigerent, quæ tanquam habenis & frenis compeſce-

peſcerent illos, qui in ſe aliquid molirentur: atque ad ſe repentinum quemque impetum ſecurum haberent, quo ſe reciperent, perfugium. Equidem conſilium hoc, ꝗ iam peruetuſtum & vſitatum ſit, improbatum nolim. Nihilo ſecius ætate noſtra vidimus Nicolaū Vitellium duas, quæ Tipherni erant arces, vt ditionem illam retineret, diruiſſe. Guidus Vbaldus Metaurenſium Princeps, in principatum vnde à Valentino fuerat eiectus, reſtitutus, omneis illius prouincię arces funditus euertit. Illis enim ſic euerſis, exiſtimauit difficilius prouinciā illam iterum amitti poſſe. Bentiuoli, Bononiam recuperatam cū rediiſſent, eadem conſilia ſunt ſequuti. Ex temporum itaq; conditione arces ſunt, vel non ſunt vſui: ſi qua autem in parte quid boni inde ad te redit, in altera maxime lædunt. Hoc ſane ſic examinari licet.

Principi, qui populos ſuos magis quam externos timet, arces ſunt erigendæ: at qui ab externis magis quā à populis metuit, ab eo prætermitti debent. Plus enim bellorum intulit, illaturumq; eſt Sfortianorum familiæ, Mediolani à Franciſco Sfortia extructum caſtrum, quā quoduis aliud in eo dominatu admiſſum erratum. Proinde propugnaculum quouis alio firmius illud eſt, multitudinis odio carere. Nā qui in odium populi incurrit, tametſi munitiſſimas poſſideat arces, eum tamen liberare non poſſunt. Populis enim cū iam arma ceperint, nunquam deerunt qui ſuppetias ferant exteri.

Nunquam ætate noſtra obſeruatum eſt, principum cuiquam eas profuiſſe, præter vni Catharinæ Foroliuienſium dominæ eo tempore, quo Hieronymus eius vir fuerat interfectus. Potuit.n.per illam, quam retinebat arcē popularem impetum effugere, ſubſidium Mediolanenſium expectare, & ditionem vniuerſam recuperare. Temporum etiam talis erat tunc cōditio, vt alienus Princeps non poſſet auxilio eſſe populo: veruntamen nec ei profuit, cū in illam Valentinus impreſſionē feciſſet, ac populus ei infeſtus, extero principi eſt adiunctus. Quare ſecurius illi fuiſſet tunc temporis, & prius in popularem offenſionem non incurrere, quam arces poſſidere. His itaq; perſpectis, probabo equidem, cum qui arces condunt, tum qui de illis non admodum laborabunt: accuſabo tamen eos, qui illis confiſi, parum aut nihil ducunt populari odio premi.

Cap. XXI.

Quo pacto Princeps gerere ſe debeat, quo exiſtimationem ſibi comparet.

NVlla re vna magis princeps commēdatur, quam rerum prçſtantiū tractatione, & raris exēplis inter alios elucere. Hac noſtra ætate Ferdinandum Aragonium, nunc Hiſpaniarū regē habemus. Is fere nouum principem dicere quis poſſet: cum ex imbecillo rege, eo & famæ, &

mæ,& gloriæ proceſſit, vt inter Chriſtianorum reges facile primus euaſerit: ſi quidem ſuarum rerum geſtarum rationem ſpectabis, maximas vtique, & extra ordinem nonnullas deprehendes. Initio enim ſui imperii Bæticum regnum inuaſit, quæ expeditio illius fundamentum extitit. Primum eam otioſus, & ab omni, qua poſſet impedire interpellatione, ſecurus confecit. Caſtellani vero regni procerum animos occupatos in ea continuit: qui in id bellum intenti, ab innouandis rebus animum auocabant: ipſe autem & authoritatem & imperium in eos, ſic nec opinantes, interim ſibi comparabat. Potuit copiarum exercitus ſacris, & populorum pecuniis alere, atque diutino illo bello ad militiam ſuam firmandam (quæ poſtea celebrem illum reddidit) fundamenta iacere. Ad hæc vt maiora aggredi poſſet, pietatis nomen perpetuo prætexens, ad piam quandam ſæuitiam animũ cõuertit, ſemiiudæorum ſecta è toto regno eiecta. Hoc exemplo nihil aut mirabilius, aut rarius eſſe potuit. Hoc ẽt pallio tectus, Aphricam eſt aggreſſus, in Italiam expeditionem confecit: omnium poſtremo Gallias eſt adortus, atque ita ſemper ingentia facta contexuit, quib. populorum animos ſuſpenſos, & admiratione obſtupefactos, atque rerum euentu occupatos detinuit. Hæ autem omnes illius res geſtæ, ita aliæ ex aliis enatæ ſunt, vt nullum quieſcendi, nullum ad eum oppugnandum ſpatium hominibus reliquerit.

Plurimum item refert, principem rara de ſe exempla in vrbana adminiſtratione præbere: & quæ proxime iis accedat, q̃ Bernardi Mediolanenſis fuiſſe dicuntur, cum ſcil. occaſio alicuius ſeſe offert, qui aliquid præter morem, & ciuilis vitæ conſuetudinẽ, vel honeſte, vel turpiter geſſerit, rationemq; inuenire ad illum vel præmio cohoneſtandum, vel ſupplicio afficiendum, de qua multum, diuq; loquantur homines. Illud in primis diligẽter ſtudeat Princeps, vt in omni vitæ ſuæ ratione, famam exiſtimationemq; de ſe magni & excellentis viri excitet. Eo etiam nomine maxime commendatur Princeps, vbi proprie vereq; amicus, vel inimicus fuerit: hoc eſt, ſi abſciſſo omnium rerum reſpectu, fautorem alicui in quempiam alterum ſeſe declarat. Quod conſilium vtilius ſemper erit, quam velle in neutram partium inclinare.

Nam ſi inter ſe duo potẽtes cõfligant, tuam qui attingant regionem qualeſcunque illi fuerint, ſiue q̃ altero debellato ſit tibi à victore timẽdum, ſiue non, vtilius ſemper foret in vtraq; huius rei conditione, ſi te patefacto apertum bellum geras. Si quidem primo loco niſi te aperias, ſemper eius, cui victoria ceſſerit, eris præda, maxime cum victi, tum voluptate, tum iucunditate, nec vllum ius, vllamve rationem habebis, qua aut defendi aut recipi poſſis: nam belli victor ſuſpectos amicos, quique in rebus aduerſis auxilio ſibi eſſe nolunt, negliget: qui autem domitus iacet, is cum tu armis arreptis

eius aleā ſequi nolueris, te recipiet nunquam. In Græciam Antiochus tranſmiſerat, ab Ætolis, vt inde Romanos expelleret inductus: legatos ad Achæos Romanorū amicos miſit, hortaturos vt neutram in partem inclinarent. Viciſſim Romani eis ſuadebant, vt arma pro ſe caperent, res ad Senatum Achæorum deliberanda deducta eſt: ibi Antiochi legatus, vt neutram partium ſequerentur, eis ſuadebat: cōtra Romanus legatus excipiens; Id, inquit, quod optimum, atq; ex vſu veſtræ Reipub. maxime fore iſti dicunt, ne vos ſcilicet hoc noſtro bello implicemini, nihil eſt ꝙ vobis magis ſit contrarium. Quandoquidem ſi abſq; gratia atq; exiſtimatione vlla bello abſtiteritis, victoris præmium relinquemini. Nunquam non eueniet, vt qui tibi haud amicus eſt, non contendat à te, vt neutrius partis eſſe velis: at amicus qui eſt, id à te petet, vt arreptis armis palam prodeas. Principes vero qui ſunt animi dubii, vt qui cernunt præſentia pericula vitent, ſæpenumero eam ſequuntur viam, qua neutri habeantur: ex quo etiam fit, vt non raro periclitentur. Verum cū Princeps audacter alterius partis fautorem ſeſe aperit, ſi is, cui ſe adiunxit, victor euaſerit: tametſi præpotens habeatur, & ad eius arbitrium relinquatur, nihilominus iam beneficii vinculum eſt illi iniectum & amor propterea iam intercedit cōciliatus, homines præterea non adeo inhoneſti ſunt & iniqui, vt tāto ingratitudinis exemplo illū oppreſſum velint.

Ad hæc, victoriæ ipſæ nõ ita feliciter parantur, quin victor aliquam cogatur habere rationem præſertim iuſtitiæ & æquitatis. Porro ſi is, cui adhærendum iudicauit, victoria cadat, recipietur tamen ab eo, & quoad illi fuerit facultas, nunquam non aderit ſuppetias laturus. Deinde in ſocium tute adſcribis eiuſmodi fortunæ, quæ iterum facile erigi poteſt.

Secundo loco, ſi illi qui armis congrediuntur, tales ſunt, vt tibi ab altera partiũ, quæ victoriam ſit conſequuta, non ſit timendũ, maioris etiam prudentiæ fuerit, ſi te eorum alteri adiunxeris. Nam vnius auxilio fretus, ad alterius excidium accedis, qui alter ab altero, ſi ſaperet, ſeruandus erat ſic, vt adepta victoria tuæ relinquatur voluntati, nec fieri poteſt, quin tuo ſubſidio fultus, victor euadat.

Hic autem principi cauẽdum eſt, ne, vt dixi, alterum offenſurus, ducat ſocietatem eſſe ineundam, niſi neceſſitas cogat, cum eo, qui ſe potentiorẽ agnoſcit. Illius enim arbitrio (quod plane principibus omnibus obnixe fugiendũ) relinquitur tractandus. Societatem Veneti cum Gallis coïuerunt contra Mediolanenſiũ principem, quod tamen ne fieret, vitari poterat: id autem poſtea attulit eis calamitatem & exitiũ. At ſi euitari non poteſt, vti accidit Florentinis, cum Pontifex & Hiſpani Ciſalpinam Galliam ſunt adorti: tunc enim in alteram partium ob eas quas commemorauimus cauſas, deſcendere non recuſet.

Nec

Nec illud vnquam quiſquã ſibi perſuadeat, vt in iis reb. certũ conſilium capi poſſit: imo omnia ambigua cogitet capeſſenda. Quandoquidẽ in rerum ordine id maxime cernitur, vt quo quis ſtudioſius diſcrimen vnum declinare contendit, eo magis in alterũ incurrat. Verum ibi prudentia conſpicua fit, vbi quis diſcriminis naturã proſpicit, atq; iniquæ rationis quod eſt, id tanquam cõmodum ad rem præſentẽ arripit. Virtutum præterea amator haberi ſtudeat Princeps: at in vnaquaq; artium excellẽtes viros honoret. Ad hæc ciuib. ſuis animos addat, quo ſperent ſe tranquille ſua negotia, tum in mercaturis, tũ in agris colendis, nec nõ in quocunq; hominũ, vel ſtudio, vel cõmercio exercere poſſe, ne ab agrorum cultu, eorũ alteri direptionis opinione, alteri ab inſtituenda noua aliqua mercaturæ ratione tributorũ magnitudine deterriti, abſtineant: quinimo præmia iis conſtituat, qui aut hæc faciunt, aut ciuitatem & ditionẽ quacunq; ratione augendam putabunt. Statutis item anni temporib. populos detineat ludis, & ſpectaculis occupatos. At cũ ciuitas omnis in artificum manũ, aũt in trib. ſit diſtributa, eorum cœtus Princeps in honore curet apud ſe habendos: vnaq; cum ipſis nonnunquã congregetur, atq; humanitatis, & magnificentiæ ſpecimen de ſe illis dare ſtudeat: ſuæ tamen dignitatis maieſtatem, perpetuo ac conſtanter retineat. Hæc enim nulla in re, neq; vllam ob rẽ prætermitti, aut negligi debet.

Cap. XXII.

De iis qui Principibus ſunt à ſecretis.

Non eſt minimi momenti in miniſtrorum delectu habendo principis acre iudicium, cum ad eorum electionem, illius de prudentia iudicium fiat. Prima enim omnium, quam de principe ducunt homines conjecturam, ab iis potiſſimum capiunt, quos circum illum verſari cognoſcunt. Qui ſi rerum periti & fide præditi ſunt, prudens & ipſe exiſtimari poteſt; quod optime nouerit eos iudicare fore viros idoneos, potueritque eos prudenter ſibi fideles retinere: ſecus autem ſi fuerint, nunquam non perperam de eo iudicari poterit. Primum enim erratum, quod admittit Princeps, in eorum delectu habendo maxime cernitur. Nemo erat, qui Antonium Venafrum Pandolfi Petruccii Senenſium principis miniſtrum cognoſceret, non arbitraretur Pandolfum ſummæ prudentiæ virum, cum apud ſe talem retineret adminiſtrũ. Cæterum cum triplex hominum ſit ingeniorũ natura; vnum per ſe intelligit; alterum, cum fuerit ei præmonſtratum; tertium, quod ne admonitum quidem, nedum per ſe id præſtare poteſt. Primũ illud maxime excellit: quod huic additur, excellit quidem: at quod tertium eſt, prorſus inutile. Neceſſe itaque erat, vt Pandolfus, ſi non primum, at certe ſecundum obtineret

ret gradum. Quoties enim quis, ea quæ fiunt, quæq; dicuntur, recta & praua ſuo quodam aſſenſu diiudicare poteſt: tametſi inueniendi aut excogitandi rationem non habeat, ab adminiſtro tamen, quæ gerantur recte turpiterue, facile percipit: & illa quidē effert, hæc vero deprimēdo corrigit. Adminiſter, deinde, cū illum falli poſſe diffidat, in ſua perſtat probitate. Iam vero vt adminiſtri agnoſci poſſit ingenium, modus ille affertur minime fallax: cum illum ſibi magis deprehendis quam tibi proſpectum velle, quique in omnibus rebus gerendis ſuam quærit vtilitatem, hic ſic comparatus, nunquā probi adminiſtratoris fungetur officio, nec vnquam illi fidere poteris. Qui enim alteri° principatum in manu habet, nunquam de ſe, ſed de principis commodis cogitare decet: nec quid aliud, quam quod in rem illius cadit, illi in mētem reuocare. Viciſſim principis eſt, quo illum virum in probitate contineat, de adminiſtratore ſuo cogitare, honoribus & diuitiis, ſibi illum deuinciendo, honorum item, atque obeundorum munerum communione iungendo, vt multiplici, tum honore, tum diuitiarum copia cumulato cauſam afferat, ne alios, aut honores, aut diuitias expetat, & quæ illi ſunt obeunda multiplicia munera, adigant illū, vt rerū viciſſitudinem reformidet, cum ſine principis fauore cognoſcat ſe conſiſtere non poſſe. Cum igitur ſic fuerint comparati, & princeps, & miniſter, facile alter alteri fidere poſſunt: ſecus au-

tem, nunquam non pernicioſus fuerit vel vni, vel alteri exercitus.

CAP. XXIII.
De ratione fugiendi aſſentatores.

EAm partem, atq; errorem illum prætermitti nolim, à quo vix Principes, niſi ſumma præditi prudentia, & acri præmuniti in deligẽdo iudicio, ſe tueri poſſunt, nimirũ de aſſentatoribus: de quib. fugiendis monimenta fere omnia referta ſunt præceptis. Homines enim adeo in reb. ſuis ſibi indulgent, adeoq; ſe falli ſinunt, vt vix ab hac hominum peſte ſibi cauere velint. Vt autem ſe defendant, periculum eſt ne in contemptum cadant. Nam nulla alia ratione ab aſſentationibus ſe vendicare quis poteſt, quã vt homines intelligant, ſe non offenſum iri, ſi tibi libere veritatem dicant. At ſi hoc ab omnibus fieri liberum fuerit, iam tua imminuetur exiſtimatio. Princeps propterea qui ſapit, tertiũ quendam modum conſtituet, & eos in ſuo principatu eligendos curabit, qui rerum vſu periti ſunt, iiſq; duntaxat integrum ſit veritatem loqui, deq; iis rebus, de quibus ipſe interrogabit, vt prætera nihil in medium afferant, quod deliberandum videatur: de omnib. tamen eos ſciſcitari debet, eorumq; audire ſententias: verum ex eorum conſiliis, quid ſibi viſum fuerit, per ſe poſtea conſtituat, atque cum vnoquoq; eorũ ita ſe comparet, vt omnes intelligant

telligant, quo liberiores fuerint in dicendo, eò apud ſe accepriores fore, ſeq; præter ipſos neminem eorum auditurum, qui rem iam deliberatã perſequi audeat, ſeq; à ſua ſemel ſuſcepta ſententia, nulla vi depelli poſſe: ſecus autẽ qui fecerit, aut præceps fertur adulatorũ cauſa, aut ſæpius de ſententia diſcedere cogetur propter ſententiarum multiplicem varietatẽ: inde exigua naſcetur, quæ de eo poſtea habenda erat, exiſtimatio. Proferam ad hoc inſtitutũ recentis memoriæ exemplum.

Lucas ſacerdos, è Maximiliani hoc tempore Imperatoris familia, ſemel cum de eo verba faceret: Maximilianus, inquit, à nemine conſiliũ capit, nec tamen quod cupit, vnquam efficit. Hoc ſane inde fiebat, quod diuerſam à præſcripta rationem tenebat. Suorum enim conſiliorum tacitus eſt, nemini ſui animi ſecreta detegit, neminem in conſilium aduocat: at vbi primum in exequendo eius conſilia aperiuntur, tunc ab iis, qui illum circũſtant contradici ſolet: ipſe vero, ea qua eſt ingenii facilitate, ſtatim à ſententia diſcedit. Hinc fit, vt quod die extruit vno, altero cõuellat: nec quid ſibi velit, aut quid animo verſet intelligi poteſt, nec etiam in eius deliberationibus vllum fundamentum agi poteſt. Quapropter Princeps de omnibus rebus ſemper conſilium capiat, ad ſuam tamen, non aliorum voluntatem; imo omnium animos, à dandis vlla de re cõſiliis ſe non rogitante prorſus auertat. Ipſe vero in conſultãdo cre-

ber eſſe debet, rerumque conſultandas quas propoſuit, præbeat ſe viciſſim veritatis patientem auditorem. Quin, ſi quempiam nouit inter conſiliarios, qui aliquo ad ſe reſpectu eam reticeat, ea de re maxime ſuccenſeat.

Quoniam vero nonnulli ſunt, qui arbitrantur principem, prudentiæ de ſe qui opinionem afferat, ſapientem exiſtimari, non quod eius ſic ferat naturæ præſtantia, ſed quod virorũ prudentum, qui illum circunſtant, optimis fulciatur conſiliis. Hi ſane ſic opinantes ſciant propterea ſe maxime falli. Quoniam hæc regula certiſſima eſt, generatimque traditur; *Principi qui per ſe non ſapit, recta ei conſilia non facile dari poſſe.* Fortuito quidem & caſu quodam ita contingere poſſet, cum vni duntaxat ſe totum regendum traderet, hac ratione optime regi poſſet: verum ad exiguum, breueque tempus duraturus eſſet in principatu: nam ſtatim moderator ille ab imperio principem exturbaret. Si vero plures quam vnum in conſilium Princeps imperitus rerũ adhibeat, nunquam inter ſe cohærentia habebit conſilia: nec ipſe per ſe idoneus erit, vt illa conciliet. Eorum autẽ, qui ſunt ei à conſiliis, de propriis cõmodis vnuſquiſque cogitabit, ipſe vero nec eos cognoſcere, nec corrigere poterit: qui aũt illis meliores futuri ſint, non facile inueniri poſſunt: nam nunquam nõ vſu tibi veniet, vt homines in te improbi ſint, niſi aliqua cogantur vi, vt ſint probi. Illud itaq; maneat, neceſſarium eſſe: *Recta conſilia à quocunq;*

cunq; proficiſcantur, à principis prudentia, non autem principis prudentia à rectis conſiliis deriuetur.

CAP. XXIV.

Quî factum ſit, nonnullos Italos principes ſuo eiectos eſſe principatu.

SI quæ iam dicta ſunt prudenter obſeruētur, fiet vt nouus Princeps antiquæ videatur ſucceſſiſſe hæreditati, eaq; ipſa ſtatim illum ſecuriorē firmioremque in principatu conſtituent, quam ſi in eo conſenuiſſet. Non enim principis rerum adminiſtrationem intentiori animo obſeruant homines, quam eius, qui hæreditario iure imperat. Quæ rerum procuratio, ſi virtute excellere conſpiciatur facilius homines ſibi cōciliat, magiſque illos ſibi deuincit, quam ipſa ſtirpis antiquitas. Potius enim præſentibus, quam præteritis rebus capiuntur homines: atque in iis ſi commoda inueniunt, eorum fructu contenti, facile conquieſcunt: imo omnē defenſionem pro principe ſuſcipiunt, modo ipſe cæteris in rebus ſibi non deeſſe velit. Hoc modo duplicatam gloriam conſequetur; tū quod nouum principatum inſtituerit, tum quod eūdem bonis legibus, armis, amicis, bonis deniq; inſtitutis decorauerit armaueritque: quemadmodum duplicatam ignominiam reportabit, qui principum ſanguine natus, imperitia rerum illum amiſit.

Nunc ſi qui ſunt, qui velint eos principes, qui in Italia hac noſtra ætate principatũ amiſerunt, conſiderare, vti Neapolitanum Regem, Mediolanenſium principẽ, & id generis alios, animaduertet in eis communem quendam in parandis armis (vt ſupra fuit expoſitum) defectum. Deprehendetur præterea eorũ nonnullos multitudini fuiſſe inuiſos: vel ſi illam amicam habuerunt, ab iis tamen, qui potentiores eſſent, neſciuerunt ſe ſecuros reddere. Nunquam enim ſine harum rerum maxima imperitia, ea imperia amitti ſolent, quæ tantum virĩũ habeant, quantum ſat eſt ad exercitum in aciem proferendum. Philippus Macedo (non Alexandri Magni pater, ſed qui à T. Quintio ſuperatus fuit) habebat nõ ſatis amplum principatum, ad Romanorum, & Græciæ totius magnitudinẽ, qui illum inuaſerant: nihilominus cum eſſet vir bellicoſus, multarumq; rerũ vſu peritus, ad retinendos populos maxime idoneus, & qua ſe ſecurum à potentioribus redderet rationis gnarus, plures annos contra eos bellum ſuſtinuit: & licet nonnullarum ciuitatum poſſeſſionem amiſerit, regnum tamen retinuit. Quapropter hi noſtræ ætatis principes Itali, qui diu principatum tenuerunt, non eſt quod fortunam incuſent, ſi illum amiſerint, verum ſuam ipſorum ſocordiam. Nam cum tranquillis temporibus de eius mutatione nunquam cogitarint (quod commune eſt omniũ hominum vitium, qui tempeſtatem dum tran-

quil-

quillitas adeſt, parui ducunt) aduerſis temporibus irrumpentibus nulla defenſionis cura, ſed turpi fuga ſibi conſulere cogitarunt: ſperaruntque populos, victorum inſolentiæ permotos faſtidio, ſe reuocaturos. Quod ſane conſilium, cum cætera deſunt, bonum eſt: at turpiſſimum videri debet ob id vnum, reliqua neglexiſſe remedia. Nunquam enim concidendum eſt ea ſpe, vt inuenturum putes, qui te poſtea erigat. Id quidem aut nunquam accidit, aut ſi fit, cum turpis ſit tui illa defenſio, nihil ſecuritatis habet, nec à te pendet. Vnæ illæ defenſionum bonæ, certæ ac conſtantes ſunt, quæ à te tuaque virtute prodeunt.

CAP. XXV.

Quantum in rebus humanis fortuna valeat & de ratione, qua illi obſiſti poſſit.

HAud illud mihi obſcurum eſt, eius ſententiæ complures eſſe, ac olim fuiſſe, ita rerum humanarum procurationem à fortuna omnino, ab ipſoque Deo teneri, vt ab hominũ prudentia nulla ratione corrigi queat: imo nullo poſſe occurri remedio. Ob id exiſtimari poſſet, in iis rebus non multum laborandum eſſe, ſed quo fortuna impellit, eo ſe ferri permittendũ. Hæc opinio maiori perſuaſione his noſtris temporibus, propter rerum multiplicem conuerſi-

verſionem, recepta eſt; quodq; nunquam non viſæ ſint, quotidieque videantur mutationes, extra omnem humanam, quæ capi poſſet, coniecturam. Hoc ego nonnunquam animo cum cogitaſſem, aliqua ex parte eo inclinaueram ſentententiæ. Sed ne arbitrium noſtrum extinguatur, eam opinionem ſequor, vt alteram noſtrarum rerũ partem fortunæ arbitratu iudicẽ procurari, alteram vel paulo minus nobis adminiſtrandã relinqui. Fortunam enim montano flumini omnia proſternenti comparare ſoleo, quod cum præceps fertur, in agros effunditur, arbores ſternit, conuellitq; domos; hinc terræ multũ abripiens, alio idem illud regerit, omnia item præ ſe agit, omnia eius conſpectũ fugitant, omnia illius furori cedunt, ſublata omni qua poſſet ratione reprimi: nihilominus cũ tali feratur ingenio, nihil impedit, quo minus homines pacatioribus temporibus poſſint obicibus, aggeribuſque proſpicere, vt iterum exundans canalibus defluat, aut impetu repreſſo, tam effuſe perniciosèque non feratur. Idem accidit de fortuna, quæ vim ſuam exerit, vbi nulla adeſt ad reſiſtendum inſtructa virtus: eo ſuos impetus cõuertit, vbi nullos aggeres, nulla impedimenta, quibus ſibi obuiam iri poſſit, nouit eſſe extructa. Iam vero Italiam harũ cõuerſionum ſedem, & quæ his motum exciuit, ſi quis conſideret, facile intelliget illam vaſtam quandam, & ſine aggeribus, ſine obicibus deſertam terram: quæ, ſi qua deceret patria virtu-

te ſuf-

te ſuffulta eſſet, vti Germaniam, Hiſpaniam, Galliam cernimus: hæc inundatio, aut in illam non irrupiſſet, aut tot enormibus mutationibus vt fecit, non redundaſſet. Atque de ratione qua fortunæ obſiſti poſſit, hæc ſint dicta. Sed vt ad ea quæ ſpeciatim dici poſſunt, arctius orationẽ dirigam, dico, hũc vel illum principẽ hodie videri feliciter agere, cras vero præcipitẽ ferri; cum tamen, nec animum, nec ingenium mutatum videre poſſumus: quod ex iis, quas ſuprà fuſius diſquiſiuimus, cauſis primum proficiſci arbitror; nimirum, quod qui fortunæ tutus incumbit, is princeps ad illius conuerſionem ruinam edit. Illum etiam felicem exiſtimo, cuius in adminiſtrando conſilia, temporũ conditioni reſpondent: viciſſimque infelicem illum puto, à cuius rerũ gerendarum procuratione tẽpora diſcrepare videntur. Conſtat enim homines in iis rebus, quibus ad finem deducuntur (quem finem ob oculos propoſitum habent, nempe gloriam & opes) non vna ratione deliberare. Nonnulli circumſpecte quodam modo, alii impetu, complures vi, arte multi; ſunt qui patienti animo, effrenato quam plurimi; & vnuſquiſque his modis inter ſe repugnantibus eo peruenire poteſt. Alterum præterea è duobus videmus cui in agendo obſeruatio eſt, quo deſtinauit perueniſſe, alterũ nequaquam. Viciſſim, ex duobus alteris videmus vtrunque cõtrariis ſtudiis æquè felices fieri. Quæ res aliunde non manat, quam à temporũ conditione

quæ

quæ cum eorum agendi modis vel conſentit, vel repugnat. Hinc oritur quod iam dixi, duos aliquando fore, qui pugnantibus conſiliis aliquid conantes, ad eundē pene exitum veniunt vtriq;. Ex duob. item in quippiam æque incūbentib. altera ad finē deducitur, alteri negatur. Hinc etiam bonorum viciſſitudo deriuatur. Nam ſi cui in reb. ſuis procurandis, reſpectu, & ſedato animo ſeſe gerenti, tempora & rerum ſtatus ita circumuoluantur vt eius adminiſtrādi ratio cum illis conſentiens ſit bona, feliciter omnia contingent: at ſi tempora & res ipſæ cōmutentur, & repugnent cum rerum procuratione, is ſtatim perit: quoniam in agendo rationē illē non mutauit. Nec quiſquam reperitur, qui ea prudentia ſit præditus, vt ſciat cum hac temporum natura vel congruere, vel conſentire: tū quod ab ea, ad quod natura vniuſcuiuſq; impellit, deuiare non poteſt, tum quod non facile ſibi perſuaderi patitur, vt rectum ſit ab ea ratione diſcedere, in qua perpetuo curſu inſiſtens, nunquam non ſecum feliciter ſit actum. Quapropter qui ex circumſpectione agit, is dū tempus adeſt, vt impetu feratur ad agendum, impelli non poteſt: hinc illius caſus erumpit: quod ſi cum temporum & rerum conditione naturam illam lectam commutaſſet, eadem & fortuna perſtitiſſet. Iulius II. Pont. Max. in vnaquaque re, quam ſuſcepiſſet agendam effrenate ſe geſſit, reperitq; & temporum, & rerum ſtatum adeo cum eius agēdi ratione conſentiētem vt

tem vt

tem vt ſemper felicem exitum fuerit cõſequutus. Perpendatur inceptũ illud primũ de expeditione Bononienſi: Ioannes Bentiuolus eius vrbis Princeps adhuc viuebat. Veneti illã expeditionẽ ægre ferebant; inter Hiſpaniarũ æque ac Galliarum Reges de ea re ſermones habebãtur: ipſe tamen ea, qua erat excitus ferocia, præſens ad eam expeditionẽ conficiendũ profect⁹ eſt. Quo motu ſuſpẽſos reddidit, ac ne quid rerum nouarum tentarent, in officio continuit & Hiſpanos, & Venetos: hos quidẽ metu, illos vero ſpe recuperandi totũ regnum Neapolitanũ. Parte alia Galliarum Regẽ ad ſe traxit: qui Rex, cum videret illum iam ad arma paratum, cupiens in ſuam illum amicitiam adiungere, quo facilius Venetos opprimeret, exiſtimauit fieri non poſſe quin illum aperta afficeret iniuria, ſi ſuas ei denegaſſet copias. Iulius itaq; ferox in illo motu ad finem vſq; perduxit, quæ nemo vnquam Pontificum, quacunq; humana prudentia perducere potuiſſet. Nam ſi aliquot profectione ex vrbe Roma protraxiſſet dies, quoad ſcilicet omnia rite fuiſſent decreta & ſancta, vt ſane quiuis Pontificum iudicaſſet faciendum, omnem illius expeditionis felicem ſucceſſum amiſiſſet. Galliarum enim Rex ſexcentas commentus eſſet tergiuerſandi vias, reliqui infinitis pene illum obruiſſent terroribus. Omittam reliquas eius res geſtas, quæ cum his prorſus ſimilitudine quadam cohærent, omnes ex animi voto ei contigerunt. Vitæ au-
tem

tem breuitas impedimento fuit, quo minus quæ iis contraria ſubſequi potuiſſent, experiretur. Nam ſi in ea incidiſſet tempora, quibus accurata conſideratione fuiſſet agendum, eius exitium pariter fuiſſet ſubſequutum. Quādoquidem nunquam ab eo, ad quod ingenio feroci impellebatur, recedendum putaſſet.

Stet itaque ſententia, ſi cum fortunæ viciſſitudine pulchre conſentit hominum obſtinata in procurandis rebus ratio illa, & modus, felices dicentur. Contra, ſi cum illa diſſidet, miſeri ſunt. Satius tamen eſſe iudico ferocem eſſe, quam circumſpectione duci. Fortuna namque fœmina eſt; & vt quis eam ſibi ſubiiciat, neceſſe eſt vt fuſte eam ſubigitet, atque inſtiget. Nemo non videt eam libentius ab iis, qui ardentiores, quam ab illis, qui in agendo frigidi ſunt, pati ſe vinci. Proinde, qua fœmina eſt, ea iuuenum amicitiam amplectitur. Minus enim rerum rationem habent, & ad omnia ſunt ferociores, ſic, vt & in ipſam etiam fidentiori animo imperium exerceant.

CAP. XXVI.

Adhortatio ad Italiam à Barbaris liberandam.

QVamobrem perſpectis omnibus, quæ à nobis ſupra ſunt expoſita, animoque verſanti, nunquid Italiæ temporum curſus talis eſſe nunc videretur, vt nouo aliquo principe ad hono-

honores excitato aliquã adhuc ſubeſſe vim & facultatem oſtẽderetur, qua cuipiam viro, virtute & prudentia præſtanti, occaſionẽ offerret, vt aliqua inter illius gẽtis homines viuẽdi forma per illum cõſtituta, cum ſibi honores: tum Italicæ genti cõmune aliquod afferret emolumentum. Tot tantæq; vtilitates viſæ ſunt mihi & opportunitates concurrere, vt quod aptius hoc extiterit tẽpus, plane ignorem. Atqui (vt dictũ eſt) Moſis virt⁹ vt perſpicua fieret, neceſſe erat Iſraeliticũ populum in Ægypto captiuũ teneri: & vt Cyri magnitudo animi illuſtris eſſet; oportuit Perſas Medorũ ſæuitia premi: ad illuſtrandum item Theſei excellẽtiam, magni referebat Athenienſium gentem vagam offendere, atq; diſperſam. Sic hoc tẽpore, quo Italici ſpiritus virtus aliqua excitata eluceret operæpretiũ erat Italiam eo miſeriarũ redigi, in quo nunc miſerrima iacet: atq; duriori ſeruitio teneri, quam Hebræi, aſperiori ſeruitute premi, quam Perſæ, longius latiuſq; diſpergi, quã Athenieñſes, nullo duce, nullo ordine, flagris cæſa, bonis diſpoliata, in parteis diſciſſa, vndique excuſſa, atq; omne calamitatũ genus perpeſſa. Et quãquam ad hoc vſq; tempus emicuit, qui hanc virtutem nonnihil ſpiraret, ſic vt inde iudicium facile fieri poterat, illum ad eam redimendam à Deo fuiſſe ordinatum, nihilominus perſpectum eſt in ſummo illo ſuarum rerum curſu, quo facto fuerit à fortuna tandem reiectus: ſic, vt ceu ſine vita iacens, expectat, quis ſibi

ſibi dari poſſit, qui ſua vulnera ſanet, atq; Ciſalpinæ Galliæ direptionib. incendiis, vaſtationib. nec non Regni Neapolitani Etruriæque expilationibus, & tributis finem imponat, eaſque plagas curet, quæ iam ex longo tempore, in fiſtuloſum morbum abierunt. Iamq; illam Deũ opt. max precantem cernimus, vt alleget, qui à præſenti Barbarorum immanitate & inſolentia ſe redemptam curet. Perſpicitur etiam, quã pronam quam paratam, quam deniq; expoſitam ſe præbeat, vt ad aliquod vexillum conuolet, illud ſequutura, modo qui illud proferat excitatum videat. Nec hoc quidem tempore quempiam circumſpicit, quem huius redemptionis ducem, authoremque conſtitui poſſe ſperet, quam illuſtrem tuam Medíceorum familiam: ſuarum cum virtutum ſplendore, & fortuna ita euecta ſit, atq; à Deo opt. max. Pontificeq; Reipub. (cuius ipſa nũc principatum tenet) fauore ſit illuſtrata. Idq; illi nõ admodum arduum eſſe poterit, ſi ob oculos eorum virorum, de quibus ſupra mentio facta eſt res geſtas, & vitæ rationem expoſitam habebit. Et licet rari fuerunt, & admirabiles, mortales tamen & ipſi fuerunt, atq; minor hac ſe illis obtulit occaſio. Quæ enim aggreſſi fuerant egregia facta, nec iuſtiora nec faciliora extiterant, nec ipſe Deus ſeſe illis amantiorem quam nobis exhibuit. Hîc iuſtitia ſumma eſt. Nam id bellum eſt iuſtum, quod eſt neceſſarium: & ea arma pietatem redolent, cum nulla alia in re,

quam

quām in illis ſpes omnis vertitur. Hic ſumma rerum diſpoſitio eſt, quæ maxima vbi cernitur, nulla difficultas, quæ magna eſſe poſſit ineſſe videtur, modo inſtituta & legum formam ab iis ducat eſſe petendam, quos tanquam finem, ad quē collimet propoſitos habet. Ad hæc multa extra ordinem etiam ſine exemplo hic adſunt Dei opt. max. ductu, ſingulariter propoſita. Aditus maris patet: nubes viæ ducem ſe præſtitit, petra aquam effudit: manna cælitus effluxit, omnia tandem ad amplitudinem familiæ tuæ conuolant: quod reliquum eſt ſuarum eſt partium: non omnia ſibi agenda aſſumit Deus, ne nobis noſtrum eripiatur arbitrium nec ea pars gloriæ, quæ nobis obuenit.

Non eſt quod quis admiratione ducatur, ſi Italorum, quos ſupra recenſuimus, nemo potuit efficere, quod effectum dari nunc, ab illuſtri tua familia quis ſperare poteſt: tametſi in tot Italiæ conuerſionibus, & bellorum adminiſtrationibus militaris eius virtus extincta eſſe videatur. Quandoquidem id inde adeo factū eſt, quod bellicæ artis priſca illa inſtituta & ordines, illis temporibus minime congruerent, nec quiſquam hactenus prodiit, qui noua ſciret inuenire, quæ conſtitueret. Nihil eſt, quod tantum nominis recens ad honores emergenti homini concilient, quantum nouarum legum conſtitutio, & bellicæ diſciplinæ nouarum rationum adinuentio His enim probe firmatis, & præſtantiā quandam præ ſe ferentib,

auguſtūm

auguſtũ illum, & ſuſpiciẽdum reddunt. In Italia aũt nulla deeſt facultas, quominus quælibet viuẽdi forma introduci poſſit. Hic plurima in mẽbris virtus, modo in iis, qui capita eſſe dicuntur, non deeſſet. Singularia certamina, & qui armis fiunt ſingulares cõgreſſus, tanquam in ſpeculo contemplari licet, quantum Itali cæteris omnibus præſtent viribus, corporis agilitate, & animi præſtantia. Sed tamen cum in aciem prodeundum eſt, nuſquam apparent. Id autem quicquid eſt, totum ex capitum imbecillitate oritur. Qui enim rerum periti ſunt, nemo eſt qui iis parêre velit, rerum & ipſi omnes multarũ vſum ſe tenere arbitrantes. Nec hactenus extitit, qui & virtute & fortuna eo magnitudinis & authoritatis proceſſerit, cui reliqui omnes loco cederent. Hinc fit, vt in tanto temporum curſu, in tot bellis per hos 20. annos elapſos geſtis, nunquam non turpiter exercitus, ſi quando totus ex Italica gente fuiſſet conflatus, de ſe periculum fecerit. Hoc ſane teſtatur primo, quod ad Tarũ flumen geſtum eſt bellum: deinde ad Alexandriam, ad Capuam, Genuam, oppidũ Vailam (quod appellant) Bononiam denique, & Meſtrem. Si itaque ſedet hoc animo illuſtri tuæ familiæ, vt eos viros virtute prę̨ſtantes ſequi velit, qui ſuas prouincias liberarunt: omnium primum illud ducat neceſſarium, tanquam omnium rerum gerendarum fundamentum, domeſticam ac propriam militiam eſſe comparandam. Nam

qui

qui magis iis ſint fidi, magiſue certi ac idonei, profecto non eſt quod quis ſperare poſſit. Et licet ſinguli boni ſint, in vnum tamen coeuntes meliores fient, cum proprium & germanum principem imperantem, ſeque honorantem & conſeruantem, ſibi obtigiſſe intelligant. Quo igitur ab exteris ſe tueatur, permagni refert, vt iis armis ſe inſtruendum comparet. Et quamuis Heluetiorum & Hiſpanorum pedeſtres copiæ terrori multis eſſe videãtur, nihilo ſecius nec ipſa in omnibus reſpondent. Ob id medium ſi quis conſtitueret militiæ ordinem, poſſet non modo illis obſiſti, verum & ſuperandas ſperari. Equitum impetum Hiſpani ſuſtinere non poſſunt: Heluetii vero habent quod timeant peditum copias, quando æque ac ipſi peruicaces ſuis copiis ſeſe in certamine obuiam obſiſterent. Qua in re perſpectum eſt, & re ipſa conſtabit, Hiſpanos Gallicum equitatum ſuſtinere non poſſe, Heluetios autem ab Hiſpanorum pedeſtri exercitu fuiſſe fuſos. Et licet huius poſtremi facti non ita integrum exemplum experientia conſtet, ſpecimen tamen in prælio Rauennate perſpicuum dedit, cum ab Hiſpanorum, & Germanorum (qui & ipſi eundem, quem Heluetii in acie ordinem retinent) pedeſtri exercitu concurſum eſt. Vbi Hiſpanorum copiæ, tum corporis agilitate expeditiores, tum clypeis protecti in aciem irruperant, ſic, vt ſubeuntes conferti agmini prælongas haſtas tuti eos ferirent, ſine vllo quod

afferre poſſent Germani, remedio. Et niſi equitum turmæ in eos impreſſionē feciſſent, ad vnū omnes ferro abſumpſiſſent. Noua igitur inſtitui poſſet militaris diſciplina, poſtquā harū vtraq; natio, oſtenderunt quid cui deeſſet. Quæ noua militādi ratio equitatū ſuſtineat, & peditatū non reformidet. Id aūt non armorum genere, ſed priſcorū ordinum cōmutatione fiet.

Hæc autem inter ea accenſentur, quæ recens ordinata, nouo principi cum exiſtimationem, tum amplitudinē conciliant. Non eſt propterea, quod hæc occaſio è manibus effluat, vt tandem Italia ſuum contempletur redemptorem. Nec facile oratione aſſequi poſſem, quo amore, qua anhela vlciſcendi ſiti, qua fidei conſtantia, qua animi pietate, qua lacrymarum vi excipiēdus ab iis prouinciis eſſet, quæ tantam exterorum illuuiem tamdiu ſuſtinuerint. Quæ portæ illi clauderentur? Qui populi parere recuſarent? Quæ inuidia ſeſe opponeret? Quis ex Italica gente obſequiū illi detrectaret? Non eſt, nō eſt (inquam) cui hic fœtidus barbarorū dominatus nauſeam non faciat. Aggrediatur illuſtris tua familia nobile hoc opus, eo animo, eaq; ſpe, qua omnes res iuſtæ ſuſcipi ſolent, vt ſub eius inſignibus hæc patria nobilitetur, & eius auſpiciis Petrarchæ dictum vere contingat:

Virtus in barbaricum furorem
Arma capiet, nec longum erit belli certamen.
Nam antiqua virtus
In Italicis animis nondum extincta iacet.

AGRIP-

AGRIPPÆ ET MÆCENATIS ORATIONVM ARGVMENTVM,

GÆLIO S. C. Autore.

OCTAVIVS *Cæſar Auguſtus potitus rerum, paceq; per orbem terrarum parta conſilium de armis ponendis, ac Republ. S. P Q. R. reddenda, cum Agrippa & Mæcenate duobus intimis amicis cum quibus arcana omnia communicabat, cepit. At prior Agrippa ei principatum diſſuaſit, & vt Rempublicam Romanis redderet, ſuaſit. Mæcenas autem contra, conſilium de retinendo principatu dedit: ſed ita tamẽ, vt eum optimum principem, non tyrannum eſſe vellet. Cæſar vtriuſque conſilio audito, vtrunq; tum à prudentia, tum ab eloquentia, tum etiam à dicendi libertate cõmendauit: verum Mæcenatis potius, ſiue quod ita ſecum ſtatuiſſet, ſiue eius oratione perſuaſus, conſilium ſecutus eſt, imperiumq; retinuit. Et quanquam Agrippa contrarium conſilium dediſſet, nihilominus tamen ſic ei ſemper fauit, ita illum complexus eſt, ac ſi ipſe eius conſilii, quod ſequebatur, autor extitiſſet. Vt tamen vtriq; ſatisfaceret, vtq; maiore gloria afficeretur, ac principatum ſuum hominum voluntate ac decretis, non vi &*

armis tenere videretur: ſeptimo conſulatu ſuo diſpoſitis in Senatu Senatoribus iis qui ad eã rem apti viderentur. ſe Reipub. imperium velle reddere ſimulauit: atq; id voluit, obtinuit, nam partim metu, partim amore principatũ poſtularunt, atq; ad Imperatoriam maieſtatem accipiendam eum coegerunt. Cum igitur altera oratio ſit cõtra Monarchiam, altera pro Monarchia, ex eo harum orationum vtilitas elucet. Agrippæ quidem oratio breuior eſt, ſed tamen locum nullum prætermittit, ex quo popularis Reipub. dignitas, & principatus incõmoda demonſtrari poſſint. Mæcenatis vero amplior, propterea quod ea pene omnia complectitur, quæ ad optimum principem inſtituendũ requiri poſſe videãtur. Quæ ſi, qui vocantur Principes hodie, vellent attendere atq; exprimere, melius res humanæ haberent. Surget igitur ille Auguſtus in iudicio, vt & regina Auſtri, cum hominibus noſtris, eoſq; condemnabit quod is Mæcenatis prudens conſilium audierit, cum hi audire vocem filii Dei recuſent. Verum his omiſſis, duos ſummos viros de Repub. contrariis ſententiis dicentes, audiamus.

AGRIP-

AGRIPPÆ AD OCTAVIVM CÆS. AVGVSTVM ORATIO, CONTRA MONARCHIAM, EX DIONE lib. 52. Cælio S. C. interprete.

NE mireris Cęſar, me, qui ab iſto tuo principatu tot tantiſq; bonis affici poſſem, tibi hũc ipſum diſſuadere: qui ſi tibi quoq; vtilis & cõmodus futurus eſſet, ipſe eum tibi pariter optarẽ. Verum quando nulla inter principes principumq; amicos ſimilitudo eſt, quod amici quem cupiunt fructũ, à principib. ſine inuidia & periculo percipiunt: in principes autem ipſos tum odia, tũ pericula omnia redundant: exiſtimaui, vt in cæteris rebus, ſic etiam in hac ipſa, me nõ meum proprium commodum, ſed cõmune omniũ potius reſpicere debere. Itaq; animo trãquillo, quæ in hoc principatu continentur, omnia conſideremus. Ac primum in eam partẽ cõuertamus animũ, in quam ratio nos ipſa ducit. Nemo enim eſt, qui hunc dominatũ à nobis expetendum eſſe diceret, niſi ſit nobis vtilis futurus: alioqui aut rebus ſecundis elati, & victoriis inflati videbimur, aut multo ante hoc

regnũ affectaſſe (quanquam patrẽ, & noſtram erga ipſum pietatẽ, cauſati ſumus) aut ſenatũ populumque Romanum nobis propoſuiſſe, non vt eos ab inſidiatoribus ipſorum vindicaremus, ſed vt in ſeruitutẽ adduceremus: quod quidem vtrumq; vituperabile eſt. Nam quis animaduertens nos aliud clauſum in pectore, aliud prõptum in lingua habere, non indignaretur? Quis non maiore nos odio nunc proſequeretur, quam ſi ab initio cupiditatẽ noſtram præ nobis tuliſſemus, & ad principatũ palam aſpiraſſemus? audere enim per vim aliquid agere, quamuis iniuſtũ videatur, tamen naturæ hominis conſentaneum eſſe creditur: quod, quiſquis ſe aliqua in re alicui præſtare atq; antecellere ſtudet, etiam plura habere, eo cui præſtare vult, cupit. Quod ſi ei proſpere cedit, fortunæ potentiæ fertur acceptum: ſin contrarium euenit, fortunæ inconſtantiæ totum adſcribitur. Qui autem eiuſmodi quippiam per fraudes & dolos machinatur, is primum homo doloſus, & varius, & nequam habetur: quibus vitiis te implicatum eſſe, etiamſi totius orbis imperium conſequerere, quemquam vel dicere, vel ſentire te nullo modo velle, mihi ipſe perſuadeo. Deinde ſi res ei ſucceſſit, iniuſtum lucrum feciſſe videtur: ſin minus, merito tibi omnia mala accidiſſe mortales exiſtimabunt. Quæ quanquam ita ſint, tamen aliquis vitio nobis verteret, quod tametſi initio nihil de principatu cogitaſſemus, nunc tamen illum
optare-

optaremus. Longe .n. maiore is vituperatione dignus eſt, qui præſenti fortuna vincitur, nec ſe continere, nec moderatæ fortunæ bonis vti poteſt, quàm qui in rebus aduerſis quempiam afficit iniuria. Homines enim ſæpenumero calamitatibus, non voluntate, ad peccandum, atque ad propriam commoditatem perſequendam impelluntur: illi vero voluntate ac propoſito contra vtilitatem incontinentes ſunt. Quis vero cogitaret, eos recte aliis imperaturos, aut in aduerſa fortuna conſtantes fore, qui nec vlla animi ſimplicitate præditi ſunt, nec recte munera, quib. aucti ſunt, metiri poſſunt? Nos igitur, qui nihil horum ſuſtinuimus, quiq; nihil præter rationē facere cupimus: ſed, quod optimum eſſe videatur, ſequuturi ſumus, de hoc ipſo conſilium capiemus. Libere tecū agam: neque enim aliter quicquam poſſem dicere. Eum enim te eſſe noui, qui mendaciis & aſſentatione audiendis minime capiaris. Iuris æquabilitas, & nomen habet ſanctiſſimum, & opera iuſtiſſima. An non æquum eſt, vt qui eiuſdem & naturæ & nationis ſunt, atque iiſdem & moribus & legibus educati, quique communem corporum animorumque vſum patriæ conferunt, alia etiam communia habeant? Neque enim decet alterum anteponi alteri, niſi propter virtutem: quod par naſcendi conditio, parem quoq; diſtributionē deſiderat: quā ſi conſequitur, gaudet: ſin minus, dolorem capit. Ac cum humanū genus à diis originē habe-

at,atque ad eos redituru͂ ſit, ſurſum ſpectat, nec ſemper vni homini ſubeſſe vult: nec ferre poteſt,vt laborum, periculorum, impenſarum particeps ſit, à præmiis autē & vtilitatibus excludatur. Ac tametſi huiuſmodi ferre cogatur cum odit qui vim affert,eumque quacunq; occaſione vlciſcitur. Omnes enim homines principatus cupiditate tenentur: idcirco ex parte dominatum patiuntur, nec tamen opprimi ſe ſuſtinent, atq; ob id etiam iidem ipſi alios opprimere non coguntur, gaudentq; iis honoribus qui ab æqualib. ipſorum eis tribuūtur pœnas etiā laudant,quæ legib. inferuntur. Hoc igitur rerum ſtatu, bona & mala eſſe cōmunia arbitrantes, ciuium neminem lædi volunt, eiſque optima quæq; ſemper optāt. Quod ſi quis aliqua virtute præditus eſt, ipſemet eam & libenter oſtendit, & alacriter exercet. Si vero in alio eam elucere cernit, intrepide fouet,augere ſtudet,& magnifice prædicat. Quod ſi quis improbus ſit,eū omnes odere:eius vero qui malis premitur,omnes miſerentur, damnū & ignominiam quæ eorum cauſa accipit ciuitas: communia arbitrantur. Hæc popularis ſtatus forma eſt. At in tyrannide omnia cōtraria inueniuntur. Sed quid opus eſt plurib. agere? In ſumma,nemo eſt qui in ſe aliquid præclarū eſſe videri velit,quoniam ei omnes fere domini eā ob rem inimici ſunt: mores principis, legem vitæ ſuæ omnes faciunt: ac ꝙ ſine periculo ſuperare ſe poſſe cogitant, in eo elaborant, qua ratione in-

ne inducti, plerique omnes priuatis ſuis vtilitatibus ſtudent: cęteros omnes odere, eorumq; felicitatem in propriis damnis, calamitatem vero in commodis ponunt. Quæ cum ita ſe habeant, cur ad principatum appetendum moueare, non video: quippe qui præterquam quod populis moleſtus eſt, tibi quidem multo moleſtior ſit futurus. Nonne vides Vrbem, eiuſque res adhuc perturbaras eſſe? ac difficile fore populum noſtrum, tot iam annos in libertate verſantem diſſoluere: neque minus difficile ſocios & vectigales noſtros, quorum quidam olim iã ſuis legibus vtuntur, alii à nobis ipſis libertate donati ſunt, in ſeruitutem redigere: cum præſertim tot circa nos hoſtes habeamus? Atque vt ab eo quod primum, & breuiſſimum eſt, exordiar, multa tibi quacũq; ratione pecunia inuenienda erit: quod præſentes facultates cũ ad alias res, tum maxime ad alẽdos exercitus ſatis eſſe nullo modo poſſint. Quæ difficultas quãquam in populari ſtatu etiam inuenitur: quod nulla reſpublica ſine ſumptu eſſe poſſit: tamen in eo ſtatu plerique multa libenter conferunt, quod quidem maiorum honorum cupiditate factitant, ex eo digna præmia capientes. Quod ſi viritim neceſſaria tributa exiguntur, ſibi ipſi in eo ſatisfaciunt, feruntq; non grauate, vt qui propter propriam vtilitatem pendant. In principatu autem, omnes æquum exiſtimant principem, vtpote opibus affluentem, ſumptum omnem ſuſtinere: eius facultates diligenter

inquirentes, at non pariter ſumptuum rationes ſubducentes. Itaq; inuite priuatim ſinguli quid quam conferunt: ſed nec libenter tributis cõmunibus aſſentiuntur. Nam illud nemo faceret; ne ſe diuitem eſſe proderet: nec etiam principi vtile eſſet, ſi faceret: quod ſtatim is propter opinionem, quam obtineret popularis, ſuperbia elatus, nouas res agitare ſtuderet: alterum vero, nimirum in commune conferre tributa, multis graue & moleſtum eſt: præſertim cum illi detrimentum, alii emolumentum capiant. In ſtatu enim populari, qui tributũ pendunt, magna ex parte militiæ nauant operam: ex qua rurſum eadem pecunia quodam modo in eorum redit manus. At in vnius principatu, plerunq; alii ſunt qui terram colunt, qui nauigant, qui Remp. gerunt, à quibus magna pecuniæ pars extorquetur: alii vero qui bella gerunt & prœmia accipiunt. Hoc igitur vnum ex iis eſt, quæ tibi negotium faceſſent. Alterum eſt, quod exponam. Qui ſcelus concipit, eum puniri oportet: bona enim hominum pars caſtigari nec obiurgatione, nec exẽplis poſſunt: ſed omnino aut ignominia, aut exilio, aut morte mulctandi ſunt, quæ in tanto imperio tantaque hominum multitudine, ac præſertim in Reipublic. mutatione ſolẽt accidere. Hi vero ſontes, ſi eos aliis iudiciis tradideris, abſoluentur, maxime ſi ex iis fuerint, qui tibi infenſi eſſe credantur: tunc enim iudices ſe potentes eſſe putant, ſi quando contra principis ſententiam iu-

am iudicent: ſi qui vero condemnabuntur, tuo impulſu eam calamitatem ſuſtinere videbuntur. Sin ipſe iudex eris, te in æquales tuos multos animaduertere neceſſe erit. Quæ res ab hominis felicitate aliena eſt, videbereq; prorſus à nonnullis ira potius quam æquitate pœnas exigere. Qui namque vim poſſunt afferre, à nemine æqua iudicia facere putantur: exiſtimant enim omnes, eos imaginem atque vmbram tantum Reipublic. præ ſe ferre, ac legitimorum prætextu iudiciorum ſuàs explere libidines. Hæc igitur in vnius dominatu accidũt. In populari autem adminiſtratione ſi quis aliquod ſcelus priuatim concepiſſe arguitur, is etiam ad priuatos iudices cauſam dicit. Sin publice peccauit, etiam ex ſimilibus ei iudices, quos tulit ſors proponuntur: quo fit, vt quicquid accidit, facilius feratur: quod homines iudicis nec potentia nec gratia coactum quicquam ſe ſuſtinere arbitrentur. Deinde præter eos qui alteri iniuriam faciunt, plerique aut genere, aut opibus, aut alia quauis re elati, quamuis in alios improbi non ſint, tamen vnius potentiæ aduerſantur. Nemo autem qui huiuſmodi homines creſcere ſinit, tutus poteſt viuere: nec ſi eos coercere velit, id iure poteſt. Quonam igitur pacto huiuſmodi hominibus vtere? quomodo illos tractabis? Nam ſi ſtirpem illorum delebis, ſi opes minueris, eorumque altitudinem depreſſeris, nullam gratiam apud tuos tibi conciliabis. Nam qui

amari poſſis, cum nemini nec bene naſci, nec iure diuitias acquirere, nec fortẽ fieri, nec magnanimum, nec ſapientem liceat? Quod ſi hæc creſcere ſiueris, poſt haud facile eis vti poteris. Si namque ſolus & Rempub. & quæ ad bellum pertinent adminiſtrare poſſes, nec vllo collega aut adiutore vlla in re opus haberes, alia eſſet ratio. Nunc autem omnino tibi multis ſociis in eis adminiſtrandis opus eſt, in tanta præſertim mundi portione: parque omnino eſt, vt illi ipſi fortes & ſapientes ſint. Itaque ſi in horum manus exercitus & imperia tradideris, an non te cum Rep. in extremum periculum conieceris? fieri enim non poteſt, vt inſignis aliquis & magnus vir ſit, quin idem excellat audacia: nec infima ſeruilique conditione quiſquam fere magnanimus eſſe poteſt. Vbi autem quis audere cœpit, illico in eo libertatis cupiditas odiumque principatus innaſcitur. Sin vero his nihil credideris, maluerisque vulgaribus vti hominibus, ſtatim in aliorum odium incurres, quod eis fidere nullo modo videare. Præterea hoc pacto in rebus maximis cito offenderes. Quid enim recte homo imperitus atque abiectæ fortunæ faceret? à quo hoſte non contemneretur? Quis ſociorum ei parêre vellet? Quis miles tali homini ſubeſſe non indignaretur? Sed nihil opus mihi omnia mala enumerare, cum tibi notiſſima ſint, quæ ex eo ſolent euenire. Illud tantum neceſſario dicam: ſi huiuſmodi homo

nihil

nihil recte gereret, tibi id maius quam hoſtibus afferret detrimentum: ſin quod opus eſt faceret, ſuperbia, propter ignorantiam ſuam inflatus, poſt tibi terrorem incuteret. In populari autem Repub. nihil tale inuenitur: ſed quo ditiores & fortiores ſunt, eo ſunt honoris appetentiores: idcirco augent ciuitatem, atque cum in eos ipſos, tum in ciuitatem vtilitas cum lætitia redundat: niſi quis ad tyrannidem ſpectar: tunc enim ſeuere in eam animaduertitur. Hæc autem ita ſe habere, ac multorum adminiſtrationem vnius potentiæ anteponendam eſſe, Græciæ demonſtratur exemplis. Nam dum vnius nutu omnia gerebantur, nunquam magnas res geſſerunt: poſtea vero quam in illam alteram popularem poteſtatem deuenerunt, clariſſimi euaſerunt. Idem quoque aliorum exemplis demonſtrari poteſt: quorum quidam ſub tyrannis degentes, ſemper ſeruiunt, ſemperque ſuis dominis inſidiantur. Quidā vero annuos, aut paulo diuturniores magiſtratus habentes, in libertate legibus vtentes propriis, perſeuerant. Sed quid externis exemplis vtor, cum domeſticis abundemus? Nos enim Romani, cum priore dominatu fracti eſſemus, poſtquam multa aſpera ſuſtinuiſſemus, in libertatis deſiderium venimus: quam vbi fuimus conſecuti, ad hanc magnitudinem nullis aliis quam Reipublic. freti bonis, progreſſi ſumus. Senatus enim primum cenſebat, poſt populus iubebat: exercitus præ-

ſto erat, gloriæ cupidi Imperatores: quarum rerum nulla in vnius dominatu ſimilis reperietur. Has quidem ob cauſas tantopere maiores noſtri odere, vt eum dominatum execrabilem & deteſtandum eſſe ſanxerint. Atque vt hæc miſſa faciamus, ſi de his quæ ad te pertinent, loqui volumus, qui tot tantiſque rebus dies ac noctes gubernandis durare: quod ſi etiam bona valetudine non fueris, qui ſatis eſſe poteris? quo autem hominis naturæ conſentaneo bono frui? His autem priuatus bonis, quonam pacto beatus eris? & quanam re oblectari poſſis? quando vero ſine magna moleſtia futurus? Qui enim tam amplum habet imperium, eum multarum rerum curam metumque habere, pauciſſima vero quæ oblectent ſentire neceſſe eſt: ſemperque omni in loco moleſtiſſimas res videre & audire, facere & pati. Quas ob res quoſdam Græcos & Barbaros, ſibi oblatos principatus reſpuiſſe arbitror. Hæc igitur proſpiciẽs, delibera priuſquam ingrediare. Nam vituperabile eſt, ſemel ingreſſum pedẽ referre: imo fieri non poteſt, vt qui ſemel in eo immerſus eſt, emergat. Vide ne te fallat amplitudo poteſtatis, poſſeſſionum copia, multitudo ſtipatorum, ſeruorum turba. Qui enim multũ poſſunt, multum quoq; habent negotii: & qui multa poſſident, multum ſumptum faciant neceſſe eſt. Stipatorum vero caterua, propter inſidiatorum multitudinem reperta fuit: aſſentatores citius homini exitii cauſa erunt,

quam ſalutis. Haſce igitur ob res, nemo quidẽ q ſapiat, fieri Princeps cupiat. Quod ſi quis imperium expetendum putet, quod in eo opes ſint, quod quoſdam ſeruare poſſit, multaque bona facere, etiam mala, ſi ei videatur: hic in magno errore, verſatur. Nam improbum eſſe, aliis nocere, quam ſit diis hominibuſq; inuiſum, quamq; periculoſum, nihil attinet dicere, quod nec tu talis es: nec vt talia poſſes, eligeres principatum. Nec mihi nunc propoſitum eſt dicere, quanta mala is faceret, qui nõ iuſte vellet dominari: ſed potius, quæ faciẽda & patienda ſunt etiam eis, qui recte poteſtate vterẽtur. Ad id autem quod dicitur, poſſe in eo magna mortalibus bona conferri: fateor, hoc eſſe deſiderabile. Sed cũ in priuato homine eſt, tũ honeſta, laudabilis, glorioſa & ſecura res eſt: at in vnius dominatu ea res non eſt par aliis, quæ in ea ſunt, malis, adeo vt propter id ea mala eligantur, cum præſertim eius beneficentiæ fructus in alios, malorum vero dolor in eũ redundaturus ſit. Non eſt præterea ea res tam facilis, quam alii putant: quod vnus omnibus egentibus explendis ſatis eſſe non poſſit: qui enim ſe dignos ducunt, qui ab eo beneficium accipiant ii fere omnes mortales ſunt, etiamſi nullum ab eo beneficium promeriti fuerint: omnes etenim homines natura ſibi placent, voluntque ab eo qui poteſt, beneficium accipere. Verum quæ dari poſſunt, honores videlicet, ac dignitates, atque interdum etiam pecuniæ, pauciſſima

ſunt

ſunt, ſi cum tanta hominum multitudine comparentur. Quod cum ita ſit, plus odii ab iis qui cupita conſequi non poſſent, conſequeretur, quā beneuolentiæ ab eis qui ea obtinerent. Hi enim quaſi debita accipiant, ſe haud ſane magnam gratiam ei qui beneficium dedit debere arbitrantur: quaſi nihil pręter ſpem ſuam inuenerint. Prætereà tardi ad gratias agēdas ſunt, ne ob id beneficiis acceptis indigni videantur. Qui vero quod cupiebant conſequi nō potuerunt, moleſtiam duabus de cauſis accipiūt. Primum, quod ſe priuari putant re propria & ſua: (omnes enim ſuum eſſe, quod cupiunt exiſtimant) deinde quod ſi patienter repulſam ferūt ſe ipſi eo beneficio indignos eſſe videntur deputare: quod qui iuſte huiuſmodi res diſtribuit, cuiuſq; merita diligenter videtur expendiſſe: & alios honorare, alios contemnere: idcirco ob eius iudicium aliis ſuperbia, aliis dolor, vel ex ipſorum conſcientia accreſcit. Quod ſi quis hoc metuens, ſine delectu & modo ea vellet diſtribuere, erraret omnino: quoniam improbi præter meritum honoribus affecti, deteriores fierent, ſe aut laudari quaſi boni eſſent, aut deliniri, quaſi formidabiles, arbitrati: boni vero nihilo plus quam illi accipientes, ſed ſe illis æquari cernentes, magis dolerent ob eam æquationem, quam gauderent, quod aliquod beneficium eſſent conſecuti. Quamobrem rerum meliorum vſum relinquerent, ac ſeſe potius deterioribus applicarent: quo fieret,

vt ex honoribus qui eos conferrent, aliquẽ fructum non perciperent: & qui acciperent, deteriores efficerentur. Itaq; quod pleriſq; in principatu placeret, id factu eſſet difficillimum. Hæc igitur atque alia, quæ paulo ante commemoraui tecum reputans, dum licet, ſapito: ac populo arma, nationes, magiſtratus, pecuniamq; reſtituito: quod quidem ſi nunc volens atq; vltro feceris, omnes mortales gloria ſuperabis, eriſque tutiſſimus: ſin, dum vis aliqua tibi afferatur expectaueris, forſitan vna cum ignominia aliquid mali ſuſtinebis. Exẽpla ſumere potes à Mario & Sylla & Metello & Pompeio, qui initio rerum potiti, regnare noluerunt: ex quo nihil mali ſuſtinuerunt. At Cinna, & Strabo, & alter Marius & Sertorius & ipſe Pompeius, poſt regnandi cupiditate incenſi, male perierunt. Difficile enim eſt, hanc ciuitatem, quæ tot annos libera fuit, quæque tot mortalibus imperitauit, nunc alicui ſubeſſe velle. Camillum maiores noſtri, quod albis equis in triumpho vſus eſſet, relegarunt. Scipionem cum multum creuiſſe viderent euerterunt. Patrem tuum propter affectati regni quandam ſuſpicionem, quã miſere mulctauerint, recordare. Atqui nulli vnquam his viris præſtantiores fuerunt. Haud tamen ſuadeo, ita ſimpliciter imperium deponas: ſed vt prius omnibus populi vtilitatibus proſpicias: decretiſque ac legibus, Syllæ exemplo quod opportunum videbitur, conſtituas. Nam tametſi poſt illud tempus ple-

ræq;

ræque abrogatæ fuerunt, maior tamen earum pars, eaq; melior adhuc viget. Nec mihi dicas, iterum ſeditiones orituras, ne tibi reſpondeam, multo citius tyrannide preſſos res nouas moli-turos. Quod ſi omnia quæ quamque rem ſequi ſolent, reputare voluerimus, ſine vlla ratione plus metuemus diſcordias, quæ ex populari re-publ. exiſtunt, quam quæ ex vnius dominatu ſolent euenire: de quarum magnitudine nihil dicere tentaui, ne rem per ſe tam aperte vitu-perabilem videar vituperare velle. Sed eam talem eſſe, illud vnum ſatis arguit, quod ea eſt eius natura, vt vel bonos viros in improbos conuertat.

FINIS.

In fine huius orationis, aut nihil, aut parum deeſſe videtur, in ſequẽti, principium omnino deſideratur.

MÆCE-

MÆCENATIS ORATIO PRO MONARCHIA, AD CÆS. AVGVSTVM, EX DIONIS LIB. LII. CÆLIO S. C. interprete.

SI tibi, Auguſte Cæſar, patria chara eſt pro qua tot bella geſſiſti, & pro qua vitam impendere non dubitares: eam componere, atq; in meliorem formam reuocare ſtude. Libertas.n.illa loquendi, faciendiq; quod quiſq; velit, ſi eam tu in viris ſapientibus cogites, ex ea in reliquos omnes redundat vtilitas: ſin in ſtultis, calamitas ad omnes permanat. Itaque qui talibus hanc poteſtatem facit, gladium puero & furioſo tradit: qui vero bonis & ſapientibus, præter alia bona etiam illud conſequitur, vt improbos vel inuitos conſeruet. Quamobrem æquum & iuſtum arbitror, vt non nominum magnificentiam ſpectes, ſed quod ex illis euenire ſolet peruidens, populi refrenes audaciam, & gubernacula Reipublicæ ipſe cum aliis optimatibus tractes: vt qui ſapientiſſimi ſunt, conſilium dent: qui rei militaris ſcientiam habent, ordines ducant: qui vero robuſtiſſimi & egentiſſimi, pugnent, & ſtipendia capiant. Nam ſi ita fiat, quiſque ſuum mu-

um munus alacriter obibit: hacq; mutua vtilitate fiet, vt nemo egeſtatem ſentiat: atque hac ratione verum populi principatum ſecuramq; libertatem obtinebunt. Illa namque imperitæ multitudinis libertas, duriſſima fortium virorum ſeruitus eſt, atque vtriſque affert exitium: hæc autem, de qua loquor, quæ in honoribus ſemper virtutem anteponit, quæ cuiq; diſtribuit pro dignitate cuiuſque, eos omnes pariter qui ea vtuntur, beatos facit. Ne credas me tibi ſuadere velle, vt hunc populum, huncq; Senatũ ſeruitute premas (hoc enim nunquam aut ego dicere, aut tu poſſes facere) ſed hæc cum tibi tum Reipub. vtilia forent, vt ſcilicet cum viris præſtantibus quæ agenda ſunt (multitudine contradicere aut aduerſari non audente) ordinares: vt bella noſtris conſiliis diſponeres: vt cęteri parerent: vt magiſtratuum creandorum poteſtas penes nos eſſet: vt de præmiis & pœnis nos ſtatueremus: quo protinus lex eſſet, quicquid tibi ac tuis æqualibus placeret: vt bella clam atque in tempore ſuſciperentur: vt qui aliquod munus gerere deberẽt, hi non ſortitione, aut ambitione, ſed virtutis habita ratione legerentur: vt ſine inuidia bonis honos haberetur, & improbi ſine ſeditione plecterentur. Hoc enim pacto negotia optime diſponi poſſent, ſi nec ad populum referrentur, nec aperte tractarentur, nec cohortationibus committerentur, nec ambitione periclitarentur. Ita bonis præſentibus ſine vlla moleſtia frui poſſemus

mus,neque bella periculoſa, neque ſeditiones iniuſtas faceremus : quæ omnia in populari Republ. ſunt: quod potentiores principatum appetentes tenuiores conducant, omniaq; cõfundant. Quorum multa huiuſmodi apud nos factitata ſunt:nec vlla præterea ratione his mederi poſſumus. Atque huius rei argumentum eſt,quod iamdudum decertamus , atque inter nos diſſidemus. Huius autẽ rei cauſa eſt, multitudo hominum, negociorum magnitudo. Illi enim cum multi ac inter ſe diuerſi natura, & ſanguine ſint,ſtudiis quoque & deſideriis variis feruntur: quæ iam eo proceſſere vt difficilime regi queant. Hæc autem in hũc modum ſe habere,ex iis quæ facta ſunt, demonſtratur. Nam dum pauci fuimus, nec dum magnopere ſupra finitimos noſtros creueramus, Rempub. præclare gerebamus,ac totam fere Italiam ſubieceramus. Poſtea vero quam extra eam profecti in multa continentis & inſularum loca tranſiuimus, totumque mare, totamque terram nomine &potentia noſtra impleuimus,nullis bonis frui potuimus : ſed domi primum & intra muros diſſidere cœpimus,poſt etiã hunc morbum in exercitus tranſtulimus. Quibus de cauſis ciuitas noſtra inſtar nauis variis gentib. oneratæ, magnaq; tempeſtate d-u ſine gubernatore agitatæ: nunc fluctibus fertur, modo hac, modo illac inclinãs, vt quæ nullo clauo gubernatur. Ne igitur illã in hac tẽpeſtate cõtempſeris (quam enim onerata ſit, vides) nec vt frangatur

gatur permittere: putris enim eſt, nec diu ſuperſtes eſſe poterit. Sed quando dii eius miſerti, te illi iudicem & principem præfecerunt, ne deſere patriam: vt quæ nunc aliquantum reſpirat, in poſterum etiam per te ſecura perſiſtat. Meũ hoc conſilium, quo tibi principatum capeſſendum eſſe ſuadeo, bonum eſſe te multo ante cognouiſſe exiſtimo. Quod cum ita ſit, capeſſe: ſiue vt melius dicam, ne deſere hunc principatum. Etenim non de aliqua re capienda nunc deliberamus, ſed potius de non amittenda: ac vt ne iterum in periculum incidamus. Nam quis tibi vnquam ignoſcet, ſi Remp. in populi aut alterius, vt ante fuit, reliqueris manu? cum multi à te vexati fuerint, qui omnes ferme principatus cupidi ſunt: quorũ nemo erit, qui non propterea quæ abs te facta ſunt, vlciſci velit, quiq; te aduerſarium è medio tollere non ſtudeat. Exemplo tibi Pompeius eſſe poteſt, qui amiſſa poteſtate, ſpretus & proditus fuit: & ob id cum recuperare eam non poſſet, interemptus eſt: & Cæſar pater tuus, hoc ipſum facere cum vellet cæſus fuit. Quin & Marius & Sylla, eandem niſi ante fuiſſent mortui, calamitatem ſuſtinuiſſent. Quanquam ſunt qui dicant, Syllam hoc ipſum veritum anteuertiſſe, ſibiq; manus attuliſſe. Ipſo aũt viuo, multa eius decreta iam diſſolui cœperant. Itaq; multos Sertorios, Brutos & Caſſios te inuenturum puta. Hæc igitur cum videas, ac per te reliqua omnia reputes: ne te vna cum patria velis prodere,

dere, ne callide dominatum appetere videare. Nam primum etiamſi quis hoc de te ſuſpicaretur, huiuſmodi deſideriũ à natura humana alienum non eſt: honeſtaq; ſunt pro huiuſmodi re pericula. Præterea quis, quæ te in hæc negotia adduxit, neceſſitatẽ non agnoſcit? in qua ſi qua culpa eſt, merito iis aſcribi poteſt, qui patrem tuum necauerunt: quem niſi tam iniuſte & miſerabiliter trucidaſſent, tu nec arma ſumpſiſſes, nec legiones congregaſſes, nec cum Lepido & Antonio cõſenſiſſes, nec eos ipſos vltus eſſes. Ac nemo eſt, qui hæc iure & recte facta eſſe non agnoſcat. Quod ſi qua in re error commiſſus eſt, nos eum corrigere poſſumus. Quamobrẽ cum noſtra, tum vero ciuitatis cauſa fortunam quæ tibi principatum dedit, ſequamur, eique gratias agamus. Illa enim non modo domeſticis nos malis expleuit, verum præterea huius Reipub. conſtitutionem in tuo conſtituit arbitrio: vt te eã, vt par eſt, gubernante, omnes mortales agnoſcant præterita facta: & male ab improbis hominibus adminiſtratam fuiſſe, te vero bonum virum eſſe. Neque te terruerit imperii magnitudo: nam quanto maius eſt, tanto maiora in eo ſunt ad id conſeruandum bona. Multo enim facilius eſt, rem quampiam conſeruare, quam acquirere: quod in acquirẽdis bonis labores & pericula ſunt adeunda, at in præſentib. conſeruandis vel exigua cura abunde eſt. Nec etiam timueris, quin ſecure in eo victurus ſis, boniſque humanis omnibus vſurus,

rus, præſertim ſi omnia voles, vt tibi iam dicã, conſtituere. Quod ſi hac de re paulo copioſius verba fecero, tibi longus videri non debebo. Id enim non dilatandæ orationis cauſa faciam, ſed vt perſpicue intelligas, facile eſſe viro ſapiẽti, recte & ſine periculo imperare. Primum igitur omnium opus eſſe cenſeo, eos qui in Senatu ſunt, inquiras atq; diſcernas. Quidam enim indigni lecti in eum ſunt. Hi aũt in quibus aliqua virtus elucet, erunt retinendi, reliqui dimittendi. Nemo autem bonus propter egeſtatem ſenatu mouendus: ſed potius ei danda pecunia eſt, aliaque neceſſaria ſuppeditanda. In locum eorum qui moti fuerunt, generoſiores, meliores, & ditiores introducendi: legendiq; non modo ex Italiæ locis, verum etiam ſociorum & ſtipendiariorum. Hoc enim pacto multos adiutores habebis, & fortibus viris eris munitus, qui in ſingulis erunt nationibus. Itaq; illæ nullam nouitatem illuſtrem facient: qui vero in eis primarii erunt, te, quaſi tecum imperii participes, amabunt. Id ipſum etiam in equitibus faciendum eſt, quod qui ſanguine ſecundi quocunque in loco ſunt, itemq; virtute & opibus, ii in ordinem equeſtrem adlegendi: tot, quot tibi videbitur, introductis, nulla numeri ipſorum habita ratione. Nã quo plures fortes viri tecum erunt, eo facilius omnia adminiſtrabis: quo pacto tributariis perſuadebis, te eis nõ quaſi ſeruis, aut inferioribus nobis vti: ſed tecum ipſis, vt alia bona ſic etiam principatum com-

communicare, vt eum ipſi tanquam communem conſeruent. Atq; ego hoc conſilium tanti facio, vt te hortter, cum eis omnibus communices Rēpub. vt quoniam ipſi non æqualiter eius ſunt participes, bonam poſt partem capiant, tāquam in eadem noſtra ciuitate habitent: hanc noſtram vere vrbem & ciuitatē eſſe exiſtimantes, ſuas vero villas & agros eſſe. Sed de hiſce rebus deinceps accuratius, quid agendum ſit, deliberabimus, ne eis omnia ſimul concedamus. In equeſtrem autem ordinem XVIII annos natos adoleſcētes legito, quod in hac ætate multũ animi alacritas, bonaq; corporis habitudo ſeſe proferat: in Senatum vero annos quinq; & viginti. Nam qui non vituperandum & periculoſum eſt, vt nos qui ante hanc ætatem rerum domeſticarum curam nulli committendā eſſe ducimus, Reſpublicas iuniorib. committamus? Quæſtores, Ædiles, Tribuni XXX. annorũ, Prętores creantor. Hos enim magiſtratus patriæ conſuetudinis tantum memoria, atq; etiam ne totam Reip. formam commutaſſe videare, vna cum Conſulatu à te confirmandos cenſeo. Hos aũt penes te ſolum eligēdi poteſtas eſto: nō penes multitudinem & populum ꝙ diſcordes inter ſe eſſent, nec in Senatus arbitrio: diſcreparēt enim ſententiis: nolo tamen veterem illam horum magiſtratuum poteſtatem retineri, ne rurſum in eaſdem contentiones incidamus: ſed volo te dignitatē ſolum conſeruare: tantumq; de poteſtate detrahere, vt tamē nihil de honore

diminuas, ne, qui nouis reb. ſtudent, quicquam moliri queāt. Quod quidem effeceris, ſi præte reliquas cautiones, eos in Vrbem reduxeris, magiſtratus tempore arma eis ademeris: idque non ſtatim, ſed temporis progreſſu, quantum cuique ſatis eſſe videatur. Hoc enim pacto, ne etiam vlli exercitibus præfecti, nominis ſui altitudine elati, noui quicquam molientur. Itaque in vita priuata aliquandiu commorati, mitescent: qui vero ad eam pertinebunt, conciones habento: omneſq; iudicandi, magiſtratus popularis tempore cauſas, præter capitales, poteſtas eſto. Volo enim te iudices partim ex ſenatoribus, partim ex equitibus legere: ſed omnis ſumma ſita in illis ſit. Præfectus Vrbis ex præſtātiſſimis creetur, atq; ex illis qui, quæ ad Rempublicam pertinent, omnia tractauerit. Id autem non vt is præfectus ſit, tum Magiſtri equitum extra Vrbem ſunt: ſed vt partim reliqua omnia vrbana curet; partim cauſas ad alios magiſtratus reiectas, vt ante dixi, ſine appellatione cognoſcat. Iudicet etiam in Vrbe cauſas capitales præter quorundam, de quibus dicam, & extra Vrbem, vſque ad ſeptingenta & quinquaginta ſtadia. Alius quoq; eiuſdem conditionis hominum legatur, cuius munus ſit de ſtirpe, opibus & moribus ſenatorum atq; equitum inquirere & inueſtigare: iſq; eos errores corrigat, qui legibus non vindicantur, qui multorum magnorumque cauſa malorum eſſent, ſi contemnerentur. In rebus autem grauioribus te conſulat.
H

Hoc autem munus ſenatori, ac potius optimo cuique, ſecundum Vrbis præfectum, quam ex equeſtri ordine cuiquam, demandetur: iſque à ua cenſura appelletur. Te enim omnino Cenſorio muneri præfectum eſſe, neceſſarium eſt: ex quo is Subcenſor nominetur. Sint vero duo, qui per totam vitam hoſce magiſtratus gerant, niſi forte eorũ alter deterior fieret: aut morbo, aut ſenio deficeret. Et quanquam hi magiſtratus diuturni ſunt, tamen nullum ex eo incommodum ſequetur: cum præſertim alter inermis ſit, alter paucis militibus ſtipatus: cumque bona temporis parte in oculis tuis verſaturi ſunt. Præterea in quenquam inſurgere non auderent, ſuam debilitatem, aliorum vero quorundam potentiam agnoſcentes. His porro certum ſtipendium, cum propter ipſorum ocium, tũ propter horum dignitatem, aſſignari debet. Hoc meum conſilium eſt. Sed Prætores, antequam præturam capiant, magiſtratum aliquem inter vectigales populos, quos dicam, tenuiſſe oportet. Primo atque iterum ſint Proprætores: deinde Conſules, ſi ſe bene geſſerint, creẽtur: poſt ad maiores dignitates admoueantur. Ita enim res conſtituas, conſulo: Italiam omnem, quæ ab Vrbe vltra ſeptingenta quinquaginta ſtadia diſtat, omneſque reliquas partes quæ in inſulis & continenti ſunt, quæ quidem nobiſcum conſentiunt, in gentes & nationes diſtribuito, eas præſertim in ciuitates, quæ ab vno idoneo viro gubernari poſſunt:

ibiq; milites aliquot cōſtituito præfectos item in ſingulis locis. Vnum mitto ex iis qui Cōſules fuerint: duoſq; qui præturam geſſerint, vnū, qui paulo ante ex Vrbe ſit egreſſus, cui cura priuatarū rerum apparatuſq; neceſſariarum incūbat: alter ex iis qui hoc geſſerint munus, cui res vrbanæ curæ erunt: idemq; militum præfectus eſto, præterquam in publicis & capitalib. cauſis. Id enim præfecti conſularis tantum eſt munus. In his Centuriones quoque priuatoſque viros, qui primarii apud vnumquemque eorum erunt, excipio: huiuſmodi enim viros vllius alterius iudicio ſubeſſe non patiere: ne eos ita timeant, vt quicquam vnquam contra te faciant. Quod autem dixi, oportere te militibus præficere vnum ex iis qui Prætores fuerint, eius generis eſt, vt ſi pauci milites in præſidiis externis, ſiue in aliqua vrbium fuerint, recte id fiat: ſin vero duo ciuitatis exercitus in vna eademq; gente, ad hybernandum collocati fuerint, quoniam ſic pluſquam duos vni duci committeres, tibi non ſuaderem, vt duos illos Prætorios viros, ſingulis exercitib. ſeparatim præficeres: ſimiliter etiam ciuilibus & priuatis rebus, ſed conſularis Dux, & hæc quæ ad cauſas, quæ de comitiis agentur, & quæ ad ipſum à ſuis prætoribus venient, cognoſcet. Mirari vero te nolim Cæſar, quod te ad Italiam, in eas partes diuidendam hortor: quoniam cum ampla & frequens viris ſit, fieri non poteſt vt ab vrbanis magiſtratibus recte gubernetur. Præfectum namq;

namq; vrbis in Vrbe ſemper eſſe oportet: aliiſque magiſtratibus, quæ facienda ſunt, imperare. Omnibus vero iis qui magiſtratus extra vrbem gerent, certa ſtipēdia, maiorib. ampliora, tenuiora inferioribus, & mediocrib. mediocria conſtituuntor. Fieri enim nullo modo poteſt, vt in aliena regione quis ſuis ſuſtentetur facultatib. ſumptumq; incertū faciat, & ſine modo. In ſua quiſq; prouincia non minus triēnio maneto: niſi quid forte iniuſte fecerint: nec plus quinquennio, tum ꝙ annui & breuis temporis, vbi aliquis quæ agenda ſunt, didicerit, prius cū dimittant, quam quod didicit demonſtrare poſſit: tum ꝙ diuturniores magiſtratus, pleroſque elatiores efficiunt, eoſq; ad res nouas agitandas inducunt. Itaque minime cenſeo, magiſtratus vni alios atque alios eſſe continuandos: nihil enim intereſt, retineat quis in vna natione, an in plurib. alium ex alio, diutius quā par eſt magiſtratum. Meliores autem fiunt tēporis intermiſſione, dumq; domum redeunt, & vitā priuatam agunt. Igitur à ſenatorib. hæc in hunc modum adminiſtranda eſſe cenſeo. Equitū vero duo præſtantiſſimi, ad tui corporis cuſtodiā primi deliguntor: vni enim eam committere, periculoſum: pluribus confuſione non vacaret. Duo igitur huic muneri præficiuntor: vt ſi alter male quid ſentiret, viris qui te cuſtodiant, non careas. Hi vero duo ex iis deliguntor, qui diu militiam exercuerint: quique aliis multis muneribus præfuerint. Hi ſtipatoribus tuis,

cohortique prætoriæ, cæteriſque qui in Italia ſunt militibus imperanto: eiſque capitis condemnare ſontes ius eſto, præter Centuriones alioſque qui magiſtratibus aſſignati ſunt, modo Senatorii ordinis non ſint. Hi enim ab illis ipſis iudicandi ſunt, vt eis vti quocunque poſſint tempore: vt penes quos eos pœnis & præmiis afficiendi poteſtas ſit. Reliquis vero omnibus qui in Italia ſunt militibus, illi duo præſunto: alioſq; præfectos ſibi obſequentes habēto. Præterea Cæſarianos, qui in tua familia ſunt, libertoſque & cæteros, qui alicuius exiſtimationis ſunt, moderantor, quoniam hæc ab eis commode apteq; adminiſtrari poſſunt. Nam ſi plura quam ferre queant, eis cōmitterentur, neceſſaria munera obire, aut omnibus eis rebus intenti eſſe poſſent. Horum autem munus eis perpetuum eſto, vt præfecti Vrbis & ſubcenſoris. Alius præterea præfectus vigilum legatur, itemque præfectus annonæ, aliarumque rerum, quæ in Equitum foro venalia ſunt: qui quidem viri, primi poſt eos ſint, eoque munere ad certum fungantur tempus, vt qui ex ordine ſenatorio lecti ſunt. Ærarii populi atque Imperii tam Romæ, quam alibi in Italia curam equites habento. Hi vero aliique eiuſdem ordinis viri, qui publicum gerunt munus, cæterique alii maius pro ipſorum dignitate, aut negotiorum magnitudine, ſtipendium capiunto: idque duabus de cauſis. Primum, quod fieri non poſſit:

vt

t hi qui Senatorib. tenuiores ſunt, etiam Romæ ſuis facultatibus viuant: deinde, quod fieri ſit non poſſit, vt iidem homines & facultatibus ſuis & publicis pecuniis præſint. Vtile prætereà eſt, vt omnia quæ ad imperium ſpectant, à multis adminiſtrentur, multiq; ex eo vtilitatẽ capiant, expertique in rebus gerendis fiant. Hac etenim ratione & populi ſubiecti ex communibus bonis varios & diuerſos fructus percipientes, obſequentiores erunt: & tu omnibus in rebus neceſſariis ſemper quam plurimis optimis viris vteris. In Vrbe autẽ, pro cuiuſque exactionis modo: extra vero Vrbem, in ſingulis nationibus ſatis erit vnus ex equitibus, aut tuis libertis, qui tot habeat milites, quot neceſſitas poſcet. Huiuſmodi enim homines erunt adiungendi, vt & tui ſerui aliquo virtutis præmio afficiantur: & tibi non deſint, per quos verum poſſis cognoſcere, ſi quid vel contra eorũ voluntatem committatur. Quiſquis igitur ex ordine equeſtri in multis negotiis exercitatus, vir magnanimus fiet, adeo vt Senator eſſe poſſit: huic ætas impedimento eſſe non debebit, quominus in Senatum aſcribatur. Volo enim ex his etiam eligi, quamuis eorum aliqui in ciuilibus copiis ordines duxerint: præter eos qui alicui muneri deſtinati ſunt, vt qui vaſa aliaue onera portant: horum enim aliquem turpe foret in Senatum aſcribi. Nihil etiam obſtat, quominus in Senatum eligãtur ex illis qui ab initio Centuriones fuerint; hæc de Equi-

tibus & cõſularibus eculeo. Ac præterea etiam illud, vt dum pueri ſunt, ad ſcholas eant: vbi aũt ad firmiorem ætatem peruenerint, equitare, armaque tractare diſcant, à magiſtris in hoc publico ſtipendio conductis. Hoc enim pacto à teneris edocti & exercitati in his omnib. quæ in virili ætate agenda ſunt, poſt tibi erunt ad omnia munera vtiliores. Optimũ namq; principem, non modo ipſum ea facere quæ decent, oportet: verum etiam vt alii omnes probi & fortes fiant, prouidere. Hoc autem conſequêre, ſi quæ volent, facere eos permiſeris. Deinde in eos qui deliquerint animaduertes: ſi modo priuſquam delinquãt, eos ad ea inſtitueris, quæ ſi fecerint, tum tibi, tum ſibi vtiles eſſe poſſint. Illud autem in primis cauendum erit, ne eis vllam occaſionem præbeas, vt aut diuitiis, aut nobilitate, aut alia quauis re virtuti affini freti, molliciei ſe atq; inertiæ dedant. Pleriq; enim inuidiam metuentes, ob huiuſmodi præſertim opera, multa ſe indigna committunt, tanquam per ea tutiores futuri ſint, ob eamque cauſam miſericordiam inuenturi: quaſi iniuriis idcirco afficiantur, quod eis recte viuere nõ liceat. Sed eorum princeps, qui ex eo detrimentum capit, ſimulq; quod viris probis priuetur, ex ea culpa ignominia afficitur. Tu igitur hoc haud paruifacies; nec dubitabis, hominem his moribus ideo rebus nouis ſtudere non auſurum: quin potius contra omnes imperiti & vitioſi tibi ſuſpecti eſſe debent. Huiuſmodi enim homines faci-

facile ad magnas res agitandas inducuntur: primum in ſeipſos, deinde in alios. Illi autẽ qui liberaliter educati atque inſtituti ſunt, ad iniuriam cuipiam faciendam haud impelluntur: ac præſertim ei, qui eius educationis atq; inſtitutionis curam habuit. Quod ſi quis etiam improbus ingratuſque fieret, ei nihil committes, quamobrem aliquod ſcelus patrare poſſit. Qui ſi quid noui tentarit, is vt redarguatur & puniatur efficies: qua in re nullius reprehenſionẽ formidabis, ſi meum conſilium ſequere, quoniam in facinoroſum animaduertens, non errabis: vt nec medicus, cum igni & ferro ſanat ægrotum: ſed illum omnes culpabunt, qui educationis atque inſtitutionis eiuſdem cum aliis factus particeps, vitæ tuæ inſidiatus ſit: hæc igitur cum Senatoribus & equitibus erunt agenda. Præſidia præterea in ſingulis nationib. habenda erunt maiora minoraue pro neceſſitate: quæ præſidia tum ex ciuibus, tum ex vectigalibus populis, tum ex ſociis eligantur. Hos ſemper in armis eſſe oportet, ſemperq; in militarib. rebus exerceri. Domicilia in locis opportunis habeant, atq; ad certum ac definitum tempus ſtipendia faciant: ita vt aliqua pars ætatis ante ſenectutẽ vacationi relinquatur: quæ præſidia niſi habuerimus, cũ tam longe à noſtri imperii terminis ſemoti ſimus, cũq; in omni parte hoſtes finitimos habeamus, eis vti opportune nõ poterimus. Quod ſi eis omnib qui in perfecta ætate ſunt, exercere arma permiſerimus, ſem-

per propter hos diſſenſiones bellaq; ciuilia cõſequentur. Sin etiam omnino rem militarem interdixerimus, cum auxilium ab eis petemus, noſtro cum periculo milite tyrone & inexercitato vtemur. Hanc ob cauſam alios inermes & ſine munitionibus viuere volumus, robuſtiſſimos aũt eligi & exerceri. Hi enim melius pugnabunt, ſi in ea tantum meditatione & ſtudio erunt occupati: alii vero melius agros colent, nauigabunt, aliaq; pacis munera tractabunt: cum auxilia dare non cogantur, alioſq; ſuarũ fortunarũ cuſtodes ac defenſores habeant. Qui vero in ætate firmiore viridioreq; ſunt, quos latrociniis viuere neceſſe alioqui eſſet, ii hoc pacto ſine moleſtia ſuſtentabuntur: reliquũq; vitæ tempus expertes periculi ducẽt. Hic mihi dicet aliquis: Vnde pecunia, quæ in hoſce & alios erit inſumenda, capietur? Docebo, ſi prius vnum illud te monuero: nos etiamſi in populari Republica ageremus, pecunia tamen opus habituros. Neque enim fieri poteſt, vt ſine armatis nos tueamur: hi autem ſine pecunia teneri non poſſunt. Ne igitur vnius principatu nos grauari dicamus, quaſi in eo tantum pecuniarum aceruis opus habeamus: nec ob eam rem ipſam fugiamus: ſed tanquam neceſſaria ſit, quacunque reipublicæ forma vtamur, pecuniarum coaceruatio, ita conſilium capere debemus. Cenſeo igitur, omnia bona publica vendas (hæc autem video multa bellorum cauſſa eſſe: exceptis quibuſdam, quæ multum vtilia

vtilia tibi & neceſſaria ſunt) omnemque pecuniam quæ ex eis redigetur, fœnori moderato tradas. Hoc enim pacto agri, vtpote à proprlis dominis bene colentur : ex quo etiam occaſionem rei amplificandæ inuenerunt, Reique publicæ vectigal idoneum ac perpetuum conſtabit. Deinde quæ ex eo, atque ex fodinis & metallis, & quacunque alia certa ratione ſumma ſit, videndum erit. Ratio præterea non ſolum impenſarum quæ in milites fiunt, verum etiam in alias res omnes, quibus ciuitas bene habitatur, item quæ in tumultuarios exercitus atque alia quæ ad tempus ſolent accidere, putanda erit: & ad horum rationem ſi quid deerit, vectigal omnibus bonis quæ aliquam poſſeſſori vtilitatem afferunt, imponendum. Tributa quoque ab omnibus quibus imperamus, nationibus exigenda. Æquum enim & conueniens eſt, vt nulla earum immunis à tributo ſit: non priuatus, non populus, vt qui ex eis vtilitatem pariter cum aliis capiũt. Publicani in omnibus locis erunt collocandi, qui tẽpeſtiue omnia vectigalia, quæ ad illorum munus pertinebunt, exigant. Eo enim fiet, vt ipſi facilius exigant: & qui pendent, minus grauentur: quia paulatim quod debebunt, ordine exponent: nec poſtea, ſi qua intermiſſio facta fuerit, totam ſummam ſimul pendere cogentur. Neque tamen me latet hæc vectigalia & tributa, vbi primum imponentur, grauia fore. Sed nec illud ignoro, ſi non fraudabuntur, cre-

dentq; quod reuera eſt, ſe hæc omnia pro ſalute propria collaturos, ſuiſq; bonis ſine periculo vſuros: nihil à præfectis & gubernatoribus, & militibus plus, quam quod conſtitutum eſt, exactum iri metuentes: tibi magnam habebunt gratiam, pauca pro multis pendentes, ex quibus fructum à te ſine vlla iniuria percipiant: præcipue vero videntes te moderate viuere, nullumq; ſumptum ſuperuacaneum facere.

Ecquis nam eſt qui animaduertẽs te in propria domo parciſſimum eſſe, in rebus autem communibus liberaliſſimum, non libenter ſit collaturus, cũ tuas opes cogitabit ſecuritatem & abundantiam eſſe propriã ac ſuam? Hoc igitur pacto magnã pecuniæ vim coaceruare poſſis. Reliqua vero ſuadeo in hunc cõſtituas modum. Hanc vrbem omni ſumptu exornabis, omniq; genere iucundiſſimorum collegiorum illuſtrem facies. Nam par eſt, vt qui multis imperamus, reliquis in omni genere præſtemus. Hæc enim in ſociis noſtris reuerentiam aduerſus nos inducunt, hoſtibus vero terrorem incutiunt. Cætera vero ſic conſtitues. Primum, populi nullam poteſtatem habento: neque in conſilium vllo modo veniunto, nam præterquam quod nihil boni ſentirent, ſæpe omnia perturbarent. Quapropter cenſeo, ne populum quidem noſtrum aut in iudicia, aut ad creandos magiſtratus, aut vllum in alium cœtum, vbi aliquid tractandum ſit, adhibendum eſſe. Præterea nec multitudine ædificiorum, nec magni-

magnitudine, præter neceſſitatem vti poſſe: nec impenſas in ludos multos & varios facere, ne ſtudiis inanibus conſumantur: nec inimici fiant ſtulta ambitione. Volo enim eos certas ſodalitates, & ludos, præter equorum curſum, qui apud nos vſurpatur, habere: (non tamen tot, vt publica res, aut priuatæ illorum domus detrimentum capiant) vtq; peregrinus aliquis apud eos aliquid impendere cogatur, cibumq; perpetuum victori quibuſdam in ludis præbere. Æquum enim eſt, vt diuites extra patriam aliquem ſumptum facere cogantur. Gladiatores autem præmiis, quæ ſingulis in locis inſtituta ſunt, contenti eſſe debent: niſi quis eorum Olympia, aut Pythia, aut quemuis aliorum ludorum, quibus vtantur ipſi, vicerit. Hi .n. ſoli nutriri debent, ne ciuitates fruſtra atterantur: nec quiſquam, præter dignos victoria, exerceatur, cum aliud tractare, ſibi & reipublic. vtilius poſſit. Hæc igitur mea eſt hiſce de rebus ſententia. Equeſtres vero ludos, qui præter gymnicos fiunt, nulli alii ciuitati permittendos cenſeo, ne fruſtra magna pecunia inſumatur, virique miſere inſaniant: atque inprimis, vt equites noſtri bonis equis abundent. Hac ipſa de cauſa haud prorſus diſſuadeo, quo minus alibi quoque celebrentur: aliis vero moderationem adhibendam cenſui, vt homines ſpectaculis, & muſicis canticis moderate vtentes maiore cum tranquillitate, ac ſine diſcordiis viuant.

Nemo eorũ monetas & menſuras proprias habeat,ſed noſtris omnes vtantur. Nemo ad te legationem mittat, niſi negotium quodpiam ſit, ꝙ deciſionẽ tuam poſtulet: ſed omnes Præfecto ſuo,quid velint, declarẽt, ac per eum tibi petitiones ſuas,quas ille approbauerit, offerãt. Hoc enim pacto nullam ipſi impenſam faciẽt, nec male res ſuas gerẽt: ſed reſponſa integra ſine vllo ſumptu & labore habebũt. Alia quoq; optime in hũc modũ geres,ſi legationes hoſtiũ, fœderatorum,Regũ & populi,in Senatũ introduxeris. Nã præterquam ꝙ honeſtũ & æquum eſt ſenatũ videri omniũ rerum moderatorẽ, atque ẽt vt hoſtes noſtri ſe multos aduerſarios habere cognoſcant: Leges quoq; oẽs & decreta velim te, autore ſenatu ſancire, hac enim via imperii maieſtas magis ſtabilietur, legumque authoritas apud omnes certior erit & clarior.

Si ſenatorum quiſpiam, filiiue fœminæue graue aliquod delictum commiſerint, propter ꝙ aut ignominia aut exilio,aut morte mulctãdi ſiat,Senatus iudicio, ſine vlla tua ſententia, permittes, eique iudicium integrum & liberum trades: vt qui deliquerint, ab æqualibus ſuis puniãtur,quo fiet,vt & tu extra odium ſis, & illi ignominiam publicam metuẽtes, meliores euadant. Ea autem nunc maleficia intelligo,propter quæ leges ſunt latæ. Nam ſi quis in te conuiciũ ieciſſet, aut de te ineptius locutus eſſet,accuſationẽ ne audito, neue eiuſmodi res inquirito. Turpe enim eſt, credere quenquam

in te

in te contumelioſum fuiſſe, cum tu nemini iniuriam feceris, ſed potius beneficiis omnes affeceris. Soli namq; improbi principes hæc credunt, ex ſua conſcientia, talia quod vera ſint, de ſe dicta eſſe exiſtimãtes. Deinde dura res eſt, de eis reb. ſi vera ſunt, moleſtiã ſuſcipere, præſtat enim ab eis abſtinere. Sin falſa ſunt, ſtultũ eſt maiorem anſam præbere huiuſmodi ſermonibus: vt pleriq; hoc modo fecerunt, de quib. multo turpiora poſt dicta ſunt. De iis igitur qui in te contumelioſi fuiſſe inſimulati fuerint, hæc mea ſentẽtia eſt. Te enim omni iniuria ſuperiorem atq; altiorem eſſe oportet, nec vnquam in opinionem venire, aut exiſtimare, quenquam turpe aliquid poſſe facere: vt de te ea opinio ſit, quæ de diis ipſis immortalibus habetur: nimirum te ſacroſanctum, atq; non violabilem eſſe. Quod ſi quis quempiam ad te detulerit, qui tibi inſidias facere voluerit (ꝙ quidem interdum accidere poterit) tu de huiuſmodi re ne iudicato, neue ſententiam ferto. Iniquum enim foret, eundem & accuſatorem & iudicem eſſe: ſed tunc in Senatum ducito, ibique cauſam dicere iubeto: qui ſi conuictus fuerit, pœnas ab eo quam moderatiſſimas, vt ea iniuria fidem inueniat, ſumito, nemo enim facile credet, inermem armato inſidias facere auſum eſſe. Quod quidẽ vt credatur, hac vna ratione obtinere poteris, ſi in puniendo abſit iracundia & crudelitas. Hæc dico, non de eo qui exercitum habeat: huiuſmodi enim
non

non diſceptatione, ſed armis, quaſi hoſtis, illico vlciſcendus erit. Hæc igitur, atq; huiuſmodi multa grauiſſima, quæ ad publicam rem ſpectant, ſenatui permittito. Publica .n. per publicas perſonas gerenda ſunt. Eſt enim hoc omnibus fere hominib. à natura datum, vt tanquam pares eius, qui dominus eorum eſt, ſe tractari gaudeant: laudentq; quicquid aliquis vna cum ipſis decreuerit, & quaſi ſuum ipſorum decretum ac voluntarium amplectantur. Itaque vt ea ad Senatum referantur, æquum eſſe aio, vt omnes reliqui præſentes dicere ſuam ſentẽtiam poſſint. Cum autem ex ipſorum ordine quiſpiam deferetur, tunc non omnes, niſi qui ante Senatores fuerint, aut Quæſtores, ſententiam dicant. Etenim abſurdum fuerit, vt qui ante aut Tribunus, aut Ædilis non fuerit, ſententiam in eiuſmodi hominem, aut horum aliquis contra eos qui Prætores fuerint, ferat, aut horum etiam quiſpiam contra virum Conſularem: ſed hos volo poteſtatem in pares, ac etiã in inferiores tantum habere. Tu vero eas cauſas cognoſcito, quæ à maiorib. magiſtratibus, à Procuratoribus, ab Vrbis Præfecto, à Subcẽſore, ab Hipparchis, ab annonæ, itemq; vigilum præfecto ad te reiectæ fuerint: quia nemo tã integram poteſtatẽ in iudiciis habere debet, quin ab eo prouocare liceat. Eadem de Equitibus & Centurionibus adſcriptis, deque priuatis hominibus primariis, cum de infamia aut nece illorum agitur, intelligenda ſunt. Etenim huiuſmodi

modi res à te pēdere omnes debent, nec à quoquam per ſe,ob iam dictas cauſas,iudicari. Ea enim iudicia ab honeſtiſſimis ſenatoribus & equitibus,atque etiam à conſularibus & prætoriis viris ferri tecum debēt, vt tu in eo ipſorum rationibus cognitis, eis poſt tutius vti poſſis: viciſſimque illi moribus & conſiliis tuis aſſuefacti, tales in prouincias proficiſcantur. Horum autem ſententias quæ diligentiorem deliberationem poſcunt, ne palam rogato, ne forte vt eos decet, libere loqui non auſint: ſed ſententiam ſuam ad te, ſcedulis inſcriptam, mittant facito,quæ in tuas tantum perueniant manus, ne quis præter te eas videre poſſit:mox eas ſtatim aboleto: hoc enim pacto cuiuſque ſententiam maxime perſpicies: ſi eam aliis non patefactum iri exiſtimabunt. Præterea in cubiculis,tum in literis, tum decretis ciuitatis, petitionibuſque priuatorum hominum: itemq; in aliis rebus omnibus quæ ad imperii adminiſtrationem pertinebunt, adiutores & miniſtros ex equeſtri ordine habeto, hac enim ratione facilius & ſingula procedent, & tu neque inique aliquid cōmittes, nec offendes: nec laborem, vt ſi ſolus adminiſtrares, vnquam ſenties. Facultatem te adeundi cuicunque tibi conſilium aliqua in re dare volenti, præbeto. Si enim eius verba tibi ſatisfecerint, non exiguam vtilitatem capies: ſin apud te pondus nō habebunt, nullam iacturam feceris. Quorum autem conſilia bonum exitum habent,eos lau-

de honoreq; afficito: quorum vero minus procedunt, eos ne vituperato, neue incuſato. Mens enim cuiuſque expendenda eſt, non euẽtus rerum reprehendendus. Hoc ipſum etiam in rebus bellicis obſeruato, neq; enim grauior cuiquam propter infelicitatem eſſe debes, nec inuidere propter eius res ſecundas: vt omnes alacriter & libenter pericula pro te adire non dubitent, cogitantes, etiamſi minus ſucceſſerit, ſe tibi pœnas tamen non daturos: ſi ſucceſſerit, inuidiam non ſubituros. Plerique enim inuidiam apud eos qui cum imperio ſunt, metuentes errare, quam res ad felicem exitum adducere maluerunt, quamobrem illi quidem tuti fuerunt: ſed in principes damnum redundauit. Itaque ipſe maiorem ab vtriſque & deterioribus & præſtantioribus fructum percepturus, nunquam velis verbo quidem aliis, re autem tibi ipſi inuidere. Dicito facitoque omnia, quæcũque alios facere & ſentire volueris. Hoc namque pacto eos melius inſtitueris, quam ſi legũ ſeueritate eos retinere coneris: quoniam altero eos æmulatione prouocaueris, altero metum eis incuſſeris, nemo enim eſt, quin magis recte factorum exemplo in admirationem traducatur, quam vt quæ legibus vetita ſunt, vitet. Omnia autem diligenter facito, nec tibi vlla in re indulgeto: vt qui certo noueris, quicquid dixeris feceriſue, illico cunctis mortalib. notum fore: ita vt ne minimum quidẽ delictũ occultare queas. Nihil enim ſolus vnquam fa-

cere poteris, quod nunquam ſis futurus ſolus, omneſq; reliqui mortales libenter Principum facta inquirunt. Qui ſi ſemel animaduerterint, te alia eis præcipere; alia vero agere, nihili tuas deinceps minas fecerint: ſed facta potius imitabuntur. Aliorum vitam ipſe inſpicito, haud tamen in eam diligentius inquirito: ſed ea tantũ iudicato, quæ ab aliis delata erunt. Nec ea tu, quæ nemo accuſauit, reſcire cura: præter delicta, quæ in Rempublicam committantur, eiuſmodi enim vel ſine accuſatore inquirenda ſunt. Alia vero ad rem priuatam pertinentia, idcirco ſcire voles, ne vnquam erres in miniſtro inepto ad aliquod munus vocando: tamen eos redarguere non curabis. Nam ſæpenumero natura homines ad peccandum contra leges inducit: quos ſi quis in iudiciũ vocare voluerit, aliquem aut nullum impune abire neceſſe eſt. Quod ſi quis æquitate leges temperabit, hac forte via eos ad meliorem frugem reuocabit. Leges enim etſi ſeuere exigãt pœnas, tamen vincere ſemper naturam non poſſunt. Quidam enim quod ſe latere poſſe putant, alii leniter admoniti fiunt meliores: illi cõuinci verentes, hi iterum peccare verecundantes. At ſi in lucem pertrahantur, & ignominia afficiãtur, aut vltra modum puniantur, tum confundunt & proculcant omnes leges, naturæque tantum ſuæ libidinem ſequuntur. Quamobrẽ haud facile eſt, oẽs caſtigare: nec tamen æquũ eſt permittere, vt aliqui palam ſint vitioſi. Hoc

igitur

igitur meum de delictis & pœnis conſilium eſt: eis exceptis quæ ferri nullo modo poſſunt. Benefacta vero maioribus etiam, quam res poſtulat, præmiis afficito: quod hac ratione homines liberalitate à vitiis reuocabuntur, & magnanimitate tua ad virtutem expetendam incitabuntur: Pecuniæ autem atq; alia quib. benefacta hominũ remuneteris, vt tibi deſint, ne metuas, nam multo pauciſſimos fore puto eos, qui tuis beneficiis digni ſint, cum tu tam amplum terra mariq; imperium habeas. Nec etiam metuas, ne quidam à te beneficiis affecti in te ingrati fiant, nihil enim tam vel ſubigit, vel conciliat aliquem, etiamſi alienus ſit aut hoſtis: quam non affici iniuria, & inſuper etiam beneficiis affici. Erga alios igitur te vt in hunc modum geras ſuadeo. Quæ tibi dãtur, quæ quidem aliquam præſtantiam aut elationem contineant, omnia cogita, ſiue à ſenatu, ſiue ab aliis deferantur ſiue facto, ſiue verbo: quod honos abs te aliis habitus, ipſis ornamento ſit: tibi vero nihil maius rependi poſſit, quam quod in te eſt. Omnino enim nemo videtur volens huiuſmodi res decreto, potentiori tribuere: quod ſi quis ſuo iure ſibi omnia vendicet, is non modo non laudatur, ſed contra potius irridetur. Itaque tu aliam gloriam, aliumque ſplendorẽ ex benefactis tibi comparabis. Vt tibi imagines aureæ aut argenteæ fiant, ne permittito: propterea quod hæc non modo ſumptu onerant, verum etiam fragilia & caduca ſunt: ſed in hominum

minum animis beneficiis alias imagines fabricari ſtudeto, quæ æternæ ſint & immortales. Templum nullum tibi fieri ſinito: magna enim pecunia in huiuſmodi res inaniter impenditur, quæ vtilius in res neceſſarias inſumeretur. Magnæ namque opes non tam multa capiendo, quam pauca inſumendo comparantur. Ex his autem delubris exigua gloria comparatur; quoniam virtus eſt, quæ mortales Diis ſimilimos efficit: hominum autem decretis nemo vnquam Deus factus eſt. Igitur ſi bonus fueris, æquitateque imperaueris, terra vniuerſa tibi loco ſacrarii erit: omnes vrbes vice templorum, omnes homines inſtar ſtatuarum, quod tu in eorum mentibus cum vera gloria perpetuo fixus hærebis. Qui vero ſecus imperant, tantum abeſt vt ex his rebus glorioſi ſint, quanquam in omnibus vrbibus in altum tollantur, vt potius vituperentur: quod ea vitiorum & iniuſtitiæ quædam trophæa & monimenta ſunt: quæ quo erunt diuturniora, eo diutius illorum extabit infamia. Itaque ſi vere immortalis eſſe cupis, hæc quæ à me dicta ſunt, facito. Præterea deos patrio ritu ipſe venerator: alios vt idem faciant cogito. Qui peregrinos colendi ritus inuexerunt, eos deteſtator, punitoq; non modo deorum cauſa (quos qui parui facit, is nec alium quempiam Deum coleret:) verumetiam quod, qui nouos iſtos deos introducunt indicio plerunque ſunt, ſe peregrinis legib. viuere, atque ex eo coniurationes & ſeditiones exiſtunt,

exiſtunt, quæ ab vnius dominatu alienæ ſunt. Ne igitur quenquam aut ſine Deo, aut venefi-cum eſſe patiere. Diuinatio tamen neceſſaria omnino eſt. Aruſpices, augureſque certos conſtituito: quos, qui opus habebunt, conſulãt. Magi nulli ſunto: quod eiuſmodi homines vera interdum dicentes, ſæpenumero autem mentientes, mortales ad res nouas agitandas incitant. Hoc ipſum quidam etiam faciunt, qui ſe fingunt philoſophari. Hos igitur etiam vitato. Et quanquam Arium Athenodorumque bonos atque honeſtos eſſe homines compereris: non tamen omnes alii, qui ſe dicunt philoſophari, eorum ſimiles ſunt. Quidam enim nomine & prætextu Philoſophiæ infinitorum malorum cauſas, populis priuatiſque hominibus attulerunt. Te igitur animo tranquillo eſſe oportet, nec quidquam præter id quod habes, optare. Quod ad apparatus attinet, te bellicoſiſſimum eſſe volo, ne quis velit, audeatue tibi iniuriã facere, ſi quis deprehenſus ſit, facile & ſubito det pœnas. Et quoniam tum propter hæc tum propter alia, quoſdam intentos eſſe ſpeculandis & ſubauſcultandis omnibus ad imperiũ tuum ſpectantib. neceſſe eſt, ne quid te lateat, quod aut cuſtodiam aut correctionem deſideret: memineris omnibus eorum ſermonibus fidem habendam non eſſe, ſed omnia diligenter expendenda. Plerique .n. ſiue quorundam odio, ſiue quod eorum fortunas appetant, ſiue quibuſdam gratificandi gratia, ſiue quod pe-
tunt,

ſint, pecunias obtinere nequeũt, hiſce de cauſis homines quaſi nouarum rerum ſtudioſos, aut quaſi ſentiant dicantue turpe quidpiam cõtra Imperatorem, deferunt. Decet igitur te, eis haut ita facile aſſentiri, ſed omnia diligenter expendere atque inueſtigare. Nam ſi aſſenſionẽ ſuſtinueris, nullum inſigne detrimentum ceperis: ſed ſi cito credideris, forte errorem commiſeris, quem poſt emendare non poſſis. Itaque bonos libertoſque, & alios qui circa te ſunt, honore afficito: ex qua re te magnum ornamentum, magnaque ſecuritas conſequetur. Nullam tamen eis intolerabilem ac ſuperbam poteſtatem indulgeto, ſed moderate ſe gerant facito, ne illorũ cauſa male apud alios audias. Quicquid enim boni maliue fecerint, tibi aſcribetur, ipſeque talis ab omnibus habebere, quales ipſos eſſe patieris. Vt igitur potentior quiſpiam cuipiam iniuriam faciat, eumue calumnietur iniuria, ne permittito, ne quiſquã illorum nimiæ potentiæ accuſari poſſit, etiamſi nullum conceperit ſcelus. Qui iniuriam ſunt paſſi, eos ſummo iure tuetor, ne tamen aures delatoribus facile præbeto, ſed res per ſe diligentiſſime expendito. Qui quidpiam faciunt, inueniuntue quod vtile ſit, eis honorem habeto: inertes autem, tum qui rem quampiam noxiam cõflarint, odito, vt recte facta propter vtilitatem expetentes, male vero facta ſuppliciorum metu fugientes, in priuatis meliores, in publicis vtiliores euadant. Priuatorũ hominũ con-

cōntrouerſias ad quam pauciſſimas fieri poterit, contrahito: eaſq; quam ocyſſime diſſoluito, populorum motus cohibeto: qui ſi quod votum pro tua ſalute, proque imperio & fortuna tua nuncupare voluerint, & quempiam ad ſumptum ſupra facultates faciendum adegerint, ne annuito: omnes æmulationes quæ inter eos ſunt extirpare ſtudeto. Nomina eos vſurpare ex quibus facile in diſſenſiones inciderent, ne ſinito. Omnes enim tibi in his atque aliis rebus tum publicis tum priuatis, ſi hæc non permiſeris, obtemperabunt. Præterea quoniam inæqualitas ædificia alioqui bene coniuncta diſſoluit, idcirco quod conceſſurus non ſis, ab initio petere prohibeto: ac ſtatim ne quis quæ vetita ſunt, petat, adigito. De his igitur ita ſentio. Omnino autem ac generatim tibi conſulo, ne tua vnquam abutare potentia: neue ſi minus ſimul omnia quæ potes, effeceris, de tua potentia aliquid decedere exiſtimes: ſed quanto maior erit libertas faciēdi quæ voles, tāto magis quæ honeſta ſunt velle ſtudeas, ſemper quod ages, æquum ne ſit an contra, & quibus rebus faciendis à quibus ameris, quibuſue nō ameris, tecum expendito: vt quædam facias, quædam vero omittas. Ne te tūc iuſte agere putato, cum à nemine te redargui audiueris: nec vnquam aliquem tam ſtultum fore, qui te velit palam reprehendere. Hoc enim nemo faceret etiam magna à te affectus iniuria: quin potius cōtra fieri ſolet, vt videlicet multi, dum
ſe mi-

ſe minime iratos eſſe conantur oſtendere, eos laudent à quibus iniuriam acceperunt. A Principe enim cuiuſque animus nõ ex verbis,ſed ex rebus quibus veriſimile eſt aliquem ita ſentire conſiderandus eſt. Hæc & multa ſimilia quæ prætereo,te vt facias hortor: neq; enim omnia ſimul comprehendi dicique poſſunt. Repetam igitur ſummatim, quæ à me dicta ſunt, & quæ reſtant complectar. Hæc autem illa ſunt: ſi quæ alium Principē erga te velles facere,ea tu ſi ſponte feceris, nunquam errabis: omniaque ad felicem exitum perduces, magnaque cum ſuauitate, & extra periculum vitam deges. Omnes enim te tanquam parentem & conſeruatorem ſuum intuebuntur:te moderatum, vita inculpata, ſtrenuum, &pacificum amabunt,cũ nemini iniuriam feceris, cũ non rapies aliena, cum te æqualiter cum illis geres: cum is non eris qui diues fiat alienamque exigat pecuniam: cum is non eris, qui in deliciis vitam agens,alios ad labores compellat: cum non tu libidinoſe viuens, alios caſtigabis: ſed in omnib. cum illis æquo iure viues.

Quamobrẽ cum tu magna ſeptus cuſtodia ſis,quod neminem vnquam læſeris,nemini iniuriam feceris, confide, & mihi qui hoc tibi confirmo, crede, te nunquam odia hominum inſidiaſue ſenſurum. Quæ cum ita ſint,neceſſe erit te in magnis voluptatib.vitam agere. Quæ namque maior voluptas quam aliquẽ omnium humanorum bonorum fructum cum vir-

tute percipere, & cum aliis communicare poſſe.

Hæc itaque atque alia quæ tibi expoſui, tecum reputans, mihi credito: fortunam quæ te elegit, cæteriſque omnibus principem impoſuit, ne dimittito. Quod ſi omninò principatũ eligere decreuiſti, regni tamen nomen tãquam deteſtandum metuis, id ne accipito: ſed Cæſaris appellatione contentus, regiam poteſtatem apud te retineto. Quod ſi aliis titulis opus erit, tibi Romani nomen Imperatoris dabunt, vt etiam patri tuo dederunt: aliiſque te nominibus ornabunt, adeo vt omnia regni inſtrumenta ſine vllo odioſo aut inuidioſo titulo re ipſa poſſideas.

ANTO-

ANTONII POSSEVINI
Iudicium

DE NICOLAI MACHIAVELLI ET IOANNIS BODINI QVIbuſdam ſcriptis, quorum Catalogum inuerſa pagina indicabit.

CATALOGVS LI-
BRORVM.

1 *De Nicolao Machiauello, & libro, cui Antimachiauellum nomen eſt.*

2 *De Ioannis Bodini Methodo hiſtoriæ: Libris de Republica & Dæmonomania.*

CAVTIO

CAVTIO DE IIS, QVÆ SCRIPSIT TVM MACHIAVELLVS, TVM IS, QVI ADVERSVS EVM SCRIPSIT ANtimachiauellum, cui nomen haud adſcripſit.

DE Machiauello ſtatuendũ eſt, hominẽ fuiſſe, cuius conſiliis qui adhibuerit fidẽ, facillime ſentiet, non ita multo poſt, quantuncunq; ſoliũm Principatum, Remp. Regnum, Imperiũ, onuelli & cadere. An vero poterat conſiliũ dapeſtilẽtius, quam quũ Principi ſuadet, vt ſpreto alieno conſilio, ſuæ ipſius prudentiæ innitatur? Pietatẽ & religionem, quam etiam non habeat, præ ſe ferat? Si quid in religione falſum ſit, comprobet ac firmet, dũ id proſit fouẽdæ quacunq; religioni? Religionem ethnicam præferat Chriſtianæ? Doctores Chriſtianæ religionis nihili faciat: De Ro. Cath. Eccleſia peſſime ſentiat? Moyſis auctoritatem & leges, vi & armis, non fide ac Deo nixas fuiſſe credat? Fortunæ & caſui felicitatem, non virtuti, & religioni veræ tribuat? Et hæc quidem ſceleratum illud Satanæ organum, prioribus duobus libris, quibus de Principe agit, ſic inſipienti mũ-

do obtruſit, vt hoc veneno epoto, plerique ſe ingentes politicos, & conſiliarios æſtimante conſtitutas optime optimorum Regnorũ re facili negotio peſſumdederint. At naturalis diuini luminis radii ſecus illuſtrant ſapientu hominum mentes, qui à Deo conditi quum ſ ctati eſſent ductum maiorum, qui probiſſi & fortiſſimi fuerant, experti ſunt, pietate, vna Catholica religione, mox conſilio, verit te, humilitate, Imperia ſtetiſſe; contrariis a tem vitiis corruiſſe. Id quod plurib. hoc ſæc lo ex prouinciis ac Regnis quondam florent ſimis, in oculos paſſim incurrit. Inter mult Eccleſiæ notas, vna eſt (inquit Bellarminu felicitas temporalis diuinitus collata eis, q Eccleſiam defendunt. Nunquam enim Cath lici Principes ex animo Deo adhæſerunt, qu facillime de hoſtib. triumpharent. Notæ ſu inprimis victoriæ in Teſtamento veteri Abr hæ, Moſis, Ioſuæ, Gedeonis, Samuelis, Da dis, Ezechiæ, Ioſiæ, Maccabæorum. In Teſt mento nouo Conſtantinus, qui primus Imperatoribus Eccleſiam defendit, eo ſe modo Maxentium vicit, quo Moſes Phara nem. Et de eo ſic ait Auguſtinus libro 5. Ciu capite 25. Conſtantinum Imperatorem, n ſupplicantem dæmonibus, ſed ipſum veru Deum colentem, tantis terrenis impleuit m neribus, quanta optare nullus auderet v: uerſum orbem Romanum vnus Auguſtus t nuit ac defendit; in adminiſtrandis & gerenc

bel.

bellis victorioſiſſimus fuit, in Tyrannis opprimendis per omnia proſperatus eſt; grandæuus ægritudine & ſenectute defunctus eſt, filios imperantes reliquit. De Theodoſio ſeniore ſcripſit idem Auguſtinus ibid. capit. 26. quod quia Catholicus erat, adeo proſpere illi omnia ſuccedebant, vt in præliis tela hoſtium in ipſos, Deo agente, retorquerentur. Addit Theodoretus lib. 5. hiſt. cap. 24. SS. Ioannem & Philippũ Apoſtolos apparuiſſe in equis albis in eodẽ prælio, qui pro eo pugnabant. De Honorio etiam plane Catholico, & Romano Pontifici addictiſſimo, vt patet ex eius epiſtolis ad Bonifacium Papam, ſcribit Aug. lib. 5. ciuit capit. 23. ita Deum pro illo pugnaſſe, vt vno prælio amplius quam cẽtum millia hoſtium proſternerentur, & Rex ipſe hoſtis cum filiis caperetur, & occideretur, ex Romanis ne vno quidem vulnerato, ne dicam extincto. De Teodoſio iuniore ſcribit Socrates lib. 7. cap. 18. hiſt. quod eius exercitu pugnante cum Perſis, quum Saraceni venirent in auxilium Perſarum, Angeli turbauerunt Saracenos, & eorum circiter centum millia in Euphrate ſubmerſerunt. Iuſtinianus, donec catholicus fuit, feliciſſime imperauit, ita vt Italiam, & Africam, & alias multas regiones Romano Imperio reſtituerit; vt patet ex Euagrio lib. 4. hiſt. cap. 16. & ſeq. At vbi hæreticus factus eſt, & edictum proponere voluit de ſua hæreſi recipienda, mox repentina morte ſublatus eſt, & Eccleſiam magno metu liberauit;

rauit; vt idem Euagrius ſcribit lib. 4. cap. vltim. Heraclius ſimiliter dum Catholicus eſſet, præclariſſimam victoriam de Perſis reportauit, & crucẽ Domini recepit, quando res Romanæ deſperatæ videbantur. At poſtquam factus eſt hęreticus Monothelita, omnia infeliciter ſucceſſerunt, & ipſe nouo atque inaudito morbo extinctus eſt. Conſtat etiam ex hiſtoriis Græcorum, Zonaræ, Nicetæ, Nicephori Gregoræ, Laonici Calchocondylæ, Imperatores Orientis, ab eo tempore, quo propter diſſidium circa Imagines ſe ab Eccleſia Romana ſeparauerunt, ſemper magis & magis decreuiſſe, donec tandem Imperium amiſerunt. In Occidẽte vero liquet ex hiſtoriis noſtris Nauclero, Sabellico, Antonino, &c. ſemper Imperatores magis vel minus floruiſſe, prout magis vel minus Romanæ Eccleſiæ ſe filios & protectores oſtenderunt. Tẽpore Innocentii III. in Gallia ab octo millibus Catholicorum cæſa ſunt vno prælio centum millia partim Albigenſium hæreticorum, partim eorũ, qui illis fauebant, vt ſcribit Æmilius lib. 6. hiſt. Francorum. Noſtris tẽporibus anno 1531. quinque prælia commiſerunt Heluetii Catholici cum hæreticis Heluetiis, & ſemper Catholici vicerunt, cum tamen eſſent numero, & armis multo inferiores. Vide Cochlæum in actis Lutheri anni 1531. Carolus V. miraculo Diuino victoriam reportauit de Lutheranis anno 1547. In Gallia quoque, & Belgio multas victorias Catholici de hæreticis,

non

non ſine miraculo, reportarunt; imo vix vnquam fuerunt hæretici ſuperiores, quando iuſto prælio dimicatum eſt. *Lib. 3.*

Sed redeo ad eaſdem labes Machiauelli, vt cognita peſtis magis caueatur. Neque enim quidquam pernicioſius effari poterat, quam quum belli iuſtitiam in ea, quam quiſque putat ſibi eſſe neceſſitatem, ſtatuat: quippe hac occaſione iuſte inflammaſſe orbem vniuerſum Nerones, & impii quique, hæreticique omnes pro ſua libidine dicerentur; quum tamen belli iuſtæ tantummodo cauſæ ſint defenſio, aut reſtitutio Religionis, patriæ, pacis, & aliorum bonorum magni momenti; à legitimis poteſtatibus. Nihil item magis venenatum, quam quum ait, Principi, vt omnem penitus pacis ſpem ac deſiderium præcidat inſignibus iniuriis violandos eſſe aduerſarios. In prouinciis ſubactis Colonias ſic eſſe collocandas, vt veteres ablegentur incolæ: Quibus autem mutatio grauis eſt, omnes eſſe ſubuertendos, & familias funditus tollendas (Viden. hinc Mahometiſmum palam ſtatui?) Prauis moribus eſſe implendam ſeu prouinciam, ſiue ciuitatem, quas ſine bello velit vlciſci. Stultũ eſſe, ſi quis putet, veterum iniuriarum obliuionem induci nouis benefactis. Principi tyrannum aliquem inſignem imitandam eſſe, temnendumque crudelitatis famam, dum in officio ſubditos contineat. Expedire, vt metuatur plus, quã ametur. Amicitiæ haud fidendum. Si quem plectere

velit, ſpecioſum aliquid eſſe prætexēdum: Leonis & Vulpis induendum ingenium: Immanitatem vno impetu, ſenſim vero exercendam beneficentiam: Factiones eſſe alendas inter ſubditos; tollendos autem de medio boni publici amantes: peſſima deniq; omnia, arte, doloue, & ruina ſubditorum eſſe patranda. Hæc igitur & huiuſmodi alia nebulo ille impius, naturæ, iuris, religionis oſor, & Atheiſmi inuector: quare & blaſphemans euomuit damnatam animam.

At etſi à prudentibus ethnicis haud male, à Chriſtianis aũt optime iſta omnia fuêre prius refutata, quam à Machiauello collecta, fuit tamen non ita pridem inter Caluinianos, qui quum Geneuam aufugiſſet, librum edidit, quẽ Antimachiauellum, celato ſuo nomine inſcripſit. In eo ex antiquis hiſtoriis ducit quidem argumēta, quibus Machiauellus oppugnatur: ſed vbi hic Catholicam oppugnat Eccleſiam, vel vbi occaſio ſeſe dat, facile Machiauellum blaſphemando æquat, & ſuperat. Quare quod poterat vſui eſſe, ac quicquid præmii conſequi apud Deum & homines, ſi in Machiauello confutando perſtitiſſet, vtrumq; perdite perditus amiſit. Quod ſane hæretici fere faciunt, dum antidotis abutuntur, non ad tollenda, ſed ad inſinuanda, & tegenda venena.

Quãto rectius Sanctus Thomas aureo opere de regimine Principũ, regem Cypri docuit; Quis Rex, quæ neceſſitas ſit, vt & ipſe ratione

rega-

regatur, quum natura paſſim ordinem ſpiret in omnibus etiam quæ ſenſu carent: Qui finis, quum regimen iniuſtum ſit atque peruerſum, ſi priuatum, non publicum commodum quærat: Quæ ratio adminiſtrandi potior, nempe per vnum: quandoquidem & hoc Deum ipſum referat, & naturam imitetur. (Sicut enim vnius adminiſtratio optima eſt, quũ iuſta eſt: ſic ſi ſit iniuſta, peſſima eſt.) Quomodo regimina, vel vnius, vel plurium, vertantur in tyrannidem: Quomodo hæc tollenda, vel declinanda, aut etiam interdum toleranda ſit: Quid præcipue Regem debeat impellere, vt recte adminiſtret, honoſne, vel gloria, an alia. Quoniam vero mundanus honor, & hominum gloria Regiæ ſolicitudinis non eſt ſufficiens præmium, ideo expectandum eſſe à Deo præmium. Non enim (ait ex Auguſtino) Chriſtianos Principes, quia diutius imperarunt, vel imperantes filios morte placida reliquerunt, vel hoſtes Reipublicæ diminuerunt, vel ciues aduerſum ſe inſurgentes & cauere, & opprimere potuerunt; ſed felices eos dicimus, ſi iuſte imperant, ſi malunt cupiditatibus potius, quam gentibus quibuslibet imperare: ſi omnia faciũt non propter ardorem inanis gloriæ, ſed propter charitatem felicitatis æternæ. Tales Imperatores Chriſtianos felices interim dicim⁹ ſpe poſtea re ipſa futuros, quum id quod expectamus, aduenerit. Hæc Sãctus Thomas ex Auguſtino: quæ poſtea ſapientiſſimis rationibus firmat.

mat, dum & monſtrat, præmiũ Regum tenere excelſum gradũ in beatitudine cœleſti; quare & bono regimini ſtudendum eſſe ob bonũ ſui ipſius, atq; ob id, quod inde percipitur fructus, quum ſic quoque magis diuitiæ, poteſtas, honor, & fama potius quam ex improba adminiſtratione conſequantur. Cæterum, Regem in Regno debere eſſe ſicut animam in corpore, & ſicut Deum in mundo, qui cuncta ordine, propria operatione, loco diſponit: ſic tamen vt diſtinctæ ſint adminiſtrationes, Sacerdotalis, & Regia, & ſuum vnaquæque præſtet officium. At ſicut ad vltimum finem conſequendum requiritur, vt Rex ſubditos ſuos diſponat ad viuendum ſecundum virtutem, ita requiri, vt eos diſponat ad fines medios, quos explicat, rationibus additis, quibus impedimenta tollantur.

Quæ cum ſummatim priore libro egiſſet, deſcendit ſecundo libro ad ea, quæ pertinẽt ad inſtituendam ciuitatem, ad arces ſtatuendas, ad pecunias recte comparandas, ad probos adminiſtratores (vbi & de Dominio politico, & deſpotico) ad itinera tuta, & commoda, ad iuſtas menſuras, & pondera; ad pauperes ſuſtentandos, ad cultum diuinum rite, ſolideque exercendum.

Tertio libro adhuc altius atque præſtantius docet, omne Dominiũ eſſe à Deo, ex conſideratione naturæ entis, & mot⁹ cuiuslibet createę naturæ, ac finis: Poſt quæ de antiquo Romanorũ

dominio

dominio, de Pontificatu Chriſtiano, de cæteris Imperatoribus, & Regibus, & aliis gradibus ſapienter differit.

Quartum librum abſoluit tractatione, ea quæ ad plurium Dominium ſpectat, quod Politicum dicitur: vbi varia recenſet adminiſtrationum genera, quæ ethnici adhibuêre, quæue Socrates, Plato, Ariſtoteles, & alii de hac re attigerunt: quæ eo refert, vt conſtitutionem integram ciuitatis per tale regimen tradat.

Hoc igitur paucis ad optimum librum indicandum, ſatis eſt, quo rectiſſime quoque aduerſus Machiauelli, & Antimachiauelli impoſturas poſſit præmuniri: quum quæ poſtea Chryſoſtomus Iauellus copioſius, & optima methodo hac de re, aliiue ſcripſerunt, maxime verſanda ſint iis, qui vel adminiſtrant, vel adminiſtrantibus conſulunt.

EX LIB. III.
DE NOBILITATE CHRISTIANA,
HIERONYMI OSORII EPISCOPI.

De Nicolao Machiauello.

QVin etiam impurus quidã ſcriptor atque nefarius, in libris, in quib. & ſuæ ciuitatis hiſtoriam, & multas quæſtiones ad Reip. ſtatũ pertinẽtes Etruſco ſermone cõplexus eſt, non putauit diſſimulandum, quid de noſtrorum ſacrorum religione ſentiret. Chriſtianam religionẽ ſcribit, illam magnitudinem animi, quæ in antiquis elucebat, funditus ſuſtuliſſe. Romani Imperii ruinam, laudis & gloriæ labem, virtutis ẽt militaris interitum, huic ſanctiſſimæ ſummi & æterni Dei Religioni aſſignandum putat. Tum poſtremo, vt aliqua ex parte vitet offenſionem bonorum, id inquit non vitio Religionis, ſed interpretum, qui illam male intellexerunt, accidiſſe: cum tamen non poſſet oſtendere quæ fuerit illa peruerſa interpretatio quæ tantorum malorum cauſam præbuerit. Sed vt infixo aculeo honeſte poſſet quacunq; ratione

ratione diſcedere, ineptiſſimam illam medicinam iuſti doloris adhibuit. Parcerem mortuo, ſi non plures nunc monumentis inquinatiſſimis, quam olim vita contemptiſſima læſiſſet. Sed quando tam indignum conuiciũ Chriſtianæ nobilitati, illius defuncti ſcripta faciunt, non dubitabo Chriſti præſidio tectus, cum hominis conſcelerati manibus confligere. Quod tamen nõ ſtudio pugnandi faciam, ſed vt eorũ amentiæ, atque ſceleri reſiſtam, qui in eadem mentis cæcitate verſantur. Late enim diſſeminatum eſt hoc malum multoſque funeſta contagione grauiter infecit.

Primum igitur illud requiro, quid in noſtris hominibus viderit, quod poſſet vlla ratione contemnere. Nam ſi magnitudo animi perſpicitur ex rerum humanarum deſpicientia, & ex quadam elatione, nihil niſi diuinum & inclytum cogitante; nihil certe illuſtrius eſſe noſtris poteſt: qui cum ſe intelligerent, in diuinã familiam vocatos, omnes res mortales infra ſe poſitas eſſe dixerunt, omniaque vitę conſilia ad diuinitatem, & immortalitatem retulerunt. Si fortitudinis eſt omnis inuicta patientia; quis noſtrorum animũ non admirabitur, cum viderit ipſas etiam virgines, pro Chriſti nomine acerbiſſima ſupplicia, & omnes corporis cruciatus appetiuiſſe? Quantis laudibus celebratur Leæna meretrix; ꝙ multis tormẽtis lacerata, conſcios coniurationis non indicatit? Quãtis Anaxarchus eadem ipſa de cauſa? Quantis deniq;

deniqueSyracuſanus ille Thraſo, quod nullis ſuppliciis adduci potuerit, vt ſocios coniurationis proderet? Hos certe Machiauellus ipſe (ſic enim appellatur præclarus ſcriptor, cum quo mihi res eſt) nullo modo contemnendos putabit, propterea quod expertes veræ Religionis extiterunt, quam ſolam laudis expertẽ eſſe vult, & coniurationis participes fuerunt, cuius experiendæ rationẽ in ſumma laude ponit. At quam obſcura eſt illorum conſtantia, ſi ad noſtrorum virtutẽ conferatur? Si enim cauſam reſpicias: illi Tyrannorum odio, à quibus læſi erant, ſupplicia perferebant; noſtri Chriſti amore, à quo diuinis beneficis ornati fuerant, tormẽta omnia leuia putabãt. Si cruciatus magnitudinem conſideras atq; diuturnitatem in noſtros; non vſitata, vt in illos, ſed noua & inaudita genera tormentorũ inuenta fuerũt, quæ diutiſſime viuorum corpora lacerarent, atque contunderẽt Illi deinde in deſperatione omniũ fortunarum dignitatis ſpeciẽ aliquam retinuerunt: noſtri cum ſibi vtrum vellent liberùm fuiſſet, non inuiti tamen mortem claram cum ignominioſa vita commutarunt. Si ad numerum aduertas, ridiculũ eſt, pauciſſimos infinitis opponere. Hanc tu diſciplinam, è qua tam præclara documenta virtutis extiterunt contemnis: Hac inſtitutione, quæ infirmam ẽt naturam mulierum, imbecillam ætatem puerorũ incredibili conſtantia armauit, quæ tantam multitudinem in laudis & gloriæ ſtudium incitauit,

tauit, abiectos animos, atq; demiſſos effici cõtendes? Quæ eſt iſta mentis peruerſitas, vt virtutis vmbram admireris, veram virtutem pro nihilo habendam putes? Sed nimirum illud eſt: Faciem tantum Crucis adſpicis, virtutē illam excellentem ſub ſpecie Crucis occultatam non intueris. Nec enim mens anguſta, tenebris oppleta, & ſordibus inquinata, tantæ lucis ſplendorem ſuſtinere vllo modo poteſt. Chriſti enim diſciplina, vt inquit Paulus, perditis & profligatis hominibus, inſcitiæ & humilitatis ſpeciem præbet; moderatis vero, diuinoque beneficio confirmatis oſtendit ſapientiæ cœleſtis, atque diuinæ virtutis amplitudinem. Atque quemadmodum in Chriſti perſona omnes illam faciem videbant, in qua, vt erat Eſaiæ vaticinio prædictum, non erat ſpecies neq; decor: non tamen omnes illam gloriam diuinitatis, quam Ioannes vidit, inſpexerunt: ſic ẽt multi propter ſimilem mentis caliginem, Chriſtianorum vitam inaniſſimis ornamentis nudatam deſpiciunt; illam vero excellentem Chriſtianæ dignitatis lucem aſpicere nulla ratione poſſunt.

Sequitur vt etiam de virtute militari aliquid dicamus, quam ille Chriſtianis moribus & inſtitutis longe alienā putat. Qui cõuenit (inquit ille) cum iſtius virtutis celebritate gloriæ contemptio, quæ Chriſtianis omnibus præſcribi ſolet? Nemo enim niſi laudis ſtudio inflammatus fuerit, pericula ſibi ſubeunda putabit.

Iam quod aſſerit, neminem, niſi qui laudis ſtudio adductus ſit, fortẽ fieri poſſe: non credo facile conceſſuros illos philoſophos fuiſſe, qui ſimul & de contemnenda gloria conſcripſerunt, & fortitudinis innumera præcepta tradiderunt. Nam ſi illa mutuo ſeſe perimere exiſtimarent, nunquam eſſent tam amentes, vt eadem opera homines à cupiditate laudis abducendos, & in ſtudium virtutis incitandos eſſe ducerent. Virtutem autem illam eſſe ſtatuerunt, quæ non ex vulgi rumore penderet; ſed quæ præclaras actiones ipſius honeſtatis cauſa ſuſciperet. Hic autem ſic argumentatur quaſi ſola laudis cupiditàs ad virtutẽ acuat, & non alii multi potiores ſint virtutis & induſtrię ſtimuli, quibus bonorum animi dies & noctes concitati, pericula libenter, & ſtudioſe ſuſcipiant: nempe inſignis in patriam beneuolẽtia, ipſius virtutis amor, egregia deinde legum, atq; Religionis obſeruantia, quæ quidem omnia ſunt in Chriſtianorum inſtitutis perfectiſſima. Quid ſi laudis etiam ſtudioſiſſimi ſunt? Tamen iſto erit quiſquam vel furore, vel impudentia, vt hoc nomine dignitatem illorum imminuere conetur? Sunt illi quidem ab inanis laudis cupiditate remotiſſimi; immortalis tamen, & veræ gloriæ cupiditate vehementer incenſi. Deſpiciunt hominum famam, ad veram tamen laudem, quæ Chriſti omnia conſpicientis teſtimonio continetur, ardenter incũbunt. Nõ cupiunt homines rerum ſuarum ſpectatores ha-

res ha-

res habere, nempe qui ſciant, ſe, Angelis inſpectantib. omnia præclara facinora ſuſcepturos, Hoc magni animi eſt, hoc generoſi, atque magnifici, nõ pendere ex imperitæ plebis opinione, infima omnia negligere, cœleſtia tantũ atq; diuina contemplari. Quid enim iſte dicat in Chriſtianis morib. humile atq; demiſſum, non ſatis intelligo. Si ſuperbiam, & inſolentiam, ſi mores immanes, ſi animos contumaciter elatos, atque inflatos, animi magnitudinem indicare putat: fateor nihil in terris eſſe Chriſtianorum natione contemptius: nempe quæ ſumma contentione in ſtudio moderationis, manſuetudinis, lenitatis euigilet. Si vero virtutes omnes, vt etiam eruditiſſimi prodiderunt, vno coniunctionis vinculo continentur: nec vlla pugna inter illas eſſe poteſt, tantum abeſt, vt manſuetudinis atque modeſtiæ laus ſplendori fortitudinis aduerſetur, vt etiam nullo modo à ſe inuicem diuelli atque diſiungi queant. Itaque nemo vir fortis eſſe poteſt, niſi idem ſit mãſuetus atque moderatus. Longe enim fallitur opinione, qui animi impetum non æquitatis, & humanitatis ſtudio, ſed cupiditate atque furore concitatum, fortitudinem appellandam potius, quam importunæ cuiuſdam belluæ feritatem putat. Iſte autem præclarus auctor, qui Principes ad communis ſalutis perniciem inſtruit, q Imperii opes non tam æquitate & clementia, quam perfidia, & crudelitate ſtabilire docet, appellet ſane quo velit nomine furorem

illum, cunctam barbariem ſcelere & immanitate ſuperantem, dummodo nemo ſanus tam ſtultæ atq; nefar æ opinioni aſſentiatur. Nos vero nūquam ita amentes erimus, vt illam animi moderationem, quam ſacræ literæ appellant humilitatem, vt clementiam & manſuetudinem, cuius nobis idem auctor extitit, qui & eximiæ fortitudinis exemplum ipſam fortitudinem impedire dicam.⁹ Nā cum virtutes inter ſe conglutinatæ ſint, tum vel maxime animi moderatio, atque fortitudo. Vtraque enim ab eadem animi magnitudine profecta, eandem propemodum retinet dignitatem. Nec.n. maioris animi eſt impetum hoſtium ſuſtinere, quam cohibere iracundiam, & omnem perturbationem reprimere, nec vlla offenſione ab humanitate, & à mentis conſtantia deturbari. Non itaque ferme fuit vir egregie fortis, quin ēt laudem manſuetudinis ſibi adſciuerit. Quanta gloria fuit illa Themiſtoclis, cū eſſet in conſilio Græcoru n à reliquis ducibus cōuiciis indigniſſime vexatus, ille vero petulantiam illam non conuicio, ſed patientia comprimendam putaret? Quid hîc Periclem referam? Quid Iulium Cæſarem, & alios complures, qui non maiore ſtudio virtutis Imperatoriæ nomen, quam manſuetudinis & patientiæ laudē venabantur? Contra vero, vt quiſque maxime anguſti animi eſt atq; demiſſi, ita eſt ad iracundiam & feritatem maxime propenſus. Omnes illi barbari, qui à diſciplina fortitudinis abhorrent,

horrent, ita crudeles habiti ſunt, vt loquendi cõſuetudo crudelitati ipſi barbar ei nomen adſcripſerit. Quid de mulierum natura dicam? Quibus vt nihil eſt imbecillius, ita nihil ad iniuriam perſequendã concitatius. Quod ſi modeſtia atque manſuetudo virtutis ſplendorem non excludit, ſed cum ab eadem animi magnitudine naſcatur, ipſam fortitudinem exornat: iſta tamen erit quiſquam dementia, vt Chriſtianam manſuetudinem imbecillitatẽ vocet, præceptis fortitudinis repugnantẽ? Quæ malum eſt iſta peruerſitas, atq; impius furor, vt ea, quorum tenuẽ vmbram in aliis ſuſpicimus, in noſtris vera & ſumma contemnamus? Magnanimi ſemper habiti ſunt, qui contumelia lacerati, & iniuria laceſſiti, ira non efferuntur. At noſtri illam diſciplinam à Chriſto acceperunt, vt humanitate conuicia, beneficiis iniuriã vlciſcantur. Ergo dicet aliquis, cum ita manſueti ſint, nunquam impetum hoſtium à ſuis finibus depellent, neque ſceleri armis reſiſtent, ſed quemuis furorem beneficio compenſabunt. Hoc qui dicit, minime expendit officiorum momenta: nec intelligit alia aliis perſonis, locis, temporibus, cauſis conuenire. Chriſtiani ipſi, qui in priuatis offenſionibus & iniuriis moderationem, atq; patientiam amplectuntur; iidem in publicis periculis acerrimi & vehementes publicæ ſalutis, atque libertatis vindices exiſtunt, præſertim vbi ſimul agitur dignitas Religionis. Tunc enim manſuetudinem

dinem indignum flagitium, patientiam ſcelus nefarium arbitrantur. Hac mẽte præditus fuit diuinus ille Moyſes, quem ſacræ literæ perhibeat fuiſſe inter omnes mortales mitiſſimum, qui tamen & hoſtium copias ſingulari virtute repreſſit, & læſi numinis offenſionem multorum ſupplicio placauit. Talis fuit etiam Dauid, quem vnum Diuina oracula laude manſuetudinis vnice commendant. Hic tamen incredibili virtute maximos & fortiſſimos hoſtium exercitus profligauit, & ingentes alienigenarum ſtrages edidit. Sic etiam multi Chriſtiani Principes ad omnem rationem humanitatis commodiſſimi, bellicæ fortitudinis gloriæ laudem manſuetudinis æquarunt. Quid? ipſe Chriſtus nonne ſatis exemplo ſuo nos admonuit, quatenus eſſet vtendum manſuetudine, quo rurſus in loco ſeueritatis perſona ſuſcipienda eſſet, cum ſacrilegos, qui ſacras ceremonias polluebant, flagris ſeuere & acriter inſecutus eſt? Non eſt igitur cur quiſquam Chriſtianam manſuetudinem aſpernetur, cum ita cum vera fortitudine coniuncta ſit, vt nihil poſſit eſſe copulatius. Vtraque enim ab eodem fonte manat, & altera alteram incredibiliter illuſtrat.

Nunc ad poſtremum egregii ſcriptoris argumentum veniamus quod totum in Religione conſiſtit, & in illis antiquis ceremoniis omni ſcelere contaminatis. Tantam enim vim habuiſſe putat hoſtiarum cædẽ profanam, atq;

pecudum ſtragem, vt repente ex timidis feros & audaces efficeret. Nos itaque qui nec hoſtias cædimus, nec quadrupedũ ſanguine aras cruẽtamus, nec exta inſpicimus, magnis ad virtutem inſtrumentis hoc religionis incommodo priuari. Hic profecto neſcio, quid vel ad impietatis furorem, vel ad mentis cæcitatem, & ſtultitiam addi poſſit. Nefariam ſuperſtitionẽ cum ſanctiſſima Dei immortalis Religione comparare, facinus eſt inexpiabile, atque nefandum: exiſtimare autem, illum qui pecudũ carnificinam intrepido vultu conſpexerit continuo fortem euaſurum, extremæ dementiæ argumentum. Cur enim iſto auctore non conquirimus omnes lanios? cur non etiã carnifices (hos.n.oportet magis efferatos eſſe, à quib. hominum corpora lanientur) ad arma ſimiliter euocamus? Vt ſcilicet illa virtute, quã aut ſanguine pecudum, aut ſupplicio damnatorum adepti ſunt, in hoſtes irruant, & à nobis omnia pericula propulſent. Quid ſi oſtendo, omnia in illis gentium ſacrificiis, & ceremoniis ad imbecillitatem, atque formidinem ſpectauiſſe, nec aliquid fuiſſe quod animum confirmare poſſet? Primum precationes illæ priſcis atque ſolemnibus verbis inſtitutæ, quantum anxietatis habebant? In quib. ſi quid titubatum fuiſſet, ſi quid præpoſteris verbis, aut ſiniſtris ominibus effatum, putabant continuo omnes Deos P. R. iratos fore. Deinde quanta illa formido erat hominibus, anili ſuperſti-

perſtitione implicatis iniecta, cum non ſatis ex animi ſententia litabatur? cum exta dirum aliquod & triſtē minabantur exitum? Cum vero accidiſſet, vt multas eodem tempore hoſtias immolarent, & caſus ita tuliſſet, vt aliarum exta darent illa ſigna, quibus homines exiſtimabant, Deos omnia ſecunda promittere, aliarum vero triſtia denunciarent: neceſſe erat, vt eſſent incredibili metu ſuſpenſæ mentes illorum, qui neque ſecundis extis propter veritatem, & inconſtantiam confirmari poterant, neque rurſus dira propter religionem, qua erant penitus imbuti, contemnere. Quid oſtenta, prodigia, aruſpicum reſponſa, quantam vim habebant ad animos debilitandos atque frangendos? Cum nihil omnino neque natura, neque fortuito accidiſſet, quod non interpretarentur, Deorum id conſilio fieri, cladem aliquam portendentium. Itaque vel alitis inuolatus, vel terræ fremitus, vel dextrum fulmen, vel quæuis eiuſmodi monſtra, atque conficta interdum prodigia terrorem, atque metum miſeris hominibus incutiebant. Quid autem ſoliſtima tripudia commemorem? quæ cum eſſent coacta, nec illis quidem ſuperſtitioſis hominibus, & auſpicio valde deditis firmam ſpem facere poterant. Si vero pulli caſu aliquo non paſcerentur, eaque res ad militum animos permanaret, quaſi de pernicie à Diis ipſis præmoniti, attoniti religione manus cum hoſte conſerebant, ancipiti formidine pertur-

perturbati, atq; impediti. Multis itaq; in locis proditum memoriæ eſt, exercitus fuſos, atque cæſos eſſe, quod vitio cõtra hoſtes educti fuiſſent. Quod quidem minime mirum eſt. Cum enim eſſent illa religione perfuſi, vt crederent, non ſine Deorum conſilio, & numine, cladem atque peſtem denunciantium, pullos iniectam offam neglexiſſe, ob idque omnium mentes concidiſſent, manuſque metu obtorpuiſſent, neque ſolita ſpe, atque audacia prælium commiſiſſent, neceſſe erat, vt cladem aliquam inſignem acciperent. Inde adeo factum eſt, vt omnes illis religionibus valde dediti, quos fanaticos appellabant, in timore perpetuo, & cura mente ancipiti verſarentur. Quid? quod multi viri ſtrenui leuiſſimis oſtẽtis permoti, magnam multis in locis timoris ſignificationẽ dederũt? Lacedæmonii, vt de Græcis etiam aliquid dicamus, cum bellum aliquod ſuſcepiſſent, Regeſq; ipſi in patriæ finib. de more ſacrificarent, ſi caſu non litabant, exercitus continuo domũ reducebant. Cumq; eſſent Lacedæmonii moribus, & inſtitutis ad duritiem atque virtutem militarem educati, tamen ea imbecillitate ducta ex ſacrorum impura religione tenebantur, vt bellum intermitterent. Iam ſi ſtrepitus aliquis auditus fuiſſet, omnia belli conſilia ab illis deſerta, & omiſſa iacebant. Quid autem quæſo aliud, vt Lacedæmonios omittamus, Athenienſium opes euertit, quam anilis quædam, & miſera ſuperſtitio? Cum enim Impera-

tor ſane fortis Nicias, & claſſi & exercitui ſimul cum Demoſthene præfectus eſſet, & Syracuſas oppugnaret, intelligeretque ciuitatem illam & ſuis viribus, & totius Græciæ auxilio munitam capi non poſſe: Demoſthenesq; inſtaret, vt claſſem à portu deducerent, ne præcluſo exitu ab hoſtibus, omne robur Athenienſium, quod in illa claſſe cõtinebatur, miſere periret: id Nicias ipſe comprobabat, religione tamen impeditus, ſalutare conſilium executus non eſt. Paucis enim illis diebus Lunæ lumen, terræ, vt certis temporibus fieri neceſſe eſt, interiectu defecerat. Id Nicias oſtentum ratus, ad religionum interpretes deferendum ſtatuit. Illi nefas eſſe reſpondent intra triginta dies claſſe nauigare, aut quippiam aliud moliri. Interea Siculi magnis molibus portus fauces obſtruunt, & exitum multis nauibus obiectis intercludunt. Claſſis igitur illa, in qua flos Atticæ iuuentutis, & Athenienſium robur inerat, cum iam fruſtra claſſem hoſtium perrumpere, & è portu progredi conaretur, inepta illa Niciæ ſuperſtitione miſerrime diſſipata, atque depreſſa eſt, omniſque nobilitas occiſione conſumpta. Hæc tu ſacra impiá, has religiones impuras & aniles ad virtutem erudire, & inſtituere dices, quæ homines etiam impuros, & audaces, horribili formidine replebant, mentem à conſtantia deducebant, conſilia ſalutis impediebant? Eam tum gratiam Chriſto optimo maximo refers, cuius munere, atque bene-

neſi-

neſcio tam impia, tam impura, tam dementi ſuperſtitione leuati, atque liberati ſumus, vt illam etiam Chriſti religioni anteponas? Nam ſi animi Chriſtianis inſtitutis informati, fracti, languidi, atq; demiſſi efficiuntur: illis vero antiquis, & impuris ceremoniis, quib. diuini honores habebantur impiorum hominum ſimulachris, ad virtutem incitabantur: illa certe videntur his noſtræ religionis inſtitutis omnino præferenda. At vide in quanta erroris opinione, atque amentia verſatus ſis. Qui vere Chriſtiana religione imbuti ſunt, non alitis inuolatu, non oſcinis cantu, non extis triſtitia manantibus permouentur: non terræ motu, non fulmine, non prodigiis vllis, aut monſtris conturbantur. Nihil eſt deniq; quod animũ hominis Chriſtiani conuellere, aut labefactare poſſit. Sic eſt enim inſtitutus, vt ſi orbem terrarũ bellis ardere videat, ſi omnia ſibi pericula intẽdi, ſi cuncta incendia conflagrare, atque pene conſumi, ipſe tamẽ optima ſpe planus cõſtantiam retineat, nec vllo vnquam horrore perfundatur. Primum, quia credit eſſe ſe fortiſſimis copiis conſtipatum, atq; communitum. Didicit enim è ſacris literis eſſe quoſdã cœleſtes exercitus, qui piorum hominum ſalutem tueantur, & ab illis, cum commodum eſt omnẽ impetum, atq; furorem hoſtium propulſant. Hoc enim ſe præſidio vallatum eſſe ſenſit Iacob, cum caſtra Dei ſe conſpicere teſtificatus eſt. Rurſus cum Syriæ exercitus Eliſæi

capiti immineret, ipſiuſq; miniſter formidine perterritus opem imploraret, Noli timere, inquit Heliſæus: plures enim nobiſcũ ſunt. Subiungit deinde ſacra hiſtoria, Cumq; oraſſet Heliſæus, ait: Domine aperi oculos pueri huius, vt videat. Et aperuit Dominus oculos pueri, & vidit, & ecce mons plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Heliſæi. Atq; ne quis in paucos illud Diuinum præſidium collatum eſſe putet, alibi de vniuerſis, qui pietatem colunt, Deumq; caſte, & pure venerantur, ſic ſcriptum
Pſal. 33. eſt: Immittet angelus Domini in circuitu timẽtium eum, & eripiet eos. His igitur teſtimonii qui firmiſſimam fidẽ adiungit, ſeq; diuino præſidio munitum eſſe credit, trepidare metu non poteſt, ſed elato animo, atq; cõfidenti, id quod
Pſ. 26. alio in loco ſcriptum eſt, vſurpabit: Si conſiſtã aduerſum me caſtra, non timebit cor meum. Si exurgat aduerſum me prælium, in hoc ego
Pſ. 19. ſperabo. Item illud: Hi in curribus, illi in equis, nos autem in nomine Domini inuocabimus. Ipſi obligati ſunt, & ceciderunt, nos autẽ ſurreximus, & erecti ſumus. Hæc igitur ſpes gentem Chriſtianam imbecillo animo eſſe non ſinit. Deinde immortalitatis cogitatio, atque certa gloriæ futuræ præſenſio, quantam vim habet ad conſtantiam ſtabiliendi? Refert Cæſar, Gallos illa Druidũ diſciplina, quæ perſuadere nitebatur, non interire animas, ſed ab aliis corporibus, ad alia poſt mortem tranſire, fuiſſe vehementer ad virtutem excitatos

tos.Itaq; metu mortis neglecto, intrepide ſeſe in quodcunq; capitis periculum, atq; vitæ diſcrimen inferebāt, cum nihil aliud eſſe mortem opinarentur, quam mutationem vitæ, atque in alia corpora migrationem. Ita ne tandem? Priſci illi Galli immortalitatis opinione vaniſſima, ex inani quadam ſuperſtitione concepta, nulla pericula recuſabant: Chriſtiani qui non imbecilla opinione, ſed conſtanti fiducia credunt, ſe poſtquam ex hac vita exceſſerint, fore beatiſſimos, mortem horrebunt? Quid enim magis in Chriſtiana religione celebratum, quā omnes eos, qui coluerint iuſtitiam & pietatem, poſteaquam è corpore quaſi è vinculis emiſſi fuerint, in cœlū euolaturos, vt immortali gloria æuo ſempiterno perfruantur? Quid deinde eſt magis animis noſtris infixum, quā fore aliquando, vt corpora, quæ iam penitus conſumpta ſunt, inſtaurentur: atq; cœleſti ſplendore colluſtrata, rurſus cum animis ipſis inuiolabili fœdere coniungantur: vt ſic diuinitus renouati, omnibus ſummis & æternis voluptatibus animo & corpore potiamur? Hoc qui perſuaſum habuerit, nunquam, mihi crede, ab iſta vita, innumeris ærumnis, atq; calamitatib. inquinata, inuitus & iniquo animo diſcedet. Quid autem poſtremo dicam de amore illo, quo illi, qui vere Chriſti ſacris imbuti ſunt, quotidie magis inflammantur? Illud certe perſpicuum eſt, nulla re magis incitari ac incendi animos ad omnia capitis pericula ſubeunda, quam beneuolētia,

& charitate. Nihil eſt enim amanti difficile, nihil nõ ſuaue, & iucundum, quod pro re quã habet caram, ſuſcipiatur. Mortem ipſam, quæ omnibus horribilis eſt, & maxime pertimeſcẽda, vltro etiam appetendam interdum putat, non modo contemnendam. Quod ſi tantum valet amor, leuiſſimis ſæpe de cauſis inter homines conciliatus, vt contemptionem mortis ẽt inducat: quid de illius charitatis magnitudine dicã, quæ munere ſpiritus diuini, puris & integris mentibus conceſſa eſt? Eius certe vi concitata Chriſtiana nobilitas, omnem vitæ ſuauitatem in laboribus, & periculis ponendam eſſe duxit, omnes corporis voluptates, & fluxos honores, omniumq; rerum affluentiam aſpernata. Illa Chriſti cupiditate vehementer incenſa, neque minis, neque terroribus, neque inauditis ſuppliciis à pietate dimoueri potuit. Illa poſtremo faciebat, vt omnia tormenta, quæ pro Chriſto, quem vnice, & ardẽter amabat, patiebatur, leuia, atque iucunda putaret. Quin etiam nihil videbatur Chriſtianis æque optabile, & expetendum, atq; pro Dei immortalis religione vitam in ſummis totius corporis cruciatibus amittere. Quod minime mirandum eſt. Nam cum amor omnem animi cogitationem auertat à formidine; neceſſe eſt, vt ſummum, atque diuinum amorem, grandis conſtantia atque diuina conſequatur. Vtra igitur tandem religio ad virtutem facilius incitabit? Ea ne, quæ hoſtiarum fibris, aut alitum inuolatu,

uolatu, aut apum examine, atq; confictis mõſtris ſuſpenſam tenet hominum imbecillitatẽ? An illa potius, quæ animos ita confirmat, vt neque totius orbis conuerſione labefactari poſſint? Illa deinde, quæ dementi ſuperſtitione ipſam humanæ virtutis exercitationem ſæpenumero impediuit? An illa potius, quæ infirmam naturam mulierum, & teneram ætatem puerorum virtutis conſtantia roborauit? Illa poſtremo, quæ nulla firma ſpe mentes humanas confirmare poterat? An illa, quæ diuini auxilii oſtenſione, certiſſima ſpe immortalitatis Dei amore, atque ſtudio, ad diuinam virtutem erudiuit, & ad omnium rerum humanarum deſpicientiã inſtruxit? Sed quid opus eſt hominis iſtius impuriſſimi vel impietatem, vel amentiam multis argumentis conuincere, cum vtrumque ſit adeo manifeſtum, vt nihil facilius deprehendi poſſit? Impietatis ſcelus, cum iſtis maculis velit aſpergere Chriſtianam dignitatem; quod nunquam feciſſet, ſi aliquam præclaram opinionem de Chriſti diuinitate habuiſſet. Furoris amentia, cum tam falſis, ineptis, male cohærentibus rationibus nefariam illam ſententiam confirmet. Atque ſcio quidem me longius oratione prouectum, quam fortaſſe neceſſe fuit: Hoc autem ſi quis vitioſum putabit, velim vt partim tribuat hanc veniam iuſto dolori, quo ſum mirabiliter elatus: partim exiſtimet id inſtituto noſtro minime alienum fuiſſe. Cum enim de Chri-

ſtianæ claritatis ſplendore ſermonem inſtituiſſem, Etruſcus autem ille ſcriptor, eandem impuriſſimo genere orationis obſcurare conatus eſſet: non diſſimulandum putaui, præſertim cum eorum numerum, qui vel ſcriptis illius incitati, vel ſponte ſua eiuſdem ſceleris, atque furoris affines ſunt, late & varie diffuſum intelligerem.

Scri-

SCripſere vero alii aduerſus Nicolaũ Machiauellum, viri præſtantes, atque Catholici, Ambroſius Catharinus, Politus Senenſis Archiepiſcopus Compſanus, in Diſputationibus quibuſdam Romæ, anno huius ſeculi quinquageſimo ſecundo, editis apud Antonium Bladum: inter quas vna eſt, De libris à Chriſtiano deteſtandis, & à Chriſtianiſmo penitus eliminandis.

Vbi mox ſubdit alterum caput: Quã execrandi Machiauelli Diſcurſus, & inſtitutio ſui principis.

Ioannes item Molanus, qui octogeſimo quarto anno huius ſeculi Coloniæ apud Godefridum Kempenſem eſt editus.

Ioannes Boterus, in libro de ratione ſtatus Italice ſcripto, & Venetiis emiſſo ſuperioribus hiſce annis apud Iolitos.

Et alii plerique, quibus Chriſtiana, & vera Politica ſapientia plus ſapit, quam callida, & Atheiſmi plena verſipellis hominis.

Sed & nouiſſime aduerſus Nuæ mĩ-litis Diſcurſus politicos, & militares altera è Belgio Tractatio prodiit in lucem à Petro Coreto viro Eccleſiaſtico conſcripta, quæ digna eſt, vt perlegatur.

DE IOANNIS BODINI LIBRIS

Conſideratio, & Cautio.

Qvod de ingenio, ſcriptiſq; Bodini, qui multorũ manib. teritur, exiſtimari poteſt, hoc eo magis ſcribẽdum eſt, quod rerum vſus, variarumque in homine ſcientiarum ſpecies incautis ſenſim inſtillat Catholicæ Religionis obliuionẽ, vt mitiſſime loquar. Eo vero ẽt magis, ꝙ non ita pridem cõmendati ſunt Italicæ genti verſi ab Interprete aliquot eius libri tanquã viri (vt vocat) diuiniſſimi, & perfecti Theologi.

Et ſcripſit quidem ille (quæ ad noſtras manus venerunt) Methodũ hiſtoriæ, ac librum de Dæmonomania Latine, ſex vero de Republica libros Gallice, quibus & mentionem facit libri de Imperio ab ſe editi, & aliquorum aliorum. At quoniam qui de Republ. ſunt, non integri omnino Italice exierunt, quod qui eos purgarunt, minus forſan hæreticorum nouerunt inſidias, aut aliis diſtenti negotiis, multa prætermiſerunt; ideo in primis ex eius Methodo hiſtoriæ, vnde in reliquos libros plura tranſtulit, certius inchoandum iudicium eſt.

Vniuerſa igitur hac tractatione hæreſim ſapit, quod Lutherum, Caluinum, Melãchthonem, cæteroſq; nominet honorifice Hiſtoricos item

Peucerum, Carionē, & alios vſurpet ad faciendam fidem, qui & hæretici fuere, & turpiſſime in hiſtoriis lapſi ſunt. Quod ſi catalogus hiſtoriæ, qui methodo adiunctus eſt, ab eo ſic prodiit, quemadmodum Baſileæ editus eſt, anno huius ſeculi ſeptuageſimoſecundo, ſane hominem, qualis tunc fuerit, cum ea ſcribebat, manifeſte arguit, eo enim tanquam manu, ad libros quoſque hæreticos, atque peſtilentes Magdeburgenſium Centurias tractandas lectorem ducit. Cum & antea D. Ioannis Apocalypſeos auctoritatem, ſectatus Caluinum (cuius & hoc de libro, tanquam feſtiuum, ſed impudentiſſimum dictum refert) non tam impudenter eleuet, quam prorſus tollat, cum tamen antiquiſſimi * Patres, totaq; Eccleſia Catholica, vt ſacroſanctam, & pleniſſimam diuinorum myſteriorum Apocalypſim illam ſemper agnouerit.

** Diō. Areop. cap. 3. hierar. Eccl. Iren. li. 5. Tertul. li. 4. cōt. Marcionē. Chryſ. hom. 3. in Pſal. 91. & alii.*

Negat porro, Deum efficere poſſe Deum, quia (inquit) infinitum ab infinito fluere nequit. Quæ ratio iſti, nec Philoſopho, neque Theologo ſuaſit, nec Deum ex Deo, neque Filium ex Patre, neq; Spiritum ſanctum ex ambobus procedere: nam vtraque procedens perſona infinita eſt. Quod ſi quæras, vnde homo iſte politicus hæc hauſerit, Ex terra ſenſibuſq; cum D. Chryſoſtomo reſpondebo.

pagin. 322.

Ait vero Deum eſſe cauſam mali & interitus κατὰ συμβεβηκός, hoc eſt per accidēs. Et ſubdit Cum aut ſcelerati, aut viri boni curam amittit,

pagin. 325.

in

in quo errat: Deus enim nunquam non curat homines, & humana, licet ſubtrahat gratiam quib. ea pro ſua infinita ſapientia ſubtrahēda eſt: ac tamen ē t tunc humana maxime curat.

Cum autem furioſorum actiones, inquiat, magis eſſe diuinas quam humanas, nō ita multo poſt inquit. Quem Deus, aut furor Diuinus ad vaticinandum afflauerit, &c. At diuinis vatibus nihil æque aduerſatur, vt furor, vt inſania, vt mentis perturbatio, quēadmodum optime vt D. Chryſoſtomus oſtendit: nec ipſemet Bodinus in libro de Dæmonomania negat. *pagin. 23.*

Affirmat intemperantes nihil ſcelerate ſpōte agere: itaq; intemperantes Bodinus libertate ſpoliat arbitrii, quamuis liberum arbitrium non neget, eo potiſſimum libro, quem de Dæmonomania ſcripſit. *Chryſ. in 12. ca. epiſtol. Corin.*

Pontifices, & Sacerdotes ſub imperio Magiſtratuum ait contineri. Quare pluris erit ſecularis Dominus, quam Romanus Pontifex, & Principes quam Epiſcopi, hoc eſt oues quam paſtores, præualebitque diuinæ & cœleſtibus clauibus humana poteſtas. *pagin. 23.*

Cornelium Tacitum impium iudicaret, niſi pro ſua tuenda Religione aduerſus noſtram ſcripſiſſet. Quod ſane impium per ſe eſt, neque vero à Chriſtiano ſcriptore, (qualis haberi volebat Bodinus) probandum. *pagin. 64.*

Hiſtoriā de ænea CHRISTI Domini ſtatua è Nicephoro Calliſto, à Nicephoro Gregora, & ab Euſebio diligenter ſcripta, cuius ſtatuæ *pagin. 72.*

ora vim morborum omnium expultricem cuiuſdam naſcenti herbæ tribuebat, fabulam, & nugas appellat. Sed nos hominis potius audaciã, qui rẽ trium haud leuiũ auctorũ ſcriptis teſtatã, & in quarta Actione ſeptimæ Synodi generalis aduerſus Imaginũ hoſtes recitatam pernegat, non tã fabuloſam, quã perfidã appellamus.

pagin. 113. Craſſo aere putat Dæmones egere, quo ſuſtineri queant. Sed hoc inſcitiæ potius, quam perfidiæ tribuendum eſt.

pagin. 117. Temporib. impietatis gloriã tribuit religionis, Chriſtianis ſeculis eam adimit. Quod quã ſceleſte dicatur, ex iis, quæ contra Machiauellum obſeruauimus, licebit perſpicere.

pagin. 117. *pagin.* 118. Et nonnullis anilibus Mathematicorum ſuperſtitionib. erui quadantenus veritatem poſſe profitetur. At quod tempori tribuit, id peccatis & aliis iuſtiſſimis cauſis, non aſpectui ſyderum, docet liquidiſſime diuina Scriptura eſſe tribuendum.

pagin. 121. Bohemi (inquit) & Saxones, primi Romanos ritus deſeruerunt. Quam ſapienter (inquit) nõ diſputo: Quaſi vero de eo in vtramuis partem diſputari poſſit, debuerint ne Bohemi, & Saxones ab Eccleſia Chatholica deſciſcere.

pagin. 122. Italia (inquit) à vetere opinione ægre diuelli poteſt. Vbi cum opinionẽ vocat fidem orthodoxam, in qua Italia non perinde nutat, vt aliquæ prouinciæ Tranſalpinæ, intelligit cordatus, & Deum amans lector, quid in animo ſcriptoris reſidebat, quum hæc ſcriberet.

Platonis

Platonis & Xenophontis probat inſtitutum qui magiſtratibus Reip. cauſa mentiri permittunt. Atqui non id lex Dei, neque recta ratio permittunt. *pagin.* 123.

At neceſſe eſſe fingere nouum Orbẽ. Quod ſane fingere, hominis eſt aut ficti, aut fanatici. *pagin.* 169.

Negat Pontifices habere Imperium, Vocationem, Prehenſionẽ, Viatorem, aut lictorem. Quæ præſidia, cum non ſolum ad Pontificiam auctoritatem diminuendam, verum etiam ad CHRISTI poteſtatẽ obſcurandam Pontificibus demat quantũ in ſe eſt nõ clauã de manu Herculis, ſed clauũ de manu Dei conatur eripere.

Optimus, inquit, quiſque vir, peſſimus ciuis eſt. Quare ex huius hominis decretis, fœlicitati Reip. & optimo ciuium ſtatui virtus obeſſet: id quod vt ſolum cogitetur, indignum ſane eſt, ne & impium dicam. *pagin.* 186.

Inter falſas Religiones, quæ Regna atq; Imperia euerterunt, Chriſtianam etiam audaci blaſphemia numerat: cum vbi Chriſtiana Religio integre ſeruata ſit, Imperia ſemper & Regna floruerint, quæ ve antea ſubiecta dæmonibus, & perfidis eam poſtea admiſerunt, mirabilem ilico pietatem aſſecuta, fructus edant vberrimos, quales Indiæ, ac nouus Chriſtianus Orbis hodieq; oſtendunt. *pagin.* 127.

Aut Pontificũ (ait) libidini ad vſq; tempora ſeruit. Loquitur autem de Romanorũ Imperio, Romanorumq; Pontificum ſacroſanctam, & à Chriſto ipſo traditam poteſtatem arrodit. *pagin.* 140.

Gene-

pagin. 145. Geneuenſem Remp. hæreſeos atq; impietatis labe pollutiſſimam, homo hic virtutibus, ac pietate florentem appellat.

pagin. 253. Reuerentiam, quæ ob diuinitus impertitam poteſtatem Romanis Pontificibus defertur, irridet. At Deus qui eam ſtatuit, ac ſeruat, non irridebitur.

pagin. 284. Pontifices grauiſſimis cenſoribus egere cõfirmat. At quoſnam iſte cẽſores adhibebit? hæreticoſne, an viros laicos politicos? Sed certe quæcunq; à Deo ſunt, ordinata ſunt, nec ſuæ defuit ſapientiſſimus Dei filius Eccleſiæ, in qua poſuit Apoſtolos, Doctores, & alios; per quos vti & per Synodos, Pontifices maximi iuuarentur, penes quos interea tamen ſtaret ſumma, & ipſamet pluſquam cenſoria poteſtas.

pagin. 192. Eccleſiaſticam Monarchiam beatiorem futuram eſſe exiſtimat, ſi iure legitimæ ſucceſſionis, non electionis, huic illiue traderetur. Ita igitur Chriſtus in ſua inſtituenda Rep. minus vidit, quam Bodinus, & faceſſet Eccleſia, vt ſuccedat ſynagoga, & patebunt fores amplexibus carnalibus, vt abeat cælibatus: quemadmodum fuſius infra dicemus.

pagin. 315. Tradit formas omnes in materia ex nihilo generari, quod tanquam Phyſiologiæ imperito ei adſcribendum eſt.

DE

DE IOANNIS BODINI LIBRO,

de Dæmonomania.

Porro in libro de Dæmonomania, quo de Sortilegis, Magis, Laniis copioſe agit, plura ſunt, quæ quum limam neceſſario requirant, ſententiis veracioribus ſupplenda eſſent omnino.

Et primo, quod tum de hoc, tum de libris de Republ. dici poteſt, quum in his omnibus Methodi ſuę de hiſtoria mentionem ſæpe faciat, id prorſus expungendum eſt: quippe quæ pelliciat incautos ad tractandum librum, qui iam ipſo iure prohibitus eſt, & refertus erroribus, vti ſupra monſtratum eſt.

Adde vitium, quo alios libros aſperſit, vt vix vnquã, aut certe (vt dixi) parciſſime de CHRISTO Dei Filio, tanquam de Saluatore, & IESV, loquatur in re tanta, quantã hæc tractatio requirebat. Et D. quidẽ Paulus, paucis epiſtolis circiter quingenties nominis IESV reuerentiſſime meminit. Sciebat enim cui credebat, vnde & ſic loquebatur. Inſigniſſima item Euangelii Bodin⁹ loca, vbi apprime decebat, omiſit; quibus locis habentur variæ nocendi artes in Dæmonibus & Principem huius mundi eiectum fuiſſe

fuiſſe foras à Domino, & obſeſſos ab eodē mirabili ſapientia, & auctoritate ſanatos. Nā etſi *Ver* poſtea Bodinus de Chriſtiana lege, ac de Euan- *ſus finē* gelio aliquid commemorauit, reliqua tamen *3. libri.* eiuſmodi ſunt, vt dubitari poſſit, id ipſi non excidiſſe, ſed additum à piis, & catholicis viris, qui ſilentio illo Bodini offendebantur.

Et materiam quoque de creatione Angelorum in dubio initio reuocauit è Rabbinis, quibus & hoc libro tam videtur addictus, vt ad eos ſæpius recurrat, quā ad Euangelii filii Dei Domini noſtri Iesv Christi. Vt etiam ſecundo libro minus caute de Sabbato loquatur: quidquid poſtea aſſutum eſt de die Dominico, tenui (vt ita dicam) filo.

Apocalypſim autem quum citat, tacet tamē eam à D. Ioanne Euangeliſta fuiſſe conſcriptā; quū & in hiſtoriæ Methodo planius, quid aduerſus illū ſentiret, pronunciaſſet, vt diximus.

Nuſquam pene, niſi ſemel (ſi tamen id illius eſt) Eccleſiam Catholicam Romanam appellat, licet Theologorum ſententiis in ſuas narrationes non raro conferat, & citet.

Tertii libri capite 2. & 6. quum fuſius diſſerat de ratione eiiciendi Dæmones, deque vi eorum tollenda, quam per Magos, Lamias, Sortilegos in humana corpora, & iumenta, agroſq; & domos exerunt, affert quidem aliqua, quæ pietatem ſapiunt, & vera ſunt. At reliqua, quæ Spiritu ſancto edocti Apoſtoli, & Eccleſia ſemper adhibuerunt, vel diſſimulat, vel certe liquidius

dius explicare poterat, quod ipſe (ſi tamen eius iſta fuerunt) nimis concise attigit. Quale, quod Energumeni ſiſtebantur Eccleſiæ, dum diuina Euchariſtia conſecrabatur: Quodque in Baptiſmo myſtice fit per ſanctas illas exufflationes, & orationes, quæ vſque à temporibus Apoſtolicis habebantur: quod item fit per reliquos ſacerdotum (& quidem horum tãtummodo catholicorum) exorciſmos: per inuocationem nominis IESV, in quo flectitur omne genu, cœleſtium, terreſtrium, & infernorum: per ſignum Crucis cum inuocatione ſanctiſſimæ Trinitatis: per peccatorum exomologeſin, & confeſſionem coram Sacerdote: per Diuorum reliquias: per ſacroſanctum Chriſti Domini ſacrificium; quod terribiliſſimũ Diuus Ioannes Chryſoſtomus vocat φρικωδεστάτην θυσίαν, per diuinæ Euchariſtiæ attactum, aut ſumptionem: per aquam benedictam. Nam & Dæmonum infeſtationem oblato Chriſti Domini ſacrificio ceſſaſſe; & Dæmones eiici, ac torqueri in memoriis, templis Martyrum, res ipſa, & Patres ſemper oſtenderunt. Vbi tota (inquit D. Auguſtinus) feriendi (in Dæmone) refrenatur immanitas, & captiuandi cupiditas frangitur. Quare & S. Ignatius id vocabat catharticũ, expellens malum in nobis, ac poteſtates Sathanæ: quod vermes, & ſerpentes (inquit Chryſoſtomus) exitio tradit: vt ſexcenta alia loca mittam, quibus hoc ipſum liquet in Proſpero Aquitanico, in Diuo Bernardo, & aliis.

Aug. li. 1. de ciuit. Dei c. 1. & l. 22. ca. 8. & de cura mortuorũ c. 17. Ignatius in epiſ. ad Eph. Chryſ. ho. 2. ad Antioch. Proſper Aquit. li. prædict. c. 6. Vita S. Bernard. li. 2. c. 5.

Sed

& in Guliel mo Abb. S Theodori ci lib. 1.c.10. Sed & Bodinus, qui tam ſedulus eſt in recenſendis, quæ ſuo tẽpore contigerunt in Galliis; rem totam bona debebat fide ſuis ſcriptis inſerere, quæ anno huius ſeculi ſexageſimoquinto accidit in Diœceſi Laudunenſi Galliæ Belgicæ, quamq; ex actis publicis Bartholomæus Faius in Senatu Pariſienſi Inquiſitionum Præſes, ſuo libro quem Energumenicum inſcripſit, vir integerrimus retulit. Id erat de Nicola Petri Alberici filia, annos nata paulo minus ſedecim, & iam nupta Ludouico Petreio; in quam quum Dæmon intraſſet, cum indies peius haberet, & grauius torqueretur, cōſulti eius loci Curio, atq; alii religioſi viri, ſuſpicati ſunt neſcio quid de maligno ſpiritu: qui per exorciſmos tandem, quis nam eſſet, coactus edere, ſe Beelzebulem Dæmoniorum principē palam fatebatur, nec ſe de ſua poſſeſſione deiici, vel deturbari poſſe, quam ab vno aliquo, qui tum in Regio comitatu ageret. Dictū hoc res comprobauit de nobili, ac pio Epiſcopo Laudunenſi Ioanne Burſio. Nam cum aliorum cōiurationes parum, aut nihili faceret Dæmon, mulier in vrbem Epiſcopalem deportatur menſe Ianuario; & graue certamen, ac diuturnum Epiſcopo cum Beelzebule incubuit, per continua ieiunia, quotidianas & publicas ſupplicationes, atq; oblationes, totieſque palam iteratas depulſiones. Media in Eccleſia Cathedrali tabulatum fuit extructum, in quo vndeuicies, ſpectante populo, decertarunt

Vi. Clau. Sanctien. de reb. Euc. cōtrouerſ. repet. 2. cap. 9. pag. 48.

Epiſco-

Epiſcopus, & Satanas, ne expelleretur, omni conatu obſiſtens, atque omnia dira minitans. Cruciabatur quidem ad ſolemnes cõtra ipſum imprecationes, & Crucis ſignaculum, atque aquæ benedictæ aſperſionem; ſed vix vllis vinculis, aut virib. contineri poterat, quum ad altare ſtaret Epiſcopus, & rem Diuinam faceret: tum vero maxime furebat, & agitabatur, cum propi⁹ admouebatur ſacroſancta Euchariſtia, cuius virtutem, & præſentiam non ferens, quoties ſentiebat, iam ſibi opponendam, ſolebat vexare miſellæ corpus vehementius, atque repente totum contortum, ac quaſi exanime, remiſſo impetu deſtituere, quod per applicationem ſummis labris Euchariſtiæ, ſtatum naturalem, ac ſenſum recipiebat: ad diemque vnum, aut ſaltem aliquot horarum ſpatium, ab omni intemperie quieſcebat. Rogabatur ſæpe Dæmon, quid ita ad Euchariſtiæ oblationem, & præſentiam expaueſceret. Reſpondebat, de ea dictum: Hoc eſt corpus meum; & ſe inuitũ credere, ac tremere, tandemque ſe eius virtuti omnino ceſſurum: quod circa Idus Februarii, poſt nequicquam furias omnes tentatas & conduplicatas, in omnium conſpectu accidit.

Obſerua hic rationes ad expellendos Dæmones.

Atqui mirum eſt, quum Bodinus identidem ad libros Inquiſitorum, & ipſius Pauli Grillandi de Sortilegis, ad Olaum quoque, & Ioannem Magnum, & alios prouocet de iis, quæ in Suetia, & Liuonia euenerunt, tã multa nihilominus,

minus relinquat, quæ ipſi ad obligandam vim Dæmonum experti fuerunt. Et certe in Liuonia vbi frequens iſta Dæmonum vexatio cernitur, benedictionibus Sacerdotum (duntaxat Catholicorum) & aqua benedicta domus, agri, fructus, infantes aſperſi, mirifice (quod ipſi oculis vidimus) aduerſus poteſtates harum tenebrarum præmuniuntur. Cæterum Bodinus hoc libro perſtringit è Sortilegis, & Magis, potiſſimum eos, qui commenta eſſe ac nugas effecta Dæmoniorum idcirco ſpargunt in vulgus, vt ſatanæ propagetur imperium, noxiique tanti criminis iudicum ſubſelliis eripi poſſint. Quamobrem Magiſtratum vrget, vt memor ſit diuinæ & legis, & vindictæ, quæ vna in hariolos, & Magos fuerit à à Deo acerbiſſima conſtituta. Sic Amorrhæos, Ægyptum decem tribus Iudæorum, quæ ſeceſſerunt in Samariam, Chaldæos, & Babyloniam, Hieroſolymam item quinquaginta poſt annos ob Manaſſis talia peccata igne, ferroque excidit, ſicuti prædixerit. Vnde illa *Hie.9.* Dei vox per Hieremiam. Gladius ad Diuinos, gladius ad Chaldæos (quippe hi maxime ſortilegi habebantur.) Addit vero inter reliqua Bodinus, Treſcalem illum inſignem Magum, cui ad enunciandos alios maleficos vita conceſſa fuit, dixiſſe trecenta fuiſſe millia, qui fœdus cum Dæmone in Regno Galliæ ſanxiſſent: inter quos præcipuos quoſdam, atq; hoſce in primis aulicos, per quos tantum ſcelus latiſſi-

me-

me deriuabatur. Quamobrem non obſcure in-
de colligit, tam florentis Regni prope caſum
eſſe conſecutum, conſecuturum autem magis,
niſi iudices diuinam legem in rem conferant.
Quæ cum vera ſint, cur hæreticos dixit in li-
bris de Republ. eſſe ferendos? quandoquidem
non minus hi quam malefici diuinis, vt Dio-
nyſius inquit aduerſus Apollophanem, contra
diuina vtuntur.

DE IOANNIS BO-DINI LIBRIS

De Republica Cautio.

HOc etiam in libris Bodini de Rep.
obſeruatum eſt, cum de ſanctiſſi-
ma Trinitate nūquam, parciſſime
aūt de Chriſto Domino, idq; po-
tius ex aliorū relatu mentionē facere. Deinde
cū de omnib. Reip. & Regnorum formis accu-
rate diſſerere conatus ſit, Chriſtianæ tamē Rei-
pub. & hierarchiæ formā non attigit, quæ à Dei
filio, qui eſt æterna Sapiētia, firmiſſimis vſq; ad
conſummationē ſeculi præſidiis cōſtituta, vim
imperiis & Rebuſpub. omnib. præbet, qua ſtēt
& floreant. Cum ipſe Dominus Ieſus non ve-
nerit legem ſoluere, ſed adimplere. Quod vnū
Chriſti verbum, ſi ii omnes qui Politici volunt
haberi, altius perpēderent, Chriſtianamq; cum
omnib. adminiſtrandi formis, ſiue ethnicorum
Romano-

Romanorum ſeuGræcorum,& aliorumImperiorum diligenter conferrent, exclamarent ilico: Anathema prudentibus huius ſeculi, Anathema claudicantibus, Anathema hominibus, qui diuinam prouidentiam ore commendantes, vias eius ſanctiſſimas negant, & veritatem in iniuſtitia detinent. Tum vero de huiuſmodi ſcriptoribus,ex animo & fidẽter dicerent. Narrauerunt nobis fabulationes, ſed nõ vt lex tua. Porro diuinitus de hac hierarchia ſcripſit D. Dionyſius Areopagita: quæ & ex Synodorum generalium formis perſpici poteſt, ac præter ſanctos antiquos Patres,hoc ſeculo à Sandero de Monarchia Eccleſiæ, atq; à Bellarmino, & aliis magna cum laude eſt ob oculos poſita. Et vero indigniſſimum eſt Chriſtianis Senatoribus, fæces quaſq; minutarum Rerumpub. antiquarum, & politica exempla hinc inde è ſordibus cuiuſque magno conatu lambere,ac naturæ legem legi gratiæ præponere;interea vero non verſare manibus cordeque quidquid perfectiſſimum eſt in Chriſti Domini lege, Chriſtianaque ratione populos regendi. Nam & Bodinus cũ ſæpe ad iſtam naturæ legem prouocet,nuſquam legis gratiæ, quæ à Chriſto facta eſt,meminit,inſigni ſubterfugio,ne dicam impietatis ſuſpicione. Cum etiam qui identidem Rabbinorum Hebræorum loca citat, lucẽ interea quam Patres ſanctiſſimi prætulerunt, & fraudem à Rabbinis in tegenda,& tollenda veritate vſurpatam, tacendo paſſim diſſimulet.

Expe-

Expediebat enim, vt qui Chriſtianis laborem ſuum (vt ita dictum) laborabat impias illas iſtorum blaſphemias in Deum, & Sanctos contumelias, in Chriſtianos impedimenta Euangelii, errores contra legem naturæ, corruptelas diuinarum Scripturarum indicaſſet, quod ſane nunquam fecit. Ex hoc igitur etiam factum eſt, vt cum de ſumma Principum poteſtate agat, non ſolum prætermittat inſigniſſimas notas, quibus eminet Pontificis Max. poteſtas, verum etiam tum carpat, tum gentilium ſacrificulorũ poteſtati latenter oſtendat ſimilem, ac denique omnem ei poteſtati poteſtatem & iuriſdictionem vel tollat, vel ſi quam agnoſcat, hanc teſtetur ab induſtria, vel humana quorundam prudentia profectam, non à Chriſto Dei filio datam, qui tamẽ diſertiſſimis verbis Petro claues Regni cœlorum tradidit, & poteſtatem impertiit confirmandi fratres, paſcẽdi oues, & ſecernendi alios, diſpenſandi diuina myſteria, ſubmouendi ab Eccleſia indignos, & ſumma quæque præſtandi pro ſalute hominum, fideque ex Chriſti mandato & tuenda, & in vniuerſum Orbem propaganda. Hinc quoque factum eſt, vt Bodinus Epiſcopis inferioribus interdum neget poteſtatem, iuſque in ſuas oues, quaſi corpori plus inſit virtutis, quam animo: & quam populi auctoritatem Principibus huius ſeculi tradere vnanimi conſenſu potuerunt, hanc Deus ac multo maiorem tradere nequiuerit iis, quos vniuerſo populo præ-

fecerit, & per quorum os reſponſa edere voluit, quoſq; ipſimet denique populi profeſſione fidei, & vnius agnitione Eccleſiæ, quæ ſine viſibili capite eſſe non poteſt, paſſim admiſerunt. Quod ſi quis dixerit: Et tamen in Bodini Italicis de Republica libris aliquid extat, quo vnius Romanæ Eccleſiæ religionem vnicam eſſe veram, cui & poteſtatem adeſſe non negat? Id ſciat pie additum fuiſſe ab iis, qui librum cupiebant emendatum, cum certe cum iis quæ præceſſere, ac ſubſequuntur, illa cohærere non poſſint.

Ad hæc vero ipſa pertinent, quæ tradit de permittendis ſectis, & hæreſibus, vbi radices aliquas egerunt: Quo fallaci aſtu & hamo ſi Italia, cui liber iſte à Satana propinatus eſt, ineſcari ſe permitteret, hem quantam repente omniũ rerum ruinam & confuſionem cerneremus? Et meminimus vero, cum Varſauiæ poſtrema à Magno Poloniæ Stephano Rege Comitia haberentur, hunc ipſum Regẽ viris Eccleſiaſticis, ex Senatorio, & equeſtri ordine delectis, animũ addidiſſe, vt intrepide proponerent, quæ nam damna Regno Poloniæ, Publicæq; illata ſunt, poſteaquam hæreſis fuiſſet permiſſa. Ea vero erant, quæ ſequuntur, quæ Poſnaniæ poſtea typis publice ſunt data.

22. Februar. 1585.

1 Religionis ſanctæ Catholicæ violatio, hæreſumque variarum in Regnum inuectio.

2 Iuriſdictionis Eccleſiaſticæ, eiuſq; ſpiritualis gladii excommunicationis eneruatio.

3 De

3 Decimarum contra ius Diuinum retentio, & ademptio.

4 Prærogatiuarum, & libertatum diminutio.

5 Eccleſiarum profanatio, fundationum, cenſuum, prouentuum, theſaurorum Eccleſiaſticorum, & bonorum aliorum ademptio, & ſpoliatio.

6 Fori pro iniuriis realibus & perſonalibus, tam primæ & ſecundæ inſtantiæ, quam executionis ſuſpenſio, Brachii ſecularis, remiſſarum ex tribunali Regni & aliorum ſubſelliis cauſarum nulla executio.

His autem omnib. addita fuit breuis interrogatio, & quaſi explicatio ſuperiorum capitum, hoc, qui ſequitur, modo, qui quidem egregie aduerſus ipſum etiam Bodinum facit.

Ad Primum.

1 *Vtrum expediat Reipubl. & fas decorumq; ſit*
Apoſtaſias fieri.
Schiſmata, & peregrinas religiones innumeras inuehi.
Deum blaſphemari.
Chriſtum publice negari.
Hæreſibus modum nullum & finem imponi.
Atheiſmum, Paganiſmum, Saraceniſmum induci.
Iniurias in Deum impune fieri.
Magiſtratum, qui Dei Maximi, & Religionis Chriſtianæ cauſam agat, & tueatur, ſicut eſt in Polonia ſtatus ſpiritualis, nullum fieri.

Ad Secundum.

2 *Vtrum expediat Reipub. & fas decorumq; ſit* Sacrilegia impune tolerari.

Periuria, incantationes, veneficia, magias, inceſtus, bigamias, & trigamias, adulteria publica, homicidia abſq; pœnitentia ſolemni, vſuras impune tolerari.

De diuortiis, matrimoniis, legitimitate, exceſſibus occultis & publicis in Deum & loca ſacra nullum ius inſtitui.

Ad Tertium.

3 *Vtrum expediat Reipub. & fas decorumque ſit* Seculares ſacerdotum officia ſibi vſurpare, & Decimas manipulares, & alias contra iura diuina & humana à ſubditis ſuis extorquere, & in proprios vſus cōuertere: hæreditatem Chriſti, panem Eccleſiæ Dei, alimoniam & victū pauperum, his quibus iure, & conſuetudine debetur ſubtrahere,

Ad Quartum.

4 *Vtrum expediat Reipubl. & fas decorumq; ſit* Seruos Dei & Sacerdotes Eccleſiæ ſanctæ, ſine honore eſſe, & contemptui haberi, ac pro gratia fidei, & Religionis vna cum libertatibus publicis introductæ, & ſemper impendi ſolitæ, iniuria affici, exactionibus onerari, & quodammodo exauctorari.

Ad

Ad Quintum.

5 Vtrum expediat Reipubl. & fas decorumq́ ſit Ex Eccleſiis Deo dicatis, ſtabula fieri, deſolationem, & abominationem intueri, ſepulchra Chriſtianorum violari, ſine Sacramentis, & cultu diuino plebem paſſim viuere, & mori pecudum more, theſauros Eccleſiarum, & ornamenta diſtrahi, & in vſus profanos contra leges Dei & Regni conuerti fundos, & cenſus ad laudem Dei adſcriptos adimere.

Ad Sextum.

6 Vtrum expediat Reipubl. & fas decorumq́ ſit Solos ſacerdotes ſine lege, ſine iuſtitia, ſine iudice, tam reales, quam perſonales iniurias pati: neces, & perſecutiones Cleri impune graſſari, Sacerdotes Iudæis, Scythis, & quibuſuis obſcuriſſimis hominibus, iudicem tamen, iuſtitiam, & defenſionem habentibus, poſtponi. Deum in ſeruis Eccleſiæ ſanctæ ſperni, & contemni.

Ad horum aũt capitum diſquiſitiones propoſitas, cum nemo hæreticorũ reſpondere potuerit, ſicuti nec Bodinus poſſet, perrexit quidẽ Rex diuinam rẽ reſtituere, Collegiorum ad erudiendam nobilitatẽ inſtitutione, & Seminariorum ad excipiendas nationes varias excitatione, atq; librorum Catholicorum multa editione ac diſſeminatione, & auditione publicarum Concionum, quas per decennium, ne in ipſa quidem Moſcouia (in tentoriis, & ſummo

 gelu)

gelu) intermiſit, & deniq; Eccleſiaſticæ poteſtatis, defenſione, quam ipſe ſapientiſſime, ac acerrime in Senatu ſæpe ſuſcipiebat. Sed non ita multo poſt optimus Rex naturæ conceſſit, qui altiſſime retinebat animo, quod D. Auguſtinus ſcriptum reliquit, quodque cum iiſdem propoſitionibus in lucem prodiit.

Fac iuſtitiam, & habebis pacem, vt oſculentur ſe iuſtitia & pax. Si enim non amaueris iuſtitiam, pacem non habebis. Et alterum illud eiuſdem Patris: Quando Imperatores veritatem tenent, pro ipſa veritate contra errorem iubent, quod quiſquis contempſerit, ipſe ſibi iudicium acquirit. Nam & inter homines pœnas luit, & apud Deum ſortem non habebit, qui hoc facere noluit, quod ei per cor Regis veritas iuſſit.

Hæc igitur (quæ acerbiſſimos etiam in Galliæ Regno fructus tulere) ſi Bodinus, & alii Chriſtiano calore concoxiſſent, nunquam ad agendos aduerſus Catholicas prouincias cuniculos ſuis ſcriptis inſperſiſſent, præſertim quod vbi ſapientem Politicum præſefert, validis nititur rationib. efficere, Religionē etiam ethnicis Magiſtratibus ſummæ curæ ſemper fuiſſe, nec de dogmatibus, quæ recepta ſunt, permittendam eſſe diſceptationem, quam ne Philoſophi quidem de primis ſcientiarum principiis permittant. Et vero initio libri ſui de Dæmonomania oſtendit; diuinam legem eſſe accuratiſſime obſeruandam, qua Sortilegi, & Magi

inter-

interficiendi ſunt. Quin etiam tertio eiuſdem tractationis libro: mortem Caroli noni Regis tribuit, quod Treſcalem Magum interimi non curauit: Diuina iuſtitia (inquit) exigēte, vt moriantur Reges, qui noxios eiuſmodi permittunt viuere. Quod cū ita ſit, cur ex eadem lege pſeudoprophetæ, & alii, qui ſacerdotis imperio nolunt obedire, non plectantur? Cæterū, quod obiter innuit, alicubi ab Magiſtratu ſacerdotes ſapienter amandari, ne deliberationib. de Repub. interſint, ſi catholico animo pronunciaſſet, ferri quadantenus poterat. Sed quoniam id ad explodendam poſtea vniuerſam Religionem detorquere hæretici facile ſolent, propterea iſta aperienda ſunt. Cur enim non adiecit ab eodem Magiſtratu ſapientiſſime retētam ſummis in periculis Catholicam fidem, pro qua & vitam, & Rempub. quotieſcunque fuit opus, omnibus periculis expoſuerit? Inſulas autem catholicis muniuiſſe coloniis, in quibus primi eſſent Epiſcopi, monachi, & cæteri, qui Eccleſiæ inſeruiunt, quod ſcirent è ſchiſmate, & ex Orientalibus hæreſibus, nil firmi in Repub poſſe conſiſtere? Cur inquam non addidit, hæreticis notandis, puniendiſque vna cum Eccleſiaſtico Magiſtratu, bis ſingulis hebdomadibus Rempub. diligentiſſime incumbere? Neminē vero pene è tanta nobilitate, licet plurimi circumquaque mundum prouinciaſque hæreticas obeant, in hæreſim incidiſſe Lutheri, Caluini, aut ſimilium? Cur de-

niq; Italiæ, & aliarum prouinciarum exempla non propoſuit, in quibus quoniam iſta hæreſeos tolerantia nō fuit, vnius fidei populi ſunt, qui alioquin (vti contigit in Galliis, & in Germania) & diſſecti eſſent in ſexcentas partes, & plura centena millia, vel in hæreſim, vel in os gladii, & inferni ruiſſent.

Cap. 6 Atqui tanto mirandum eſt magis ea ex Bodini pectore manaſſe, cū verſus finem ſexti de Reipubl. libri hæc habeat verba. Maximū diſcrimen eſt inter eos Iudices, qui qualibet in re legibus aſtricti ſunt, vel quibus iuſtitiæ adminiſtratio ſine legibus licet. Alterum vero in facto ſitum eſt, alterum in iure, æquitate, ratione: præcipue vero cum aliquid eius ſit ponderis, vt tradita antiquitus lex declaranda ſit, quemadmodum dixi, Prætori. At diuina lege hoc ad magnum Pontificem refertur, aut ad eum qui à Deo ſummus Iudex delectus eſt, „ vel hiſce abſentibus, ad Leuitas (hoc eſt Sacer- „ dotes.) Id quod deinceps ſub vltimis Aſmo- „ neanæ familiæ Principib. translatum eſt ad Se- „ natum. Hic mos erat in Ægypto, & Gallia, „ vbi Sacerdotes, & Druides erant iuſtitiæ cu- „ ſtodes, tanquam omnium in mundo rerum „ ſacratiſſimæ rei: primuſque Druidum Præſes „ (inquit Ammianus) lapidem appenſum ad collum geſtabat, in quo veritas erat inſculpta. In Aſia quoque, ac maiore Africæ parte viget eadem conſuetudo, vt Sacerdotes Iuſtitiam adminiſtrent, & magnus Pontifex leges exponat, deq;

deque difficilioribus, & maioribus cauſis decernat. Sic magnus in Turcia Pontifex Muphti, & Sophianus in ciuitate Tauris, ac Tartari ſuum Smarcandæ habent; Regibus autem Feſſæ, Caroani, Telmeſſeno ſuus vnicuique eſt: vt intelligatur æquitatem, defectu legum adminiſtrandam eſſe ab Iudicibus, & viris peritioribus. Hæc igitur Bodinus, de quo quæro, cur Chriſtiani Pontificatus nullam hic mētionem facit? Videlicet, perfidis quibuſque aliquod diuinæ legis veſtigium reliquum fuit, quod per Bodinum prorſus Chriſtianis ſublatum fuerit, vt à mille & ſexcentis annis quoddam quaſi iuſtitium ſecutū ſit. Latet ergo ſerpens in iſtis de Republica Bodini libris: *Ac tamen* adhuc (proh peccatorum noſtrorū demerita) repere paſſim permittitur, & tractatur manib. & animis, abſq; vllo tāti veneni antidoto.

At vero (vt ad Bodini alia redeam) cum Galliæ Regnum optimo genere adminſtrandi cōſtitutum aſſerat, cumque inter Reipublicæ formas primas deferat partes Monarchiæ, in eo autem Regno inquiat triginta quinque ſiue Cardinales, ſiue Epiſcopos fuiſſe Cancellarios, totidem in Anglia; ſane intelligit, adminiſtrationi Chriſtianiſmi Regni, quod per vndecim ſecula durauit, tantum abfuiſſe, vt adhibita Sacerdotum conſilia obfuerint, vt per eos potiſſimum ſteterit. Et in Polonico Regno haud inficiatur Archiepiſcopum Gneſnenſem ſolere eſſe Cancellarium. Quod quamuis ita non ſit

L 5 (nam

(nam & modo è proceribus, qui non ſunt Eccleſiaſtici, vel, vt ipſi vocant, ſpirituales, alius eo munere fungitur) Archiepiſcopus tamen ille primum in Senatu locum obtinet, ac Rege demortuo, Regni habenas ſuſcipit, quas moderatur cũ reliquo Senatu, donec Rex alter ſuffectus ſit: Epiſcopique omnes Regni & Senatores ſunt, & in dextera Senatus parte cõſident. Procancellarius itẽ regni Epiſcopus eſt: cæteri vero qui in ſiniſtra parte ſedent, Caſtellani. Palatini, & reliqui nobiles, minime Eccleſiaſtici ſunt. Quo ordine ſi Reſpublica illa caruiſſet, profecto iamdiu eſt, cum ab hæreticorum ictibus concidiſſet. Quin etiam Hungaria, illa quidem, quæ à Cæſare adhuc obtinetur, eandem per Eccleſiaſticos Præſules adminiſtrandi rationem retinet. At & Germanico in Imperio, quod Bodinus inquit eſſe Ariſtocraticum, è ſeptem Electoribus primas tenent Archiepiſcopi in Senatu, qui & Electores vocantur: Ne quid dicam de aliis Regnis, vbi conſiliorum præſides ſunt, & maxima quæque adminiſtrant ſine vllo Reipublic. periculo. Porro

Lib. 3. cap. 7. verſ. finem. mendacium eſt, Theodoſium Magnum Arianos cum Catholicis; & Valentinianum ſuſtinuiſſe, cum grauiſſima edicta in eos tulerint. Et meminiſſe debuerat, ꝙ alibi ipſe dixit, ex an-

Lib. 4. cap. 3. tiquitate petens, SALVS POPVLI SVPREMA LEX ESTO.

Lib. 4. cap. 7. Singulare autem certamen, quod duellum dicitur, permittendum eſſe iudicat, præſertim

in

in capitalibus cauſis, quibus aliunde nō adſint *Concil. Trid. ſeſ. 25. c. 19.*
certi teſtes: ſed aliter, & iuſtitiæ ratio, & Chriſtus Dominus per Eccleſiam ſuam docet, cum dicat, Deteſtabilem duellorum vſum fabricante diabolo introductum, vt cruenta corporum morte, animarũ etiam perniciem lucretur, ex Chriſtiano Orbe penitus exterminandum; Imperatores, Reges, Duces, Principes, Marchiones, Comites, & quoſcunque alios Dominos tẽporales, q̃ locũ ad monomarchiã inter Chriſtianos conceſſerint, eo ipſo eſſe excõmunicatos, & iuriſdictione, & dominio ciuitatis, caſtri, aut loci, in quo, vel apud quem duellum fieri permiſerint, quod ab Eccleſia obtinent, priuatos intelligi, & ſi feudalia ſint, directis Dominis ſtatim acquiri. Qui vero pugnam commiſerint, & qui eorum Patrini vocantur, excommunicationis, ac omnium bonorum proſcriptionis, ac perpetuæ infamiæ pœnam incurrere, & vt homicidas, puniendos, & ſi in ipſo cõflictu deceſſerint, perpetuò carere Eccleſiaſtica ſepultura. Illos etiam, qui conſiliũ in cauſa duelli, tam in iure, quam in facto dederint, aut alia quacumq; ratione ad id quenquam ſuaſerint, nec non ſpectatores, excommunicationis, ac perpetuæ maledictionis vinculo teneri.

Maximũ (inquit) & forſan præcipuum, Rerumpub. fundamentum eſt naturalem ciuium *lib. 4. cap. 1.*
ſtatum, ingenio ciuium; edicta vero & leges, naturæ hominum, temporis, ac locorum accõmodare. Quod ſi ita omnino ſit, non erit æqua

via Domini, neque permanens naturæ lex, nec commune gratiæ donum, neque vna Eccleſia, quando per hunc, pro tempore, loco, perſonis, tanquam regula Lesbia, mutanda ſit. Quin etiam pro ætate cuiuſque non erit eadem lex, quippe iuuentuti remittendæ erunt habenæ, quæ ſenectuti contrahendæ: Addo etiam pro conſtitutionibus corporũ: quippe ſanguineis, cholericis, phlegmaticis, melãcholicis vniuerſale inſtitutum, vel Decalogus haud erit præſcribendus. Nam & quoniam ſub diuerſis cœli regionibus, & climatib. diuerſa ingenia ſunt, putat ille cothurnum vniuſcuiuſque pedi mutandum. Quanto igitur rectius (quidquid Bodinus alter ſentit) inquit Baldus, ius, & æquitatem naturalem non eſſe incluſam, nec alligatam locis. Rectiſſime autem Chriſtus, qui omnib. gentibus eadem præcepta, Sacramenta, formam item Chriſtianæ Reip. & Eccleſiæ iiſdem pene legib. & Archiepiſcopatibus, Epiſcopatibus, Sacerdotiis, Religioſis ſanxit. Tam videlicet viuida vis Spiritus ſancti eſt, & tam valida diuinæ ſapientiæ, ac gratiæ virtus, quæ efferas gentes manſuefecit, naturæque lapſus erexit, & humanam ipſam carnem edentes illexit ad cœleſtis Euchariſtiæ eſuriem, & in vnum vagos facili negotio collegit. Et denique quod omnibus ſeculis, hoc vero potiſſimum apparuit, nouum ipſum Orbem ad eundem vitæ Chriſtianæ tenorem adduxit, quamcunq; ad mundi partem vergat. Vt certe, quando aliud

Baldus.

non

non eſſet, quo mentes noſtræ excitarentur ad talem Reip. formam ſuſpiciendam, eſſet hoc vnicum ad captiuandum in obſequium fidei intellectum.

Anglos ait fuiſſe inhoſpitales, quique cum aliis nationibus degere non poſſent, vt etiam Antuerpiæ ſecretum ab illis domicilium haberent, poſtea tamen, vbi cum Gallis pacē iniuerunt, ſuauiſſimiſque eorum Reginæ, ac pacificis modis tractati ſunt, cicures factos, & mites: Gallos contra, qui nulli nationi humanitate cederent, poſt bella ciuilia deperdidiſſe naturam, & mores auitos. Sed & hic in vtraque hac re cæcutiit Bodinus. Primum, quod nunquam Angli crudeliores fuerunt, quam cum Catholicam fidem exuerunt, aut Eccleſiam perſecuti ſunt. Miſſis ſuperiorum temporū euentis, quæ Anglici hiſtorici, Bedaq; perſecuti ſunt; an ne diriora vnquam tormenta commenti ſunt antiqui Eccleſiæ perſecutores, quam quæ aduerſus ſuos adhibuerunt, quoniam Catholici veram religionem colebant, & optimorum Regum, totiuſque regni ſæpe promulgata edicta ſeruabant? Non temperatum ſacris locis, non virginibus innoxiis, non religioſis, qui inermes arma ſpiritualia pro populo ſtrinxerant, non Reginæ ipſi Scotiæ, cui caput ſuperiorib. annis amputatum eſt. Extant paſſim hac de re veriſſimæ hiſtoriæ: Sed & Sāderi librū de ſchiſmate Anglico, qui reipub. conſultum velint, attente legant. Inde enim occaſiones, & cauſas, *lib. c. r*

L 7 caſuſque

caſuſque Regnorum, & mutandi homines in feras facillime noſcent. De Gallis autem, nego quod Bodinus inquit. Ex tot enim ciuitatibus, & prouinciis, vbi adhuc Catholica Religio viget (nam & primariæ omnes vrbes catholiciſſimæ ſunt) vix aliquem inueneris, quin antiquum obtineat, & mitiſſimos ſapiat mores. At quos tranſuerſos non ciuilia bella, ſed hæreſis egit, hoſce ſi intelligat, vt nomini Diuino, ſic veræ pietati eſſe rebelles, Regnoque truces, & efferos euaſiſſe non inficior. Nam ſi quis in Caluinianum acutius inſpexerit (licet neque loquentem audiat) ex oculis tamen torue aſpicientibus, ex male ſana nimirum reclamante conſcientia ſtatim id agnoſcet.

Lib. 5. c. 3. Fuit ne vnquam (ait) Ludouico noſtro Regi ſancto Princeps quiſquam virtute, pietate, integritate par? Hæc ille, quæ & alibi ſæpe, cum de Carolo VII. & aliis quibuſdam Galliæ Regibus commemorat. At præſtabat, ſapientem Politicum addere, hæreticos ab eo Rege Albigeos eiectos, vnde Caluiniani virus ſuum ſuxerunt: Eccleſiam vnam Catholicam Romanam conſtantiſſime omnes eſſe tutatos: vixiſſe ſummo cum Dei metu, cæteros vero quoſq; Galliæ Reges ſemper Catholicos fuiſſe, optimos autem quoſque iiſdem artibus reſtituiſſe in priſtinum ſtatum, quotieſcunque conciderat, Regnum: hæc videlicet vera fuiſſe Reipublicæ fundamenta, non mentiente qui dixit:

Quæ,

Quærite regnum Dei, & hæc omnia vobis adiicientur.

Principes (ait) fuiſſe coactos, vt nouos honores, & præmia benemeritis decernerẽt. Edouardum igitur Angliæ S. Georgii, Ioannem, & Ludouicũ XI. Galliæ Reges, hunc S. Michaelis illum Stellæ, Philippum II. Burgundiæ Ducem Velleris aurei, Duces Sabaudiæ, Beatæ Virginis Annunciatæ ordinem inſtituiſſe. Sic ille. At etiam hic præſtabat, quum dicat nullũ inter iſtos adſcitum, qui nobilis non ſit nomine, armis, & ſine vlla labe, expreſſiſſe, quænam potiſſimũ ea putabatur labes: Nempe Catholicæ fidei defectio: quando nec ordines vnquã vlli fuere inſtituti, niſi à Principib. Catholicis. Quod ſane hæretici nunquam potuerunt efficere, quippe qui deſerta fide omni prorſus ordine deſtituuntur. *Lib. 5. cap. 4.*

Poſtquam, inquit, defenſio vitæ, ac perſecutio latronum ad ius diuinum, naturale, humanum pertinent, profecto ſubditi exercendi ſunt in militari ad probos ſubleuandos, deprimendos improbos. Et voco (inquit) latrones, atque improbos, bella iniuſte mouentes, ac fures, & eiuſmodi alios. Verum ſi hoc ſit, tanto magis curandum erit in hæreſi exterminanda, ſi qui primo ſanis cõſiliis acquieſcere noluerint. Eadem enim omnino hæreſis, ac tanto quidem nocentius perpetrat, quãto præter Regnorum euerſionem inuadit ipſos animos, quos & cœleſtibus priuat bonis, & denſiſſi- *Lib. 5. cap. 5.*

denſiſſimas tenebras in Regna inducit: Quod teſtantur Aſia, Africa, & hodie bona Europæ pars.

Mox ſubdit, ad explodendos ſeditioſos, & fures expedire, vt mittantur ad bellum, hancq; medicinam ſummopere neceſſariam, & vtilem eſſe Reipublicæ. At ſecus, & diuinum præceptũ vrget, & ſæpiſſime latronũ exercitus diſſipati ſunt, & niſi vires attritæ ſunt, Reipublicæ certe hinc exiſtimatio imminuta fuit. Quã .n. tu ſolidam reportaueris de hoſte victoriam, ad quem expugnandum ſceleratas, & inimicas Deo copias adducas? Et vt de inimicis, inimicos ſuos Deus vlciſcitur, ſic de Regnis, tanquã de hoſtibus idem facit, à quibus in expeditionem immittuntur.

Lib. 6. cap. 1. Affert Bodinus ex Deuteronomii capit. 16. Diuina lege mandatum, vt ter ſaltem quiſque ſingulis annis ad templum adeat, quare eſſe Atheos quoſdam, qui ne ſemel quidem id præſtant. Sed cur non potius Eccleſiæ, quæ id ſingulo ſaltem octiduo iubet, quam veteris Teſtamenti præceptũ propoſuit nobis qui Chriſtiani ſumus? Sed verum eſt, Bodino plus ſapere veteris legis quam nouum gratiæ Teſtamentum.

Lib 6. cap. 2. Vbi Auguſtum collaudat, quod pœna mulctauerit, qui exactis viginti quinque annis, vel vxorem non duxerant, vel liberos non ſuſceperant; ſapientiſſimi Politici id fuiſſe dicit, quoniam ita adulteria, deteſtabilioraque alia ſce-

ſcelera præciderit, mox Iuſtinianum, & Conſtantinum, Honorium item, atque Theodoſiũ impp. reprehendit, qui vel Auguſti legem abrogarunt, & pœnam cœlibatus ſuſtulerunt, vel priuilegia conceſſere ſubditis, qui liberis caruiſſent. Veruntamen maluiſſem, vt Chriſti magis quam Auguſti prædicationem ſuſpexiſſet. Sunt eunuchi (inquit) qui ſe caſtrauerunt propter regnum cœlorum. Nec vero me latet, cur ſecundum ciuiles leges, Politici hoc negotium metientes vltra humanos limites progredi haud potuerunt. Aſſenſerunt enim Platoni in cælibes cælibatus pœnas ſtatuenti, & legi XII. Tabular. ac legi Papiæ (ſiue Pompeiæ, vel Poppœæ) quam iterum Auguſtus tulit de maritandis ordinibus. Et veteres leges (ſcribit Euſebius) priuant orbos liberis eorum ſucceſſione, qui liberos gignunt, τοὺς ἀπαίδας παλαιοὶ νόμοι στερήσει τῆς τῶν γονίμων διαδοχῆς ἐτιμωροῦντο. Verum enimuero imprudẽter omnia lata ſunt. Euangelicæ autem legis virtus tanto comprobatur apertius, quanto Chriſtus ſapientia Patris æterna Apoſtolos cælibes, eo ipſo tempore quoquo verſum diligentius mittebat, quo leges illæ inualuerant, virgineſque & alios ad caſtitatem perpetuo colendam per eoſdem Apoſtolos ſerio non ſolum hortabatur, ſed ſæpe ſanguinis Apoſtolici, virginumque martyriis inuitabat. Et videntne iam Politici vias CHRISTI non eſſe politicas tantum, aut huius mundi? At quum Auguſtus non tam his,

Plato ſub finẽ Dialogi 6. de legib. Cicer. 3. de leg. capit. quadã ẽt leges diſ. 2. l. penul. C. dicit nup. l. vl. c. de infirmã. pœn. cæl. Euſeb lib. 4. de vita Conſtãtini l. 2. ff. de vac. mul. l. 1 c. de his, q

pœnis *nu-*

Lib. ſe excu. lib. 10. Inſt. de excuſ. tut. vel cu rat. in princ.

pœnis, quam præmiis, omnes ad capeſſenda matrimonia vocaret (vacatione quippe triennii à publicis muniis propoſita omnibus, maioraque, vt deinde eſſent pro maiore filiorum numero præmia, atque immunitates) quis cogitaſſet à Chriſtiano pectore prodire debuiſſe tantum (vt videbatur) obicem Euangelio propagando, cum eius rei prædicatio, & exempla vbique à Chriſtianis poſita, non ſolum pœnis, & præmiis Imperatorum, ſed & inſitæ naturali ad coniugia propenſioni aduerſaretur? At ita Deus comprehendit ſapientiam ſapientum, & ſtultos facit principes Taneos, & re ipſa probat, excellentiores ſuo (non hæretico) Euangelio ſe reſeruaſſe vias, quas ſi mundus non caperet, eas tanto magis vult eſſe probatas, & fixas. Quamobrem & Conſtantinus Magnus leges illas abrogauit, & eius filii aboleuerunt, vſuſque ille eſt his verbis aduerſus iniquiſſimum legem: Per infirmitatem (inquit) naturæ priuatos ſuo magno liberorum gignendorum deſiderio, miſereri magis, quam mulctari conuenit. At rei melioris amatorem non quidem punire, ſed admirari maxime dignum eſt. Hic rei melioris amatorem κρείττονος ἐραστὴν vocabat, qui ſe Dei ſacerdotio conſecraſſet, ac pudicitiam, ſiue virginitatem profeſſus caſtæ vitę ſe addixiſſet. Sed reliquis, inueteratam hominum labem, & ſacerdotum lapſum in magnis diœceſibus, arbitrantibus haud eximi poſſe, niſi vxorum conceſſu

Euſeb. de vita Cõſtantini.

ceſſu, reſponderi: Neſcitis ſcripturàs, neque virtutem Dei (addamus autem) nec pœnitentiæ vim, quæ meretrices (ſi ad cor redeant) virginibus interdum æquat, atque ex contumeliæ vaſis vaſa honoris, & gloriæ Dei facit.

Deniq; alii ætatem, qua vota ediderunt, nō aptam fuiſſe obtendunt iudicandis propriis viribus in ſuſtinendo cælibatus onere. Sed cur non idem quoque prætexant in deſerendis vxorib. laici, quibus onera plerumq; intolerabilia ex re vxoria incumbunt? Itaq; ei, qui diceret. Non ſolum immaturo conſilio, verum etiam vi adactus, initiatus ſum ſacris, quare & peto per Canones mecum diſpenſari; reſponderi poteſt: Quid ſi te vel minus maturum conſilium, vel alicuius vis adegiſſet, vt vxorem adoleſcens duceres, deinde aliquot poſt annos eam reiicere velles, num vllum tibi Canonem patrocinari putares? Sane non dubito, quin plures laici mallent vxore carere, quam pii ſacerdotes matrimonio iungi. Licebitne igitur illis diuortium à Chriſto prohibitum facere, ac (quod æterna eſſet non minus infamia dignum, quam pœna) cauſas nectere, cur nunc illam, iam alteram, modo nullam vxorem aliquis habeat? Sed vt hæc abeſſe ab ipſis laicorũ mentibus debent, ſic multo magis illa faceſſant à ſacerdotum cordibus, qui ad cœleſte vitæ genus vocati, à mulieribus ſe abſtinent, vt ſint ſancti corpore & animo, ac proxime Deo adhæ-

adhæreant. Atqui neque verum eſt, quod ait Bodinus, cælibatus profeſſione, peccatis feneſtram aperiri. Nam & quæ ſcelera publice patrabantur Auguſti tempore, quum tam ſeduli eſſent in maritandis ordinibus, ſatis ad Romanos notat Apoſtolus, ne quid dicam de aliis. Et
Lib.6. cap.4. Bodinus hic quoque nimis politice tribuit Auguſti ſapientiæ, aut præſtantiæ Monarchæ, quod cum antea Romani ne decennium quidem in pace vixerint, is quinquaginta annos pacate Remp. & Imperiũ adminiſtrauerit, cæteriſque id ipſum reliquerit tranquillum. Optandum igitur erat, vt totum hoc quicquid fuit, Diuinæ diſpoſitioni tribuiſſet, quæ Romanum Imperium præparauerat, totque ante ſecula per Eſaiam prædixerat. Vt Roma (inquit S. Leo primus) per ſacram B. Petri ſedem caput orbis effecta, latius præſideret religione diuina, quam poteſtate terrena. Quamuis enim multis aucta victoriis ius imperii tui terra marique protuleris, minus tamen eſt, quod tibi bellicus labor ſubdidit, quã quod pax Chriſtiana ſubiecit. Diſpoſitio namq; diuinitus operi maxime congruebat, vt multa regna vno confœderarentur Imperio, & cito peruios haberet populos prædicatio generalis, quos vnius teneret regimen ciuitatis. Hæc autem ciuitas ignorans ſuæ prouectionis auctorem, cum omnib. pene dominaretur gentibus, omnium gentium ſeruiebat erroribus, & magnã ſibi videbatur aſſumpſiſſe religionem, quia nullam re-

reſpuebat falſitatem. Vnde quãto erat per dia- „
bolum tenacius illigata, tanto per Chriſtum eſt „
mirabilius abſoluta. Hæc D. Leo; quæ vtinam Bodinus in Monarchia Auguſti conſideraſſet. Sic enim humanæ Diuinam adminiſtrandi rationem præpoſuiſſet.

Et caput quintum libri ſexti id maxime cõtinet, vt oſtẽdat, in ſucceſſione Monarchiam rectius, quam in electione conſiſtere, ac durabilem fore Pontificatum, itaque multa paſſum eſſe, quoniam eliguntur, non ſuccedunt generatione carnali Pontifices. Videlicet, ſi ſucceſſiſſet puer filius Pontifici demortuo, hic Eccleſiam vniuerſam regere, creare Archiepiſcopos, Epiſcopos, Cardinales, ipſe non Sacerdos pro tribunali ſedere, per tutores id agere debuiſſet. Quæ vt ſunt abſurdiſſima (præſertim in plenitudine temporis) ſic dici permittũtur ab iis, qui politica lance diuinas res pendunt, vt in barathrum temeritatis corruant. Quid ergo? Chriſtus ſapientia æterni Patris minus in Eccleſiæ regimine ſtatuendo vidit, quam Bodinus? minuſq; Chriſtianæ Reipubl. Chriſtus quam ille cauit, cum Dominus & virgo naſci ac mori, ac Petrum cælibem Pontificatui præfecerit, cui itidem alii fuerunt hactenus ſubinde ſuffecti? Ac tamen Monarchia hæc, quam Dei filius inſtituit, vniuerſo mundo oblatrante & obſiſtente ſexdecim ſecula ſtetit, tantoq; latius Chriſtiani fines propagauit Imperii, quanto hæreſis, perfidiaq; illud acrius hodieq; oppugnant, certiſſi-

li.6.c.5

mo

mo indicio firmitatis eius quam requirebat, quæ futura in ſeculum erat firmamentum, & columna veritatis. Sed & oſtendat Bodinus, quam firma ſucceſſione ſubſiſtat Lutheri, & aliorum hæreticorum regnum, qui propagatione carnalium filiorum, quot capita, tot hydras poſteritati reliquerunt.

Cæterum quod ad periculum attinet: quod Pontificii interregni tempore aliquando contigit, neſcit iſte, ſic diuina in terris regi à Deo, vt cum liberam hominum voluntatem non tollat, (quam etiam quotieſcunque peccat, nō ſinit impune abire) nihil tamen hinc pereat ſtabilitatis Eccleſiæ, cum & in iis qui parentibus carnalibus ſucceſſere, peiora ſæpius, diuturnioraq; mala, euenerint.

Eodem rurſus capite adiicit, Eugeniū quartum Pont. Max. à Concilio Baſilienſi excommunicatum, & Pontificatu ſpoliatum. At quod Eugenius non errauerit, neq; in hæreſim inciderit, idem Concilium Baſileenſe Lauſannæ continuatum oſtendit, quod acta ſua priora irritauit & Nicolaum quintum Eugenii ſucceſſorem, vti verum Pontificem, veneratum eſt, quemadmodum ex literis eiuſdem Nicolai cognoſci poteſt.

Ex his igitur vir quiſque prudens intelliget, quam circumſpecte verſandum ſit, quidquid à Bodino ſcriptum eſt. Neque vero quidquam attigi de libera in filios iuriſdictione, quam parentibus reſtituendam eſſe, etiam ad necem,

diſſe

diſſerit ex vetere Teſtamento. Id enim ſi expediuiſſet, vel Dei filius expoſuiſſet, cui cura, non tantum vſque ad atramentum (vti Bodino) ſed vſque ad ſanguinem fuit de nobis; vel Apoſtoli meliore ſpiritu, quam fuit Bodinus, afflati, per vniuerſum terrarum orbem docuiſſent. Ac certe Euangelicam manſuetudinem haud decebat, vt patres dira illa, quæ etiam in Scythis reprehenduntur, ſupplicia de filiis ſumerent. Facerent hoc leges, ſi faciendum ſit, & gratiæ Diuinæ nitor ne immanitate tollatur. Et vero pleraque alia ſunt, quæ Bodinus refert de aliis ſeu Regnis, ſiue rebus publicis, quæ cum non ita ſint, condonari poſſunt homini ex tanta rerum mole fatigato, neque ſemper vera ab omnibus inaudienti. Ac tamen haud tacendum eſt non recte feciſſe, qui quum in pluribus de Repub. Veneta fuiſſet hallucinatus, tum adiecerit, ſolere à Venetis eligi Duces minus prudentes, quiq; aliis virtutibus careāt. Quod falſum eſt. Si enim ſpectaſſet qui hoc ſeculo, eoque ipſo tempore, quo libros iſtos de Republ. ſcribebat, principem locum obtinuerunt, ſententiam, & verba mutaſſet. Quippe viri præſtantiſſimi aut armis, aut vitæ ſanctitate, vel ſapientia, & vſu rerum delecti ſunt, quales fuere præter alios multos, Priuli, Triuiſanus, Mocenicus, Venerius, Nicolaus de Ponte, quique nunc præſidet, Paſchalis Ciconia, qui cum ſapienter, & pacate decennium Cretam, & Orientalem illam ditionem adminiſtraſſet,

vitamq;

vitamq; vixiſſet innocentem, nō minus admi-niſtrationi Reip. quam propagandæ pietati dat operam. At quoniam hi de Rep. libri magnam rerum politicarum ſuppellectilem habent, quę plures allicit ad legendum, videant quibus animarum ſalus potiſſimum incumbit, num ſerio danda eſſet opera, vt quam primum nō ſolum purgarentur, verum etiam ea apte inſererentur quæ in Religione Catholica, & pietate firmare Principum, & Politicorum animos poſſent. Quod ſane maximum eſſet ad Dei gloriam operæ pretium.

INDEX

INDEX RERVM ET VERBORVM IN MACHIAVELLI PRINCIPEM.

Acquirendi ſtudiũ à natura pag. 25

Actionum contrariarũ principum diſputatio pag. 115. 116

Adhortatio ad Italiã à Barbaris liberandam 141

Agathocles ex infimo in regem euaſit 51. *in quibus laudandus & vituperandus ſit* 52

Agathoclis & Oliuerrotti collatio 54

Alexander Imperator tam probus cur interemptus 108. *eius laudes* ibid.

Alexander VI. Pontifex, ſummus impoſtor & fœdifragus 98

Alexandri Sexti cogitationes noui principatus 41. *& artes* ibid.

Auaritia ſiue parcitas vitium quidem, ſed dominandi rationem non impedit. 92. 93

Aloyſii regis Galliæ error ingens 81

Annibalis Bentiuoli coniurationis exemplum 103

Annibalem ſæuitia in exercitu auguſtum reddidit 95

Antonius Venafrus Petrucii adminiſter, hero exiſtimationem conciliauit 128. 129

Antonini Imper. virtutes & vitia 110

cur interfectus. 111

eius error ibid.

Auxiliaria arma euocanti pernitioſa 77. 78

Arcem Mediolani conſtru-

xiſſe magnus error 122
Arces qui male ædificant 121
Arces ſeruandæ, an deſtruẽdæ 121. 122
Arma qui primi in Italia excitarint poſt exactos Cæſares 76
Arma principis quæ 70
Arma propria & mercenaria quibus differant 80
Dauidis exempla 81
Arma propria mercenariis mixta ibid.
Arma propria quæ ſint 82 qua ratione ordinanda ibid.
Arma conductitia pernicioſa exemplis probatur 71. 72, &c.
Arma mercenaria periculoſa 72.73.74
Arma pia quæ 143
Arma quibus auferenda à principe 117
Ars Imperantis quæ & quãta virtutis 83
Artificum Tribus principi in honore habenda 127
Aſſentatores qua ratione à principe fugiendi 130 131

B

Bellum iuſtum, quod neceſſarium 142
Borgiæ forma principatus fundamenta 48
Borgiæ factum inſigne 46. 47.48 animi magnitudo 44 vide Caſ. Borgia 48.

C

Carmagnola cur à Venetis occiſus 57
Caroli VII. Gall. regis prudens conſilium in parandis propriis armis 81
Carthago cur deleta 32
Cauſa cur pontificius principatus in rebus profanis ante Alexandrum VI.cõtemneretur 66 67
Cæſar Borgia vt principatũ adeptus ſit 40. exemplum noui principatus 30
Cæſ. Borgiæ artes, conſilia 42. 43 fundamenta ad principatum 41.verba ad Machiauellum 53
Cæſar. Borgiæ actiones nouo principi præcepta eſſe poſſunt 41
Cæſ.Borgiæ imprudentia 49

Cæſa.

Cæſa. Borgiæ quid defuerit 46.47 qui cardinales timendi ibid.
Cæſaris Borgiæ laus 48
Cæſarum interfectorũ præcipua cauſa 105.106
Ciuitates quæ ſeipſas perdũt 32
Ciuitates quæ libertatem amiſerunt, vt regi debebant 32.33
Ciuitates principi parere aſſuetæ 33
Clementia ne abutantur, danda opera principibus 92.93
Clemens princeps eſſe debet, non crudelis ibid.
Columnii à Borgia auriti 43
Columnenſes & Vrſini cur quieſcant 69
Coloniæ cur fideles 20
Colonias ad retinẽdam prouinciam prodeſſe ibid.
Commodus Imp. cur interfectus 112
Coniurationes paucis feliciter ceſſiſſe 102
Capua cur deleta 32
Cyri exemplum 36

D

Darius vt regnum adeptus 39
Decertandi duo genera, legibus & viribus 97
Defectio ſubditorum quid principi proſit 17
Diſciplina noua militaris inſtituenda ab Italis 145.146
Dominatus nouiter parti 135
Duces exercitus mercenarii 71.72

E

Exiſtimationem quomodo quis ſibi comparet 122
Exercitus Imp. ſæuus potius, quam clemens eſſe debet 87.88

F

Felices qui dicuntur homines, qui infelices 138
Ferdinandi Aragonii res geſtæ & gloria 122 *Piaſæuitia* 123
Fidem ſeruare in principe laude dignum 96
Flaminia reſtituta Valentini crudelitate 92

Florentinorum imperium cur armis mercenariis auctum 73
Fœdera & conuenta à malis non ſeruari, quare nec illis ſeruanda fides 96. 97
Fortunam torrenti ex montib. fluenti comparat auctor 136
Fortunam Iulio 2. effrenate agenti, fauiſſe 138. 139
Franciſcus Sfortia principatum acquirit 40
Franciſci Sfortiæ & filiorum contraria exempla 83.84

G

Gallia num difficulter occupari poſſit, & cur 30
Galliam occupare volenti, difficultates occurrunt & cur 31
Galliarum regni quæ maior ſecuritas 104
Galliarum regnum bene cōſtitutum & ſapienter ibid.
Gallorum error 24
Galli regem ſuum reuerentur 28
Græciam cur Turca conſeruet 18.19
Germaniæ ciuitates cur non facile timeant 64. *bene munita* ibid.
Germanorum & Heluetiorum eadem diſciplina militaris 140

H

Heluetii an vinci poſſint 139
Hieron Syracuſanus ex priuato princeps factus 38
Hieronis Syracuſ. ars regnādi ibid.
Hiſpanos ab equitatu Gallico proteri 146
Hominum improbitas & perfidia principi eludenda 98. 99

I

Imperator militaris liberalis de alieno eſſe debet 91
Imperatores & principes liberalitate res magnas cōfeciſſe vt intelligendum ibid.
Imperatorum cædes ex odio & contemptu profecta 115

Impe-

Imperiorum nomina 14
Immanitas Valentini Borgia quid boni peperit 91
Inclementia nouitate regni excuſanda ibid.
Iniuria vnde fiant 49
Ioann. Aucuthus Florentinorum dux 73
Ioann. Foglianus 53
Italiæ excidium à mercenariis auxiliis 71
Italorum ignauia 144
Italos belli imperitos, ait Gallus: Italus reſpondet, Gallos regnandi rationē non tenere 27
Iulius II quantum Pontificium regnum auxerit 69
Iulius II. quæ bella parcitate ſua geſſerit 90
Item Ferdinandus Hiſpan. rex catholicus ibid.

L

Legislatores armati 37
Leges bonæ, vbi arma bona ſunt 82
Leges auitæ ſeruatæ principem conſeruant 18
Legum conditores vt expendendi 37
Leges nouas dare difficile & cur ibid.
Lenitas in exercitum Scipioni exprobrata 96
Liberalitas erga milites vtilis 91. 92
Ludouicus XII. Mediolanum non potuit retinere 17
Ludouicus XII. rex Galliæ leges adminiſtrandi non ſeruauit 23
Ludouici XII. regis Galliæ conſilium prudens ibidem
Ludouici regis XII. errores 26
Ludouici regis Galliæ XII. maximus error 25. 26

M

Machiauellus principem hypocritam inſtruit 98. 99
Maximini errores, & cadis cauſa 115
Maximiliani ingenium in gubernanda rep. 131. *cur in propoſito non manebat* ibid.

Metui an amari princeps curare debeat 103
Militia Italica cur corrupta 144
Militia in Italia inutilis 76
Milites ſi loco coloniarum ſubſtituantur 20
Militaris diſciplina principis ars 76
Militaris diſciplinæ quot ſint formæ 70
Modi tres regendi principatus nouiter parti 32
Moſis, Cyri & Theſei virtus quando enituit 141
Moſen more aliorum non eſſe aſſecutum principatũ, ſed Dei iuſſu 35

N

Nabidis Spartani exẽplum 60
Numantia cur deleta 32

O

Occaſio adipiſcendi principatum 35
Odium inueteratum nouis beneficiis non deleri 50
Oliuerotus Firmanus, eius virtus & facinora 53 e-*ius ſolertia* 55. 56
Opinio quæ rerum conuerſiones fortunæ tribuit 134
Oppugnationes in quẽ principem difficiles 101
Optimates à principe diligendi aut odio habendi 60
Optimates in libera ciuitate imperare volunt 58

P

Pandulphus Petrucius Senẽſium princeps 119
Paulus Vitellius 53
Paulus Vitellius Florentinorum dux 74
Paulus Vrſinus quib. artib. deceptus 44
Pertinax cur occiſus 105
Philopœmenis laus 85
Piſani in Gallorum clientela 47
Piſanorum exemplum 53
Pontificatus Turcico imperio ſimilis 73
Pontificatus quantum potentia valeat 66
Pontificius principatus cur ſecu

ſecurus & indefenſus 666 cur tantum in reb. profanis accreuerit vt à regib. timeatur ibid.
Pontificium regnum poſt exactum Italia imp. quibus artibus creuerit in profanis 72.73
Popularis aura quando & cui non captanda 61
Populus interdum vni imperium defert 55.56
Populus ſibi ab optimat. imperari non vult ibid.
Prælia quib. Itali ſuccubuerunt 55.56
Præmiis qui à principe afficiendi 128
Propugnaculum firmum odio populi carere 121
Prouincia nuper parta qua ratione retinenda 120
in Prouincia offenſa retinenda à quibus cauendum 20
Prouinciæ quæ facile & difficulter retineantur 18. 19
Prouinciæ externo milite retentæ quæ patiantur 21
Prouidentia in imperiis retinendis opus 22
Prudentia vbi perſpicua fiat 127
Prudens princeps quid prouideat 22
Principatus nouus acquiſitus 34
Principatus vt acquirantur 24
Principatus iure hæreditario acquiſitus 15 eius gubernandi ratio ibid.
Principatus qua ratione cõfirmetur 58
Principatus ex qua cauſa magis firmus fit 58. 59
Princeps liberalis exactor intolerabilis efficitur 89. 90
Princeps militiæ ignarus nulli[9] pretii apud milites 84 quibus ſtudiis ornatus eſſe debeat 84.85
Princeps erga adminiſtros qualis eſſe debeat 128. 129
Princeps quibus de cauſis contemnatur 100.

quam opinionem in hominum animis inſigere debeat 101
Principis boni primum præceptum vt diſcat qua ratione, loco, tempore poſſit eſſe non bonus 88
Principis ars præcipua militaris diſciplina 83
de Principis inſtitutis, quæ auctor ſcribere velit vtilia & vera, non ſimulachra 87.88
Principum vires quomodo æſtimandæ 52
Principis quæ ſit præcipua cura 104
Princeps probum vel improbum adminiſtrum vnde cognoſcat 129
Principi temperantia opus eſſe 119
Principi modo leonis, modo vulpeculæ ingenium induendum 97
Principi quæ vitia cauenda ſi virtutes omnes aſſecutus non ſit 88
Principi quæ cauenda 100
Principi à quibus abſtinendum, ne in odium incurrat 94
Principi à fortunis populi & pudicitia mulierum abſtinendum ibid.
Principi coniurationes parui facienda 103
Principi cur crimen auaritiæ non ſit fugiendum 90
Principi conſilium capiendum 131
& cum cepit, quomodo ſegerendum ibid.
Principi expendendum propriis an alienis virib. cōſiſtere poſſit 63
Principi vt beneficia inſtillanda populo 56
Principi ſalubrius amicum vel inimicum ſe declarare quam in nullam partem inclinare 124
Principi cauendum ne odio aut neglectui ſuus ſit 92
Principi curæ eſſe debet procerum exiſtimatio citra odium populi 104.105
Principi nouo quæ præcepta danda 41

Prin-

Principem parcum eſſe præſtare quam raptorem 92
Principi nouo ſemel tantum ſæuiendum 256
Principi hiſtoriæ ſunt legendæ 122.123
Principes qui imitandi 49
Principes qui in Italia principatum amiſerunt & cur 134,135
Principum diuerſa natura & contraria 88
Principes noſtri cur magis ſatisfacere debeãt populis quam militibus 113
à quibus optimatibus Princeps cauere debeat 158. 159

R

Recta cõſilia à principis prudẽtia deriuari, non è contra 133
Remedium aduerſus coniuratores 101
Romani quæ obſeruarint in ſubactis prouinciis retinendis 21
Romani cur ciuitates principes tres deleuerint 32
Romani Imperii euerſio ex conductitiis armis 82

S

Sauonarolæ quid acciderit 38
Scipioni cur lenitas gloriæ fuit 95.96
Secretarii qui à principibus deligendi 128
Sententia notanda 28
Spartiatæ vt Athenas rexerint 32
Sæuitiæ nomen principi aliquando parui ducendum 92. *& cur* ibid.
Seueri imperatoris laudes 108.109. *vulpeculæ & leonis ingenium induit* ibid.
Simile de flumine montano & fortuna 99
Societas cũ potẽtiori, nõ ineũda Venetorum exẽplo 126
Studia libera ciuitatis 98
Sulthanici & pontificii imperii ſimilitudo 124

T

Theſei exemplum 36
Turca & Gallus in quibus conueniant 28
Turcæ imperium, Darii ſimile 30
Turcis imperaturo maior eſt habenda militum ratio

quam populorum 114
Turcia qua ratione occupãda 29
Turcia cur non facile occupari poſſit ibid.

V

Valentinus Borgia 27
Valentinus maior Florentino populo 92
Veneti quando feliciter bella geſſerint, quando non 73
Venetorum error 24
Vita & imperiũ principi ante omnia conſeruanda 99
Vitia illa principi non cauẽda ſine quibus principatus retineri non poteſt 88. *quæ virtutes abiiciendæ* ibid.
Virtute qui regnum adipiſcuntur 39.40
Virtutis amator ſtudeat haberi princeps 127
Vrbis primariæ munitio principi admodum vtilis & neceſſaria eſt 63
Vrſini deleti à Borgia 43

FINIS.